

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ'

ΙΟΥΛΙΟΣ 1948

ΑΡΙΘ. 82

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ

Α'.

Ἡ ἄρνησις ἀρχίζει πιά νά φεύγη, εἶδαμε στό προηγούμενο ἄρθρο. Καί φεύγει, ὅπως ἡ νύχτα. Τήν διώχνει τὸ φῶς πού ἔρχεται. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, τὸ σωτήριο φῶς πού ἀρχίζει πάλι νὰ ἀπλώνεται σέ τούτη τὴ βασανισμένη ἀνθρωπότητα.

Εἶναι τὸ φῶς τῆς αἰώνιας χριστιανικῆς ἀλήθειας, πού μιλεῖ στόν σύγχρονο ἄνθρωπο καί τὰ προβλήματα του. Τὴν εἶδαμε αὐτὴ τὴ σωτήρια σύνθεσι τοῦ αἰωνίου μὲ τὸ σύγχρονο, τὸ πρόσκαιρο, τὸ στιγμιαῖο. Αὐτὴ ἡ σύνθεσις δίδει στόν σημερινὸ ἄνθρωπο τὴν ἐλπίδα καί τὴν πεποίθησι, πὼς ὁ Χριστιανισμὸς θὰ νοιώσῃ καί τις δικές του ἀνάγκες, θὰ κυβερνήσῃ καί τούτες τις δύσκολες στιγμὲς πού ζοῦμε, ὅπως κυβερνᾷ τὴν αἰωνιότητα.

Εἶναι ἡ σύνθεσις πού κάνει τὸν σύγχρονοισμὸν Χριστιανισμὸν, ὅπως τὸν εἶδαμε σέ προηγούμενα ἄρθρα καί μάλιστα σ' ἓνα ἄρθρο εἰδικὰ ἀφιερωμένο στόν συγχρονισμό αὐτό ('Ακτίνες, Ἀπρίλιος 1947, σ. 145 ἐπ.). Καί τώρα, συνεχίζοντας τὴν ἐρευνά μας, αὐτὸν τὸν συγχρονισμὸν Χριστιανισμὸν πρέπει νὰ μελετήσωμε καί πάλι. Αὐτὴ τὴ φορά, ἀπὸ μιὰν ἄλλη πλευρά. Ὁ δρόμος τῆς ἐρεύνης πού κάνομε τώρα μᾶς φέρνει μπρὸς σ' ἓνα εἰδικὸ θέμα, πού πρέπει νὰ τὸ μελετήσωμε καί νὰ τὸ ξεκαθαρίσωμε μέσα μας πρὶν προχωρήσωμε. Εἶναι τὸ γνωστὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν πρόοδον.

Στὴν ἀνθρώπινη σκέψι τὸ θέμα αὐτὸ τῆς προόδου ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία ἐνὸς διχασμοῦ. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θεωρεῖται ἀπαραίτητο νὰ εἶμαστε ὅσο μποροῦμε προο-

δευτικοί καί γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ νὰ διαφέρωμε ὅσο μποροῦμε περισσότερο ἀπὸ τὸ παρελθόν. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴ, τὸ νεώτερο πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται μὲ κάθε θυσία, γιὰ νὰ ἔχωμε τὴ συνείδησιν ὅτι εἴμαστε «προοδευτικοὶ» ἄνθρωποι. Καί, ἀντίθετα, πρέπει νὰ ἐγκαταλείπεται ἐκεῖνο πού ἴσχυε τὰ περασμένα χρόνια, ἐπειδὴ τὸ νὰ ἐπιμένωμε σ' αὐτὸ μᾶς δίνει τὸ στίγμα τοῦ ἀνθρώπου πού «δὲν εἶναι προοδευτικὸς», τοῦ «καθυστερημένου», στίγμα πού πρέπει μὲ κάθε θυσία νὰ τὸ ἀποφεύγωμε. Εἶναι γνωστὸ ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ προοδευτικὴ τάσις, σὲ μιὰν ἄκρα ἐξέλιξιν τῆς, φθάνει στόν λεγόμενον μονοτισμὸν.

Ἀντίθετη πρὸς τὴν τάσιν αὐτὴ εἶναι ἡ ἄλλη γνωστὴ τάσις, ὅτι τὸ παλαιό, ἐπειδὴ εἶναι παλαιό, εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ νεώτερο. Πρέπει, ἐπομένως, κατὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ ἀντίληψιν, νὰ μένωμε στὰ παλὰ καί ὅσο μποροῦμε νὰ μὴν τ' ἀλλάζωμε. Εἶναι ἡ γνωστὴ συντηρητικὴ ἀντίληψις.

Προκειμένου τώρα νὰ πάρωμε-γιατί πρέπει νὰ πάρωμε-θέσι ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς τάσεις, πρέπει νὰ παρατηρήσωμε ὅτι καί οἱ δύο, ἂν καί ἀντίθετες ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλη, εἶναι ἐκδηλώσεις τῆς ἴδιας βασικῆς ἀντιλήψεως, τῆς ἀντιλήψεως ἐκείνης πού ἀξιολογεῖ τὸν χρόνον, δίνει στόν χρόνον καθ' ἑαυτό, ἀξία ἢ ἀταξία.

Καί στὶς δύο ἐκδηλώσεις τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς ὑπάρχει κάτι τὸ μηχανιστικόν, γιατί ἡ ἀξία ἢ ἡ ἀταξία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν χρόνον, πού τὸ πέρασμά του, μὲ τρόπο ἀναγκαστικόν, μηχανικόν, φέρνει αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴν ἐπίδρασι ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ἀξίας.

Ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς δείχνει ὅτι τέτοια ἀντιλήψις δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ ἀπὸ χριστι-

ανική άποψη. Ο Χριστιανός δέν μπορεί νά δεχθῆ, ὅτι ὁ χρόνος καθ' ἑαυτὸν ἔχει ἀξία ἢ ἀπαξία κι' ὅτι φέρνει κατὰ τρόπο αὐτόματο καὶ μηχανικὸ καλύτερεσι (πρόοδο) ἢ χειροτέρεσι (ἄπισθοδρομίησι). Ὁ Χριστιανός ἔχει τὰ δικά του πνευματικὰ κριτήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ὀδηγηθῆ γιὰ νά ἰδῆ κάθε φορά, ἂν τὰ πράγματα ἐκαλτέρεψαν ἢ χειροτέρεψαν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Καὶ αὐτὴ ἡ διαφορὰ κριτηρίων εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Χριστιανός θ' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ζήτημα τῆς προόδου.

Β'.

Οἰκοδομῶντας πάνω στὶς σκέψεις αὐτῆς ὁ Χριστιανός ἐρευνητής, θὰ προχωρήσῃ στὴ μελέτη τοῦ ζητήματος τῆς προόδου. Καὶ ἡ σκέψις του θὰ μπορῆ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νά διατυπωθῆ στὶς ἀκόλουθες προτάσεις:

Α') Ἡ πρώτη πρότασις θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς παρακάτω δύο διαπιστώσεις:

α) Ὅπως ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶχε παρατηρήσει καὶ ὅπως καὶ ἡ Ἁγία Γραφή σὲ πολλὰ σημεῖα, εἴτε ρητῶς εἴτε ἐμμέσως, ἀφίνει νά ἐννοηθῆ, στὴν ὕλη τῆς φύσις, ἰδιαιτέρως δὲ στὰ ἀνθρώπινα πράγματα, δέν ὑπάρχει ἀμετάβλητος σταθερότης. «Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. ζ' 31). Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία δέν ἀποκρούει, ἀλλ' ἀντίθετα βελτιώνει καὶ συμπληρώνει τὴν παρατήρησι τοῦ Ἡρακλείτου: «τὰ πάντα ρεῖ». Ἡ αἰώνια ροὴ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἶναι, λοιπόν, μὰ ἀλήθεια πού δέν ἔχει κανένα λόγο νά τὴν ἀποκρούσῃ, ἀλλ' ἀντίθετα τὴν ἀποδέχεται, ὁ Χριστιανός ἐρευνητής.

Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ κὸ β ε ἰ τ ῆ σ τ α τ ι κ ῆ θ ε ῶ ρ ῆ σ ἰ τ ῆ ς ζ ῶ ῆ ς. Αὐτὸ δὲ ὄχι μόνον μὲ τὴν ἔννοια τὴν ὄντολογικὴν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν δεοντολογικὴν ἔννοια. Δέν ἔχει ἐπομένως κανένα νόημα νά θέλωμε νά συγκρατήσωμε τὴν ἀδιάκοπην ροὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, νά νομίσωμε ὅτι πρέπει ὁ Χριστιανισμὸς νά ζητήσῃ ν' ἀναγκάσῃ τὴν ροὴν τοῦ «αἰεὶ ρέοντος» ποταμοῦ. Αὐτὸ θὰ ἦταν ἀφύσικον καὶ ἐπομένως καὶ ἀντιχρι-

στιανικόν. Τὸ νά θέλῃ κανεὶς νά δώσῃ τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ κύρος τοῦ αἰωνίου, τῶν αἰωνίων ἀξιών, σ' ἐκεῖνα πού, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους πού ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἔχει τάξει, ἀνήκουν στὰ μεταβλητὰ, αὐτὸ εἶναι ἀντιχριστιανικόν. Δέν ὑπάρχει χριστιανικὴ διδασκαλία νά μένουν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ὅπως ἔχουν. Ἡ στασιμότης ἀποτελεῖ κατάρρευσι, ἀποτελεῖ τὴν ἀκατάσχετην φορὰ πρὸς τὸν θάνατον.

β) Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα «τὰ πάντα ρεῖ» δέν ἔχει ἔννοια ἀξιολογικὴ, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ δευτέρη διαπίστωσις μας. Φυσικὸς κανὼν εἶναι ἡ ἀδιάκοπὴ ἀλλαγὴ. Φυσικὸς κανὼν εἶναι ὅτι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, γενικώτερα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου, μεταβάλλονται συνεχῶς. Τὸ κατὰ πόσον τώρα ἢ μεταβολὴ αὐτὴ εἶναι πρὸς τὸ ἀξιολογικῶς ἀνώτερον, πρὸς τὸ καλύτερον, αὐτὸ δέν εἶναι φυσικῶς δεδομένον, εἶναι τὸ ζ η τ ο ὑ μ ε ν ο, εἶναι κάτι πού θέλωμε νά γίνῃ, πού πρέπει νά γίνῃ, μὰ πού δέν ὑπάρχει καμμιά φυσικὴ ἀναγκαιότης νά γίνῃ. Ἄς ἐφαρμόσωμε τὶς σκέψεις αὐτῆς στὸ θέμα τῆς προόδου. Ἐφόσον μὲ τὸν ὄρο «πρόοδος» θὰ ἐννοοῦμε μιὰ μεταβολὴν «ἐν χρόνῳ», ὅπου τὸ νεώτερον θὰ εἶναι καὶ ἀξιολογικῶς ἀνώτερον, ὅπου δηλαδὴ τὸ νεώτερον εἶναι συγχρόνως καὶ καλύτερον, μποροῦμε νά εἰποῦμε τοῦτο: Τὸ ὅτι θὰ ἔλθῃ τὸ νεώτερον ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ παλιόν, αὐτὸ εἶναι φυσικὴ ἀναγκαιότης. Τὸ ὅτι ὁμοῦς τὸ νεώτερον αὐτὸ θὰ εἶναι καὶ ἀξιολογικῶς ἀνώτερον, καλύτερον, αὐτὸ «ἐκ προτέρου» οὔτε ἀποκλείεται, οὔτε βέβαιον εἶναι. Ἡ σύμπτωσις νεωτέρου καὶ καλύτερου, ἢ πρόοδος εἶναι κάτι πού πρέπει νά γίνῃ. Δέν ἀνήκει στὸν κόσμον τῆς μηχανικῆς ἀνάγκης, ἀνήκει στὸν κόσμον τοῦ «εἰδέντος». Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ἡ πρόοδος εἶναι ἀ ἰ τ ῆ μ α ἢ, ἂν προτιμάτε, προσταγὴ. Εἶναι τὸ σύνθημα τῆς φορᾶς πρὸς τὴν τελειότητα, πού τὴ βρίσκει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη μας πρότασις.

Β') Ἡ δευτέρη πρότασις ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸ αἴτημα πού διατυπώσαμε στὴν πρώτη πρότασι καὶ λέει ὅτι ἡ ἐκλήρωσις τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ οὔτε οὐτοπία εἶναι,

ὅπως φαντάζονται οἱ συντηρητικοί, οὔτε καί γίνεται μόνη τῆς, ὅπως νομίζει ὁ μοντερνισμός. Ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴ φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ δὲν γίνεται ἀπὸ μόνη τῆ φύσιν τῶν πραγμάτων. Θὰ γίνῃ ἀπὸ κάποιον πὸν ἀξιολογεῖ, πὸν ἔχει συνείδησι τῶν ἀξιών καὶ προσπαθεῖ αὐτὲς τίς ἀξίες νὰ τίς κάμῃ πραγματικότητα. Καὶ τῆ συνείδησι αὐτῆ τῶν ἀξιών οὔτε ἡ ἄμυχη φύσις τὴν ἔχει, οὔτε κάποιος τυφλοὶ καὶ μυστηριώδεις νόμοι. Τῆ συνείδησι αὐτῆ τὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Ἡ πρόοδος, λοιπόν, ἐρχεται, ὅταν ὑπάρξῃ ἄνθρωπος πὸν ἔχει τὴ συνείδησι τῶν ἀξιών, ξέροι τί εἶναι καλὸ καὶ τί εἶναι κακὸ καὶ καταβάλλει τὴν ἐνσυνείδητη προσπάθεια πὸν «εργο» τῆς θῆ εἶναι ἡ πρόοδος, δηλαδὴ τὸ νὰ συμπέσουν τὸ νεότερο καὶ τὸ καλύτερο.

Μποροῦμε τώρα νὰ συμπεράνωμε καὶ νὰ διατυπώσωμε τὴ δεύτερη πρότασι: Ἡ πρόοδος εἶναι «εργον» μετὴν ἔννοια ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα πὸν προέρχεται ἀπὸ ἐνσυνείδητη ἀνθρώπινη προσπάθεια.

Γ') Τρίτη πρότασις: Ἡ πρόοδος εἶναι ἔργο χριστιανικό, μετὴν ἔννοια ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἔχει καὶ τὴν ὑποχρέωσι καὶ τὴ δυνατότητα νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἔργο αὐτό.

Πραγματικά, ὅπως εἶδαμε, γὰ νὰ ὑπάρξῃ πρόοδος ἀπαιτεῖται κατεύθυνσις τῆς ἀδιάκοπης ροῆς τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων σύμφωνα με ὁρισμένα κριτήρια. Ἀλλὰ τὰ κριτήρια αὐτὰ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἀπαιτίας, τοῦ ἀνωτέρου καὶ τοῦ κατωτέρου, δὲν δίδονται ἀπὸ τὴν ροὴ τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων, ἀλλὰ στὴ ροὴ τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων, ὅπως ἡ κατεύθυνσις τοῦ πλοίου δὲν δίδεται ἀπὸ τὴν πρῶρα ἀλλὰ εἰς τὴν πρῶρα τοῦ πλοίου. Τὰ κριτήρια δὲν τὰ παίρνομε ἀπὸ τὸ «καὶ γέρον», τὰ παίρνομε ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα. Δὲν μᾶς τὰ δίνει ἡ φύσις· μᾶς τὰ δίνει τὸ ὑπερφυσικό. Καὶ αὐτὸ τὸ ὑπερφυσικό ἔχει στὴ διάθεσι τοῦ ὁ Χριστιανός.

Γ'.

Ἄν τίς σκέψῃ πὸν ἐκθέσωμε ὡς τώρα τίς ἰδοῦμε μέσα στὴν Ἱστορία, θὰ διατυ-

πώσωμε ὅτι σ' ὅλη τὴν Ἱστορία ἐφαρμόζεται τοῦτο: Ἡ πρόοδος εἶναι ἡ συνισταμένη δύο δυνάμεων: τῆς φυσικῆς δυνάμεως, τῆς ἀδιάκοπης φυσικῆς ροῆς ἀπὸ τὴ μιά μεριά καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τῆς ἀνθρώπου πίνης ἐνεργείας πρὸς τὸ ἀνώτερο. Ἡ ροὴ ὑπάρχει πάντοτε. Δὲν ὑπάρχει σελίδα τῆς ἀνθρώπινης Ἱστορίας, πὸν νὰ μοιάξῃ ἐντελῶς μετὴν προηγούμενη «τὸν αὐτὸν ποταμὸν δις οὐκ ἂν ἐμβαιῆς». Τὸ κατὰ πόσον ὅμως ἡ ροὴ αὐτὴ ἀποτελεῖ πρόοδο, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον ὑπάρχει ἡ ἐνσυνείδητη ἀνθρώπινη προσπάθεια πρὸς τὸ καλύτερο.

Τὴν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος τὴν γράφουν βέβαια καὶ νόμοι φυσικοί. Ἀλλὰ δὲν τὴν γράφουν μόνο νόμοι φυσικοί. Τὴν Ἱστορία τὴν γράφει καὶ αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ χρῆσις τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ χρῆσις αὐτῆ τῆς ἐλευθερίας, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἐλευθερία, δὲν ὑπάγεται σὲ σχῆμα ἐκ τῶν προτέρων δεδομένο, γὰ αὐτὸν τὸν λόγο εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένο κάθε σχῆμα ὅπου ζητεῖται νὰ ὑπαχθῇ a priori ἡ ἐξέλιξις τῆς Ἱστορίας. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο καὶ ἐκ προτέρου εἶναι ἐσφαλισμένος κάθε χάρακας πὸν εὐθυγραμμίζει. Γιατί ἡ Ἱστορία γράφεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐλευθερία, πὸν ἡ χρῆσις τῆς εἶναι πολὺς φορὲς ἀσθαίρητη.

Τὸ θέμα θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ καὶ ἄλλοτε, σχετικὰ μετὴν Ἱστορία. Ἀλλ' ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ εἰποῦμε μετὰ διὰ ἀπλῆς λέξεως, ὅτι ἡ πρόοδος στὴν Ἱστορία γράφεται κάθε φορὰ ἀπὸ τὴν ἔκβασι τοῦ ἀγῶνος τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Βέβαια, ὁ ἀγῶνας αὐτὸς διεξάγεται πάνω στὸν στίβο τῶν διαφόρων φυσικῶν, ὕλικῶν, οικονομικῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ πάντως εἶναι ἀγῶνας πὸν τὸν διεξάγει ἐνσυνείδητα ὁ ἄνθρωπος, ἀγῶνας πὸν ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀποτελεῖ τὸν processus, τὴ διαδικασία, τὸ διάβα τῆς Ἱστορίας. Ὁ processus αὐτὸς δὲν εἶναι τυφλὸς καὶ μηχανικός, ὅπως τὸν θέλει ὁ ἱστορικός ὕλισμός. Τὸν γράφει ἡ σύνθεσις καὶ τοῦ φυσικοῦ στοιχείου, βέβαια, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἐνεργείας.

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ εἶπαμε ὅτι πρέπει νὰ

είναι έργο προόδου. Και τὸ έργο αὐτό, τὸν άγώνα αὐτόν, έχουν τὴν άποστολή και τὴν δύναμη νά τὸν αναλάβουν οἱ Χριστιανοί. Και γι' αὐτόν τὸν λόγο, επειδή οἱ Χριστιανοί έχουν μεγάλες-δυνατότητες νά γράψουν τὴν Ἱστορία, γι' αὐτόν τὸν λόγο και έχουν οἱ Χριστιανοί, και μάλιστα οἱ σύγχρονοι Χριστιανοί, τίς αντίστοιχες εὐθύνες.

Ἐπάρχει στὸν άνθρωπο τὸ στοιχείο τῆς εὐθύνης πῶς θά γράψῃ τὴν Ἱστορία του. Ἐπάρχει ἡ εὐθύνη τῆς γενεᾶς μας ἀπέναντι τοῦ έαυτοῦ της κ' ἀπέναντι τῶν γενεῶν πού θάρθουν. Μὲ άλλους λόγους υπάρχει ἡ εὐθύνη τῶν Χριστιανῶν τῆς γενεᾶς μας, νά γράψουν τὴν Ἱστορία τῆς γενεᾶς μας μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε ν' ἀποτελῇ Ἱστορία προόδου.

Δ'.

Στίς τρεῖς προτάσεις πού διατυπώσαμε ὡς τώρα, πρέπει νά προστεθῇ και τέταρτη. Ἡ πρόοδος εἶναι έργο ὄχι μηχανικό, αλλά ὀργανικό και ἐπομένως ὀλομερές, μὲ τὴν άρχική έννοια τῆς λέξεως, καθολικό. Δέν ἐπιδέχεται διάσπασι, ὅπως κάθε τι τὸ ὀργανικό δέν ἐπιδέχεται διάσπασι. Δέν εἶναι μηχανικό άθροισμα, εἶναι ὀργανική ένότης, πού ἡ ὀφίσταται σάν σύνολο ἡ δέν ὀφίσταται καθόλου.

Ἡ πρόοδος λοιπὸν ανάγεται σ' ὄλες τίς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, ἂν τίς πάρουμε σάν ὀργανικό σύνολο. Τὴν πρόοδο δέν τὴν ἀποτελοῦν μόνο τὰ Γράμματα, Δέν ἀποτελεῖ πρόοδο μονάχα ἡ ἐπιστήμη, ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης. Δέν ἀποτελεῖ πρόοδο μόνο ἡ μουσική ἡ οἱ άλλες καλές τέχνες, ἡ μόνο αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ πολιτική ἡ κοινωνική μεταρρῴθμισις, ἡ ὀποιοσδήποτε μεμονομένος «ρεφορμισμός». Ἀκόμη δέν υπάρχει πρόοδος μόνο ὕλική και δέν υπάρχει πρόοδος μόνο πνευματική. Ἐπάρχει ένιαία πρόοδος. Και πρέπει νά ἐπιδιώκεται ένιαία πρόοδος. Ὅπου στήν ἐπιδιώξει αὐτὴ ἔγινε διάσπασις, ἐκεῖ ἦλθε μ' αὐτόν ἡ ἐκείνο τὸν τρόπο ἡ ὀπισθοχώρησις, ἐκεῖ τὸ νεώτερο, δέν ἦταν ἀξιολογικῶς ἀνώτερο, ἐκεῖ ὑπῆρ-

ξε και πάλι ροή τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, αλλά ροή πρὸς τὸ κατώτερο, πρὸς τὰ γεράματα, πρὸς τὸν μαρασμό, πρὸς τὸν παλιμπαρβαρισμό, πού τόσες ἐκδηλώσεις του βλέπει ἡ γενεά μας.

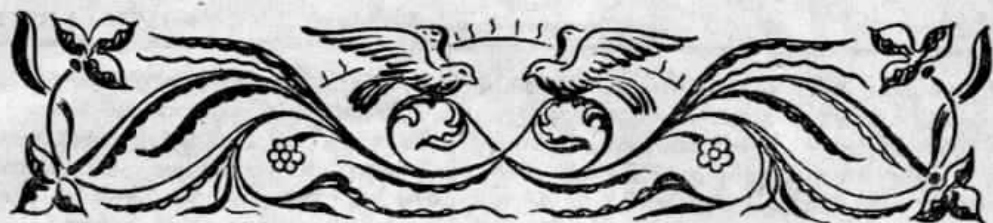
Ἄν, τώρα, τὴν ὀλόγητα αὐτὴ τῶν ἀξιών στήν ἀδιάσπαστη ένότητά της, τὴν ἰδοῦμε ἀπὸ τὴν πλευρά τῆς ἐφαρμογῆς της στίς διάφορες πλευρές τοῦ ατομικοῦ και κοινωνικοῦ βίου, θά μπορούσαμε νά τὴν ὀνομάσωμε πολιτισμὸ και, ἐπομένως, νά ποῦμε ὅτι τὸ έργο τῆς προόδου, σάν έργο ένιαίας και ὀλοκληρωμένης ἐφαρμογῆς τῶν ἀξιών, ἀποτελεῖ ἀναγκαστικά έργο πολιτισμοῦ. Κι' επειδή τὸ έργο αὐτὸ ἐπιτελεῖται ἀπὸ Χριστιανούς μὲ βία και κριτήρια τίς χριστιανικές ἀξίες κ' ἀποτελεῖ ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν πού δίνει ἡ χριστιανική Πιστις, γι' αὐτόν τὸν λόγο θά εἶναι έργο Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ.

Και τὸ τελικό συμπέρασμα:

Ὁ Χριστιανισμός εἶναι στήν οὐσία τῆς ἀποστολῆς του προοδευτικός. Δέν ἔρχεται νά μᾶς πῆ, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα έχουν «εὐ και καλῶς», ἴσα-ἴσα ζητεῖ τὸ νέο πού θά εἶναι συγχρόνως και καλύτερο. Τοὺς «καυνοὺς οὐρανοὺς και τὴν καινήν γῆν», «ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ». Ζητεῖ τὴν βελτίωσι, τὴν τελείωσι, στήν ὀρολογία τοῦτοῦ τοῦ ἄρθρου, τὴν πρόοδο. Τὴν πρόοδο τὴν ἀντιλαμβάνεται σάν χριστιανική ἐπιδιώξει. Ἐπιδιώξει πού μὲ κριτήρια και ὀδηγὸ τίς χριστιανικές ἀξίες σκοπὸ και στόχο της ἔχει τὸ σύνολο τῶν ἀξιών τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ σύνολο τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ατομικῆς ἡ συλλογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τῆς γενεᾶς μας. Εἶναι, ἐπομένως, έργο Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ, πού ἡ γενεά μας ἔχει τὴν εὐθύνη νά τὸν οἰκοδομήσῃ γιὰ τὸν έαυτό της και νά τὸν κληροδοτήσῃ στίς γενεές πού θάρθουν.

Μένει, τώρα, νά ἰδοῦμε τίς ειδικές συνέπειες κ' ἐφαρμογές τῶν συμπερασμάτων μας. Κι' αὐτὸ θά γίνῃ στὸ ἐπόμενο ἄρθρο.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΑΝΙΚΑ (*)

Σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἡ ὀρθολογιστικὴ ἀρνησις εἶχε βάλει γιὰ κύριον σκοπὸ τῆς τῆν μὲ κάθε μέσο ἐξόντωσι τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν εἶναι παράδοξο ὅτι καὶ ἡ Λογοτεχνία χρησιμοποιήθηκε σὰν ὄπλο γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ. Ἐκαλεῖτο καὶ αὐτὴ, ὅπως καὶ ἡ Ἐπιστήμη, νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀρνητὰς γιὰ τὸ ξεριζώμα τῆς Πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀπ' τὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τρόπος πολεμικῆς καὶ προπαγάνδας ὑπῆρξε καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὁ ἴδιος. Ὅπως ἐπροπαγανδίσθη ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ Ἐπιστήμη δὲν συμβιβάζεται μετὰ τὴν Χριστιανικὴ θρησκεία, ἔτσι ἐπροπαγανδίσθη καὶ διεδόθη παράλληλα ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ Λογοτεχνία δὲ μπορεῖ νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τὴν Πίστι, καὶ εἰδικώτερα μετὰ τὴν Ἠθικὴ. Ἐνῶ ὅμως ἡ Λογοτεχνία δὲν συμβιβαζόταν καθόλου μετὰ τὴν Ἠθικὴ, συμβιβαζόταν ὅμως, φυσικῶς, πολὺ καλά μετὰ τὴν ἀνηθικότητα: καὶ ἐνῶ, ἐν ὀνόματι τάχα τῆς ἐλευθερίας τῆς Λογοτεχνίας, ἀπέφενγαν νὰ τὴν βάλουν στὴν ὑπηρεσία ὑψηλῶν σκοπῶν, γιὰ νὰ μὴ τύχῃ καὶ χάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως τὴν ἐστραγαλλίζαν κυριολεκτικὰ κάτω ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κάθε εἰδους κατωτερότητος. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὸ δόγμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Τέχνης μέχρις ἀηδίας. Ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη! ἐφώναζαν καὶ φωνάζουν ἀκόμη. Τὸ πρῶγμα μάλιστα ἔχει φθάσει στὸν βαθμὸ τοῦ γελοίου, γιὰτί πολλές φορές τυχαίνει νὰ βλέπῃς καὶ νεαροὺς

ἀποφοίτους Γυμνασίων νὰ παρουσιάζουν ἔμμετρος ἢ πεζοὺς χυδαίους τοῦ χειροτέρου ποιοῦ, καὶ μάλιστα κάμεις νὰ διαμαρτυρηθῆς, ἔχουν ἀμέσως ἔτοιμη τὴν ἀπάντησι: «Ἐγὼ κάνω τέχνη!» Δὲ φταίνει, ἀλήθεια, τὰ παιδιὰ. Ἄλλοι τοὺς πῆραν στὸ λαμόγους. Πόσον ὅμως ἐπιτακτικὸ προβάλλει τώρα γιὰ τοὺς Χριστιανούς τὸ καθῆκον τῆς διαφωτισέως! Πόσον πρέπει νὰ ἐργασθοῦν, γιὰ νὰ δείξουν τὸ ψεῦδος τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτῶν!

Καὶ εὐτυχῶς ἡ δουλειὰ ἔχει ἀρχίσει. Σὲ ἄλλες χώρες μάλιστα, ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ πολὺν καιρὸ. Μιὰ δουλειὰ συστηματικὴ, δυνατὴ, εὐεργετικὴ, ἕνας γιγάντιος ἄθλος, γιὰ νὰ ξεκαθαρισθοῦν τῆς Τέχνης οἱ περιοχές. Καὶ εἶναι πολὺ παρήγορη ἡ ἐργασία αὐτὴ, γιὰτί ἔρχεται ἰσα-ἰσα στὸν ἴδιον καιρὸ μετὰ τὸ τεράστιον κίνημα τῆς Ἐπιστήμης-τῆς θετικῆς ἐννοῆ-ἢ ὁποῖα ἐτίναξεν ἀποφασιστικὰ τὰ δεσμὰ πού τῆς εἶχαν περάσει, καὶ φεύγοντας μακριὰ ἀπ' τὰ τέλματα τῆς ἀπιστίας, βρισκεται τώρα, καθὼς ὁμολογοῦν οἱ ἐγκυρότεροι ἐκπρόσωποι της, στὸ δρόμῳ πού φέρνει πρὸς τὴν Πίστι. Κι' ἔρχεται ἀκόμη στὸν καιρὸ πού τὸ ἀνθισμα τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, δίνει συντριπτικὰ χτυπήματα στὰ πῆλινα πόδια τοῦ ὑλιστικοῦ ψευτοκολλοσοῦ. Καὶ εἶναι τόσο πῶ παρήγορον τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς Λογοτεχνίας, ὅσο τῆ μεγαλύτερη ἔντασι καὶ τὶς ὀραϊότερες ἐκδηλώσεις

(*) Μὲ ἰδιαίτηρ συγκίνησι δημοσιεύσθη στὸ τεῦχος αὐτὸ τὴν λογοτεχνικὴ μελέτη τοῦ ἀειμνήστου συναργάτου μας Γ. Βερίτη μετὰ τὸν τίτλον «Λογοτεχνία καὶ Ἰδανικά» ἀπὸ τὰ κατάλοιπά του. Εἶναι μιὰ κάπως καλλιόστη ἐργασία του, στὴν ὁποίαν περιέχονται καὶ μερικὲς ἰδέαι, πού θὰ τὶς δῇ σὲ νεώτερες μελέτας τοῦ Βερίτη ὁ ἀναγνώστης τῶν «Ἀκτιῶν», ἀλλὰ εἶναι τέτοιο τὸ θέμα καὶ τόσο ἐπίκαιρον στὴν ἐποχὴ μας, πὺ ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὸ παρακολουθῆσῃ κανεὶς συστηματικώτερα. Μὲ τὴ δυνατὴ πέννα του, τὴ μαχητικότητά του, τὸν πλεῖστο τῶν ἰδεῶν του καὶ τὴν ἀνταρτότητα του ὁ Γ. Βερίτης εἰσάγει τὸν νέο ἰδιαίτερα ἀναγνώστη σ' ἕνα θέμα, ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ὁποίου θὰ βγῇ πλουσιώτερος σὲ ἑσωτερικὴ πείρα καὶ καλύτερα προσανατολισμένος.

του παρουσιάζει ίσα-ίσα στη χώρα εκείνη, όπου και το παραστράτημά της είχε τη χειρότερη μορφή. Γιατί, πραγματικά, αν η Γαλλία περισσότερο από κάθε χώρα συνέβαλε στην ανάπτυξη της ἀχαλίνωτης λογοτεχνικής αίσχρολογίας, αυτή όμως προσφέρει σήμερα πολλά και μεγάλης δυνάμεως λογοτεχνικά ταλέντα, για την κάθαρση και για την ἀναστήλωσι της Τέχνης. Ἀνάμεσα στους εὐγενικούς αὐτοὺς ἀγωνιστάς, τὰ ὀνόματα τοῦ Paul Claudel καὶ τοῦ François Mauriac ξεχωρίζουν σήμερα με ἰδιαιτέρη ἀγλή και με κύρος παγκόσμιο. Φέρνουν μαζί τους σφραγίδα δυνάμεως και πρωτοτυπίας ὅσα οἱ δύο μεγάλοι τοῦτοι συγγραφεῖς ἔχουν κατὰ καιροὺς ἀναπτύξει σχετικὰ με τὴν ἀποστολὴ τοῦ λογοτέχνη καὶ τῆς Λογοτεχνίας. Ἀλλ' ὅμως, καὶ σὲ μᾶς τοὺς Ἕλληνας, παρ' ὅλη τὴν κακομοιριά και τὴν πνευματικὴ φτώχεια τῆς νεωτέρας μας Λογοτεχνίας, ὑπάρχει ὡσὸσο κα' ἕνας κόσμος ἀξίος ἰδιατέρας μελέτης, κόσμος καθαρὰ ἑλληνικός. Εἶν' ἐκεῖνος πὺ ἀντιπροσωπεύουν λίγα φωτισμένα πνεύματα τῶν ἑλληνικῶν γραμματιῶν, καὶ πὺ ἀνάμεσα τοὺς ξεχωρίζουν σὺν δύο ψηλὰς φωτοπερίχυτες βουνοκορφές ὁ Σολωμὸς κα' ὁ Παπαδιαμαντῆς. Γύρω ἀπ' τὰ τέσσερα αὐτὰ ὀνόματα πὺ ἀνέφερα, τῶν δύο τοῦτων Ἑλλήνων και τῶν δύο ἐκείνων Γάλλων διανοητῶν, θὰ περιστραφῆ ἡ μελέτη μου αὐτή. Δὲν θὰ ἐξετάσωμε ὀλόκληρο τὸ ἔργο τους. Ἐκεῖνο πὺ θὰ προσπαθήσωμε νὰ κάμωμε εἶναι νὰ δοῦμε, ποιὲς εἶναι οἱ ἀντιλήψεις τῶν μεγάλων αὐτῶν λογοτεχνῶν γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς Τέχνης, γιὰ τὴ σχέση τῆς τέχνης με τὴν ἠθική, γιὰ τὴ θέσι και τὸ χρέος τοῦ λογοτέχνη μέσα στὸ ἔθνος του, και μεσ' στὴν κοινωνία.

*

Ἀρχίζομε ἀπὸ τὸ Σολωμὸ. Ὁ Σολωμὸς δὲν ἔχει γράψει ξεχωριστὸ ἔργο, ὅπου νὰ πραγματευεῖται τὰ θεωρητικὰ προβλήματα τῆς Τέχνης. Ὅμως, μέσα ἀπ' τὸ ποιητικὸ του ἔργο και ἀπ' τὶς σημειώσεις πὺ ὁ ἴδιος ἔγραφε στὴν ἀρχὴ ἢ στὸ τέλος κάθε μεγάλης του ποιητικῆς συνθέσεως, και, τέλος,

ἀπὸ ἀρκετὲς ἐπιστολές του, μπορούμε νὰ ἀντλήσωμε τὴν «Ποιητικὴν» του.

Εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ θὰ εἶχαμε νὰ παρατηρήσωμε κατὶ τὸ ξεχωριστὸ και βαρυσήμαντο στὴν ποιητικὴ τοῦ Σολωμοῦ. Εἶναι ἡ θιασιστὴ συνέχεια και συνέπεια τῆς καλλιτεχνικῆς του δεοντολογίας. Στὰ τριανταπέντε και πλέον χρόνια τῆς ἐντονης λογοτεχνικῆς του ζωῆς οἱ θεωρητικὲς ἀντιλήψεις τοῦ ποιητοῦ μπορεῖ νὰ σημειώσαν ἐξέλιξι και ν' ἀναπτύχθησαν σὲ πλάτος και σὲ βάθος: τὰ κύρια ὅμως και οὐσιαστικὰ σημεία, ὅπου ἐβάδισε, οἱ βασικὲς ἀρχές ἀπάνω στὶς ὁποῖες στηρίχθηκε, ἔμειναν ἴδιες και ἀναλλοίωτες. Μία εἶναι και μένει ἡ Πίστις τοῦ ποιητοῦ, μία ἡ κοσμοθεωρία του και μία ἡ αἰσθητικὴ του, ἀπὸ τὸν «Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» ὡς τοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους» και ὡς τὸν «Κρητικὸν» κα' ὡς τὰ στερνὰ ἀποσπάσματα τοῦ «Λάμπρου».

Ὁ καλύτερος ἀπ' τοὺς μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ποιητὴς Πολυλάς, ἔχοντας αὐτὰ ἀπ' ὄψει του, γράφει γιὰ τὸ δάσκαλό του: «Ὅσο ἀνέβαινε εἰς τὸ φῶς τῆς Ἰδέας, τόσο σοβαρώτερα αἰσθάνετο τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς τέχνης του». Ἀξιοπρέπεια τῆς Τέχνης! Εἶναι μιὰ φράσις πὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ λαμπρὰ τὸ σολωμικὸ ἔργο. Ὁ Σολωμὸς δὲν ἔγινε ποτὲ ὁ φωνακλὸς τῶν δρόμων, οὔτε ὁ στιχουργὸς τῶν ἐπιδείξεων, οὔτε ὁ κνηγιτῆς τῶν εὐκόλων ἐντυπώσεων πὺ ἀποσποῦν φθινὰ χειροκροτήματα και ἡχηρὲς ἐπιδρομιασίς. Ἦταν ὁ σεμνὸς ἐργάτης ἐνὸς ἐξαιρετικὰ πνευματικῶν λειτουργήματος πὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνετα ἔομοιο τῆς ἀτομικῆς μας ἰδιοπροσίας, ἀλλὰ ἔχει ἀποστολὴ μεγάλη κα' εἶναι ὑπόλογη στὸ ἐθνικὸ σύνολο και στὴν ἀνθρωπότητα γενικὰ. Ἐρῶς οὐκ εἶναι γιὰ τὸν Σολωμὸ ὁποῖος περιφρονεῖ τὸ δόγμα αὐτὸ πὺ συνοψίζεται στὰ λόγια «ἀξιοπρέπεια τῆς Τέχνης». Καὶ τοῦτο διότι ἐξεκινουῖσε πάντοτε ἀπ' τὴν πεποίθησι ὅτι «ἐνημέλωτατην ἐντολήν ἔχει ἡ ποιητικὴ», καθὼς τονίζει πάλι ὁ ἴδιος μαθητῆς του. Τὸ ἐγωϊστικὸ και στενόψυχο δόγμα «ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη» ἦταν ἀκατανόητο γιὰ τὸν Σολωμὸ. Τὸ δόγμα τὸ δικό του ἦταν: ἡ τέχνη γιὰ τὸ ἔθνος: ἡ τέχνη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σύνολο: ἡ τέχνη γιὰ τὸν Θεό.

"Ας προσέξουμε τί έγραψε κάποτε ο Σολωμός στον ποιητή Τερτσέτη. «Τò έθνος θέλει από ήμιας τόν θησαυρόν τής άτομικής μας διανοήσεως ένδεδιμένον έθνικώς. "Αν ó ποιητής δέν ύπηρετήσει τήν πατρίδα του και τόν λαόν του, ποιός λοιπόν θά είναι ó καρπός του έργου του; Καί όταν αυτός θά έχη περάσει πλέον, τί θάχη μείνει πίσω του τò στερεό και μόνιμο και σεβαστό άπ' τούς επιγόνους; "Η άνησυχία αυτή ήταν πάντοτε στό μυαλό του Σολωμού. Αυτός όμως θά είχε τò δικαίωμα να πη για τόν έαυτό του τά λόγια εκείνα που έβαλε στό στόμα τής Έλληνίδος μητέρας, στό óμοιωμο άριστουργηματικό ποίημά του:

Πέφτομι έμεις, τò έργο μας για τήν
[Πατρίδα μένει

"Η τέχνη λοιπόν για τά "Έθνος. Κι' ύστερα ή τέχνη για τò ανθρώπινο σύνολο ή Τέχνη για τόν άνθρωπο. Για τόν άνθρωπο, που πρέπει να τόν βοηθήση κι' όχι να τόν χαντακώση: που πρέπει να τόν οδηγήση προς άνώτερη ζωή κι' όχι να τόν σκλαβώση και να τόν παραδώση άλωσοδεμένον στό πάθη του. Στο σημείον αυτό ó Σολωμός συμφωνούσε άπόλυτα με τήν άποψη που ανέπτυξε στην «Πολιτεία» του ó Πλάτων, και τού άρεσε μάλιστα να επαναλαμβάνη συχνά τά λόγια εκείνα του μεγάλου φιλοσόφου, ότι άποστολή τής Τέχνης είναι να μās βοηθή ώστε να γινώμεθα «βελτίους τε και ευδαιμονέστεροι αντί χειρόνων και άθλιωτέρων» και να μās ένισχύη στό να υποτάσσουμε και να συμπνίγουμε τά πάθη, και όχι αντίθετος ενά τρέφη ταύτα άρδουσα». Για τόν Σολωμό, λοιπόν, ήταν ένα αίτημα τής ποιητικής τò να έξυπηρετηται διά μέσου τής Τέχνης ή ήθικη υπόσταση του ανθρώπου και να δυναμώνεται χάρις σ' αυτήν ó άνθρωπος στον εύγενικό άγώνα για τήν τελείωση τής προσωπικότητός του. Αυτό έχει κάμει έντύπωσι σε όλους τούς κριτικούς, που τò τονίζουν ιδιαίτερος, σαν ένα κύριο χαρακτηριστικό τής σολωμικής τέχνης. Διαλέγω ανάμεσα στις πολλές σχετικές κρίσεις εκείνη του Παλαμά: «Σάν ένα θείο ναό έφιλολόγησεν ó φιλόσοφος ποιητής να χτίση τò

έργο του για τού ιδανικού τή λατρεία, κι' όχι για τò φανέρομα τής εύαισθησίας του τής ύποκειμενικής». Για τò Σολωμό τò νόημα τής Τέχνης-έξωκολουθεί ó Παλαμάς- ήταν «τò νόημα που θέλει τήν άπολύτρωση του ανθρώπου από τά πάθη, όχι τò σκλάβωμα στό πάθη: που θέλει να νικά ó Λόγος τò κράτος τών αισθήσεων, και θέλει τò Πνεύμα να κυριεύη όλα τά έξωτερικά ένάντια, και θέλει τò Νού να θριαμβεύη κατά τής ύλης, και τήν Ίδέα να τά έξαπλώνη τά πάθη, και διαψεί τή φιλέρηννη δίψα για τά μυστήρια του Παντός, και ταιριάζει τά μερικά προς τά καθολικά, και τά άτομικά προς τά παγκόσμια». Και άληθινά, μόνον ένας άγνός άνθρωπος σαν τò Σολωμό, μπορούσε ν' αντίληφθῆ έτσι βαθύ τò νόημα τής Τέχνης: μόνον ένας ποιητής που συγκίνησῃς του και όραματισμός του παντοτεινός ήταν ένας

όμορφος κόσμος ήθικός άγγελικά πλα-
[σμένος

για να θυμηθώ έναν άθάνατο στίχο του.

Τέλος, ή Τέχνη για τόν Θεό. Άγγίζουμε έτσι τήν ύψηλότερη κορυφή και τή μεγαλύτερη κατάκτηση τής σολωμικής Τέχνης. "Η Τέχνη για τόν Θεό! Με τή σύλληψη τούτη βλέπουμε τò Σολωμό να πλησιάζη προς τόν άθάνατο συνθέτη τών ψαλμών, ó οποίος μαζί με τήν πλειάδα τών θεοπνεύστον βάρδων τής Βίβλου, μās έχει δώσει τò πρώτο μιά και πανέπλαστο δείγμα του λυρισμού που ύφώνεται και άπλώνεται, ακράτητος, άδέσμευτος, μεγάλοστομος, για ν' άνηρώση μαζί του τò έθνος, ν' άγνίση τόν άνθρωπο, και να καταλήξῃ τέλος σε ένα ολοκληρωτικό δόσιμο προς τόν μόνο άληθινό Ποιητή. «Σκέψου βαθειά και σταθερά, μία φορά για πάντα-λέει ó Σολωμός-τῆ φύσι τής Ίδέας, πριν πραγματοποιήσης τò ποίημα. Είς αυτό θά ένσαρκωθῆ τò ουσιαστικώτερο και ύψηλότερο περιεχόμενο τής άληθινής ανθρώπινης φύσης: ή Πατρίδα και ή Πίστις». Καί πò πέρα προσθέτει: «Τò ποίημα άς έχῃ άσάματη ψυχή, ή όποία άπορρέει από τόν Θεό, και άφου σωματοποιηθῆ εἰς τά όργανα καιρού, τότεν, έθνικότητος, γλώσσης.... τέλος έπιστρέφει εἰς τόν Θεό».

Ἄπ' τὴν πηγὴ λοιπὸν τῆς ἀληθινῆς ἐμπνεύσεως πρέπει ν' ἀντλή τὴν ἐμπνευσί τῆς ἢ λυρική ψυχῇ, ἀπ' τὸν ὑπέρτατο Τεχνίτη θὰ παίρνῃ τὸ ξεκίνημα ἢ καλλιτεχνική φύσις, καὶ περνώντας μέσα ἀπ' τὰ ἐγκόσμια καὶ τὰ προσωρινά, ψαύοντας τὶς ἐπιφάνειες τῶν προσκαιρῶν, τῶν ἐν τόπῳ καὶ τῶν ἐν χρόνῳ, θὰ καταλήγῃ καὶ πάλι πρὸς τὸν ἀναρχο καὶ τὸν ἄχρονο καὶ τὸν ὑπερούσιο.

Ἀπὸ τέτοιες βασικὲς ἀρχές ξεκινώντας ὁ Σολωμός, μᾶς δίνει πλῆθος αἰσθητικὰ διδάγματα πολὺ μεγάλης ἀξίας. Τὰ διδάγματα αὐτά, διατυπωμένα μὲ τὸ λιτὸ καὶ αὐτοσχεδιαστικὸ ὕφος τοῦ ἰδιωτικοῦ σημειώματος ἢ τῆς φιλικῆς ἀνακοινώσεως, ἔχουν ἐν τούτοις σχεδὸν πάντοτε μιά φιλοσοφικὴ βαθύτητα πού λίγες φορὲς ὡς τὰ σήμερα τὴν ξανασυναντήσαμε σὲ Ἑλληνα λογοτέχνη.

Ἐίπαμε πῶς πάνω γιὰ τὴ σχέση πού ἤθελε ὁ Σολωμός νὰ δένη τὸ καλλιτέχνημα μὲ τὴν ἐθνικὴ συνείδησι. Ξαναγυρίζει ὁμως στὸ σημεῖο αὐτό. Τὸ ποίημα ποίαν ἀξία μπορεῖ νὰ ἔχῃ, ὅταν κανένα δὲν συγκινηθῇ, ὅταν ἀφίνη ἀδιάφορη τὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους; Ὁ ποιητὴς δὲν γράφει γιὰ τὰ σύννεφα. Τὸ ποίημά του πρέπει νά ναι ἢ συνιστάμενη τῶν πόθων καὶ τῶν ψυχικῶν ἀνησυχιῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του. «Ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς-γράφει ὁ Σολωμός-ἄς στυλωθῇ εἰς τὸ κέντρο τῆς Ἐθνικότητος καὶ ἄς ὑψώνεται κἀΐεται». Δὲν θὰ σκλαβωθῇ κ' οὔτε θὰ χάσῃ τὸ ποίημα ὅταν αὐτὸ γίνῃ. Ἐλεύθερο θὰ ὑψώνεται. Θὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κορυθαίλου γιὰ ν' ἀνεβαίνει σ' αἰθέρια ὕψη, καὶ μαζί, σὰν ἀληθινὸ δημοῦργημα, θὰ ἐπιβάλλεται καὶ θὰ κερδίζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους.

Καλεῖται ὁμως τώρα καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ καλλιτέχνη νὰ συναργασθῇ, νὰ δώσῃ κ' αὐτῇ τὸν πλοῦτο τῆς, τὸ πνευματικὸ περιεχόμενόν τῆς. Καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς καθρεφτίζεται ὄχι μονάχα στὴν οὐσία τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ καὶ στὴ μορφή του. Γιατί «ἡ ἀρμονία τοῦ στίχου», λέει ὁ ποιητὴς μας, «δὲν εἶναι πράγμα ὅλο μηχανικόν, ἀλλὰ εἶναι ξεχείλισμα ψυχῆς». Καὶ ἦταν ἀσφαλῶς ὁ Σολωμός ἀρμοδιώτατος νὰ θίξῃ τὸ ζήτη-

μα τοῦτο τῆς ἀρμονίας τοῦ στίχου, αὐτὸς πού ξεπερνᾷ ὅλους στὴν ἀρμονικότητα, στὴ γλυκύτητα τῶν ἤχων, στὴ μουσικότητα τῶν στίχων. Κι' αὐτὸς ἀκόμη ὁ δυσκολότερος κριτὴς τοῦ Σπυρίδων Ζαμπέλιος δὲν ἔλειψε νὰ τονίσῃ «τὴν ρυθμικὴν ἀρμονίαν», «τὴν συνδρομὴν εὐφώνων λέξεων», «τὴν λυρικήν εὐωδίαν» τῶν στίχων του. Ἦταν αὐτό, καθὼς λέει ἄλλος κριτικὸς (ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος) ἀποτέλεσμα «τῆς ἀγνότητος» καὶ «τοῦ ἀσκητισμοῦ του», πού «ἀτελέπνυναν μὲ τὸ χρόνο τὸ νευρικὸ τοῦ σύστημα σὲ βαθμὸ ἀτίστευτο».

Ἄλλ' εἶναι φυσικόν, ὁ πλοῦτος τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, «τὸ μέσα πλοῦτος», ὅπως τὸ ἔλεγεν ὁ Σολωμός, νὰ ἐκδηλωθῇ κυρίως μέσα στὸ ποίημα ὡς πλοῦτος περιεχομένου. Ὁ Σολωμός δὲν ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὸ πῶς θὰ ἐκφρασθῇ, δὲν ἔκαμε τὴν τέχνη ἕνα ἀπλό παιχνίδι λέξεων, ὅπως ζήτησαν πολλοὶ νὰ τὸ κάμουν στὶς ἡμέρες μας, γιὰ νὰ καταστήσουν τὴν ποίησι σὲ ματαιωσχολία, ἀλλὰ τὸν ἐνδιέφερε προπάντων τὸ τί θὰ ἐκφράσῃ μὲ τὰ μέσα καὶ τὰ ὄργανα πού ἦταν προικισμένη ἡ καλλιτεχνικὴ του φύσις. Γιὰ τοῦτο τὴν ἀρμονία τοῦ στίχου ἀκολοθεῖ ἔπειτα ἡ ἀρμονία τῶν ἰδεῶν. Τὸ ποίημα πρέπει νά ναι «μία μεστὴ δημοκρατία ἰδεῶν», λέει ὁ ποιητὴς. Καὶ τονίζει: «Τότε εἶναι ἀληθινὸ ποίημα». Ἕνας κόσμος ξεχωριστός, ἕνα σύνολο ἀπαρτισμένο καὶ τέλειο εἶναι καὶ τὸ ποίημα. Πρέπει νάχη λοιπὸν ἄρτια τὴν ὀργάνωσί του, νά ναι προικισμένο μὲ πλοῦτο καὶ βάθος, καὶ ἀρμονία καὶ ὁμορφιά. «Ὅλο τὸ ποίημα, γράφει ὁ Σολωμός, ἄς ἐκφράξῃ τὸ Νόημα, ὡς ἕνας αὐτοῦπαρχος κόσμος, μαθηματικὰ βαθμολογημένος, πλούσιος καὶ βαθύς». Καὶ ξέρουμε καλά, πῶς ἡ φροντίδα τοῦ ποιητοῦ γιὰ τὸ νόημα τοῦ ποιήματος, καὶ γενικώτερα γιὰ «τὸ Νόημα τῆς Τέχνης» ἦταν φροντίδα τοῦ ἰσόβια καὶ ἀδιάκοπη ἀνησυχία του.

Ὅλων αὐτῶν τῶν βασικῶν αἰσθητικῶν ἀρχῶν τοῦ Σολωμοῦ, βρισκομε τὴν ἐφαρμογὴ μὲς' στὸ ποιητικὸ του ἔργο. Εἶναι ἕνας γνήσιος λυρικός ποιητὴς, πού μετήγγισε τὸ πλοῦσιον καὶ πολῦτιμον περιεχόμενον τῆς εὐγενεικῆς ψυχῆς του μέσα σὲ στίχους στα-

νίου κάλλους. Και ποτέ η τεχνική αριότητας δεν του έγινε εμπόδιο στο να χρησιμοποιήσει την τέχνη του για να μεταδώσει στο έθνος τον φρόνημα ύψιλό, υποθήκεις πολύτιμες, που τον ανέδειξαν τον κατ'έξοχην Έλληνα ποιητήν της εποχής του, τον αληθινό ποιητή, που συγκινεί και συγκινείται, που κατανοείται και κατανοεί, που εμπνέεται από το μεγαλείο του λαού του, αλλά και τον φρονιματίζει και τον ποδηγετεί για νέες δόξες. Υπέροχες είναι λ. χ. οι στροφές εκείνες του «Ύμνου εις την Έλευθερίαν», όπου ο Σολωμός συμβουλεύει στους αγωνιστάς να προσέξουν την καταστρεπτική διχόνοια και να συμπνίξουν τη φήλαρχία που μπορεί να γκρεμίσει, τι έχτιζεν ο ήρωισμός τους με τόσα λαμπρά κατορθώματα.

«Η Διχόνοια, που βαστάει
ένα σκῆπτρο, η δολερή,
καθενός χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, και σὺ.

Κεὶ τὸ σκῆπτρο, πὸν σᾶς δείχνει,
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά
μὴν τὸ πιάστε, γιατί οἴχνει
εἰς δάκρυα θλίβερά.

Ἄπο στόμα, ὅπου φθονάει,
παλληκάρια, ἄς μὴν ποθῆ,
πὼς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στοῦ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
ἂν μισοῦνται ἀνάμισό τους,
δὲν τοὺς πρέπει ἔλευθεριά.

(144-147).

Καθὼς ἐπίσης εἶναι μοναδικές σὲ δύναμι συνλήψεως οἱ στροφές εκείνες, ὅπου η Έλλάδα, μετὴ μορφῆ τῆς Έλευθερίας, φθάνει στοῦ Μεσολόγγι τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, κι' ἡ Θρησκεία βγαίνοντας ἀπ' τὸ ναὸ τὴν ἀγκαλιάζει θεομὰ καιτὴ φιλεῖ σὰν ἀδελφὴ τῆς.

«Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
μέρα πὸν ἀνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

Σοῦ ἴθε ἐμπρὸς λαμποκοπῶντας
ἡ Θρησκεία μ' ἕνα σταυρὸ,
καὶ τὸ δάκτυλο κινῶντας
ὅπου ἀνεί τὸν οὐρανὸ,

«σ' αὐτό, ἐφώνησε, τὸ χῶμα
στάσων ὀλόρη Έλευθεριά»
καὶ φιλῶντας σου τὸ στόμα,
μπταίνει μέσ' στήν Έκκλησιά».

(88-90).

Κι' ἔτσι τὸ μεγάλο αὐτὸ ποίημα, τὸ ὁποῖο ἄς σημειωθῆ, ἔγραψε ὁ ποιητὴς νέος ἀκόμη εἰκοσιπέντε χρόνων, δὲν εἶναι μόνον ὁ ὕμνος, δὲν εἶναι μόνον τὸ ποίημα ποὺ μεταφράσθη ἀμέσως σὲ ὅλες τὶς εὐρωπαϊκές γλώσσες καὶ κρίθηκε μετ'θαυμασμό, ἀλλὰ εἶναι, μπορούμε νὰ ποῖμε, ἡ πολιτικὴ καὶ ἔθνικὴ διαθήκη τοῦ μεγάλου μας ποιητοῦ.

Ἄλλὰ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο φρονιματίζει τὸ ἔθνος καὶ στοῦ ποίημα «εἰς τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Μπάυρον», καθὼς ἐπίσης καὶ μετὰ ἄλλα μικρότερα ἢ ἐκτενέστερα ποιήματά του. Ἄπο τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἀγνότης τοῦ θρησκευτικοῦ συνασθήματος καὶ ἡ ψυχικὴ στενότης πὸν μᾶς παρουσιάζει ὁ ποιητὴς στοῦ ἔργο του, εἶναι κάτι τὸ θαυμαστό καὶ τὸ ἀνακουριστικὸ συγχρόνως-ὅταν μάλιστα τὸν πάρη κανεὶς στὰ χέρια του ὅστερα ἀπ' τὴν ἀνάγνωσι ἄλλων νεοελληνῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν! Ποῖος δὲν συνεκινήθη λ.χ. ἀπο τὴν ἀπαράμιλλη ἐκείνη Ὀδὴ εἰς μοναχὴν; Καὶ ποῖος θὰ διαβάσῃ τὸ ἐκτενὲς ἐκείνο ἄσμα εἰς τὴν «Καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ» καὶ δὲν θὰ νοιώσῃ τὴν αὔραν ἐνὸς ἀγνοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ ἀναδίνεται ἀπὸ τοὺς ἀνάγνωτος ὅτιχους του; Καὶ πόση συγκίνησι δὲν θὰ δοκιμάσῃ ἡ ψυχὴ μας, ὅταν, κλεισμένη στὸν ἑαυτὸ τῆς, ψιθυρίσῃ μυστικὰ τὸν βαθὺν σὰν πέλαγος στίχο ἐκείνο: Γλυκὸ ναι τῆς Παράδεισος νὰ μελετᾶς τὰ κάλλη!...

Ἡ ὅταν ἀκούῃ τὴν μουσικὴ ἐκείνη πὸν ἔρχεται σὰν ἀπὸ ἄλλους κόσμους, γιὰ νὰ μᾶς φέρῃ μηνύματα αἰωνιότητος καὶ ἀθανασίας:

Στὴν πόλη τὴν ὀλόχρονη τῆς Παντο-
[δυναμίας

πνεύματα μύρια παλαιά, πνεύματα μύ-
ρια νέα,
σέ καρτεροῦν γιά νά σοῦ ποῦν πῶς ἄρ-
[γῆσαι νά φθάσης.

Δέν εἶχε ἄδικο κάποιοις κριτικόις πού ὠνόμασε τόν Σολωμό «τόν χριστιανικώτερο ποιητήν τῆς νεώτερης Ἑλλάδος».

Καί ὅμως, μᾶς λέν πῶς ἡ θρησκεία κι ἡ ἠθική δεσμεύουν τήν ἐλευθερία τῆς τέχνης καί βάζουν ἐμπόδια στό ἔργο τοῦ καλλιτέχνη. Λόγια φτωχῶν ἀνθρώπων καί μικρῶν ταλέντων, πού θέλουν νά κρύβουν τή φτώχεια τους πίσω ἀπό φρονιολάδικες δικαιωματορίες. Τί ζητᾶνε νά δικαιολογηθοῦν μιλῶντας τάχα γιά «καθαρή Τέχνη»; Μήπως δέν ἦταν καθαρή ἡ Τέχνη τοῦ Σολωμοῦ; Δέν ἦταν αὐτός πού σέ ἤλκυε μόλις εἰκοσιπέντε ἐτῶν ὀνομασίῃ ἀπό τόν Γκαίτε μέγας ποιητής; Δέν εἶναι αὐτός πού ἐγκοιμάσθηκε ἀπ' τόν Οὐγκώ καί τόν Λαμαρτίνου; Γι' αὐτόν δέν εἶπε ὁ Παλαμᾶς ὅτι «ἐν περᾶσιν τὰ χρόνια καί οἱ καιροί.. κι ἄκοιμα ὁ Σολωμός θά στέκεται στήν κορφή»;

*

Κι' ἐρχόμαστε τώρα στόν Παπαδιαμάντη. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος μας ὁ Παπαδιαμάντης; Ὅποια γνώμη κι' ἂν δεχθῆτε, τό βέβαιο εἶναι ὅτι τό κύρος τοῦ Παπαδιαμάντη γίνεται ὅλο καί πιό μεγάλο στους λογοτεχνικούς μας κύκλους, καί ὅτι γύρω ἀπό τό ἔργο του καί τήν προσωπικότητά του ἔχουν γραφή καί γράφονται τόσα, ὅσα γιά κανένα ἄλλο νεοέλληνα λογοτέχνη, οὔτε καί γι' αὐτόν ἀκόμη τόν Σολωμό. Πῶς ἐξηγεῖται τό φαινόμενο αὐτό; Ὁ ἀπορροβηγμένος ἀπό τόν κόσμο ἐρημικός αὐτός λογοτέχνης, πού μεγάλῃ του φροντίδα ἦταν νά μὴ διεγείρῃ ποτέ τήν περιέργεια τοῦ κοινοῦ, ὅπως εἶπε κάποτε στόν Παῦλο Νυβᾶνα, αὐτός πού δέν μπόρεσε ποτέ νά ἐκδώσῃ οὔτε ἕναν τόμο διηγημάτων του καί τ' ἄφησε πεθαίνοντας σκορπισμένα σάν τοῦ λαοῦ τὰ παιδιά, πῶς κατόρθωσε λοιπόν νά ἐπιβληθῆ τόσο πολῦ καί νά κατακτήσῃ μιά τέτοια θέσι ἀνάμεσα στους λογοτέχνας τῆς Ἑλλάδος; Μὲ τή δύναμη τῆς περιγραφῆς; μὲ τή γοητεία τῆς γλώσσας; μὲ τή ζωντάνια τῶν εἰκόνων; μὲ

τό σπινθηροβόλο πνεῦμα; Ὅλα αὐτά, προσόντα τοῦ Παπαδιαμάντη ἀκαμφισβήτητα, βαρύνουν ἀσφαλῶς πολῦ στήν κρίσι μας γιά τόν μεγάλο πεζογράφο. Ἀλλά μόνο αὐτά δέν θά ἦσαν ἀρκετά γιά νά τόν ἐπιβάλλουν τόσο. Ὑπάρχουν κι' ἄλλοι πεζογράφοι μας πού διαθέτουν στόν ἴδιο βαθμό, ἂν ὄχι ὅλα μαζί, τοῦλάχιστον μερικὰ ἀπ' αὐτά τὰ χαρίσματα, κι' ἄλλοι τόν ξεπερνοῦν στήν τεχνική ἐπεξεργασία τῆς μορφῆς καί τῆς πλοκῆς τῶν διηγημάτων.

Ποῦ λοιπόν ὀφείλεται ἡ ἐπιβολή; Κυρίως στήν οὐσία. Τό ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ἐπεβλήθη, γιατί εἶναι ἔργο μὲ περιεχόμενο. Ἡ ἀξία του ἔγκειται στό ὅτι ἔχει κλείσει μέσα τὸν αἰῶνιες ἀξίες. Καί ποτέ δέν ἐφαντάσθηκε τήν Τέχνη διαφοροτικά ὁ Παπαδιαμάντης, παρά σάν μίαν ἀδιάκοπη προσπάθεια καλλιτεχνίας καί ἐπιβολῆς ἰδανικῶν. «Ν α ὀ σ ε ὑ β ο υ λ ί α ρ»-εἶται ὀνομαζέται ἀπ' τόν Παπαδιαμάντη ἡ Τέχνη. Καί τό ἔνοιωθε βαθεῖα, πολῦ βαθεῖα αὐτό πού ἔλεγε. Σέ ὅλη του τῆ λογοτεχνικῆ σταδιοδρομία δέν ἔπαυε οὔτε μιά στιγμή νά θεωρῇ τήν Τέχνη ναό, καί τό ὑπόργημα τοῦ λογοτέχνη νά τό ἐξασκῇ σάν ἕνα ὑψηλό καί ἱερὸ λειτουργήμα. Διαβάζοντας τὰ διηγήματά του, βρισκόμασε σέ πολλές μεριές διατυπωμένο τό λογοτεχνικό του πιστεύω.

Ἐνα ἀπ' τὰ πρῶτα του δόγματα ἦταν ἡ «βαθεῖα τῶν πραγμάτων μελέτη». Δέν μποροῦσε νά χωνέψῃ τήν ἡμιμάθεια καί τήν ἀμορφωσιά πολλῶν, πού θέλουν νά ἐμφανίζονται μὲ τὴ φήριμα τῶν διανοουμένων, ἐνῶ τό χαρακτηριστικὸ των εἶναι ἀκρισία καί ἐπιπολαιότης. Δέν ἐχώνευε καθόλου τρῶς «φιττακούς ἠθικολόγους τῶν ἐφημερίδων». Ἐξω ἀπὸ τό ναό τῆς Τέχνης πρέπει νά μείνουν ὅλοι αὐτοί, ὅσοι δέν ἔχουν τήν διάθεσι νά δαπανηθοῦν κυριολεκτικά στήν περιούλλογῃ καί στή μελέτη.

Ἄλλο του δόγμα ἡ ἀγάπη τῆς ἀλήθειας. Λογοτέχνης πού δέν ἀγαπᾷ τήν ἀλήθεια καί δέν ἀναλαμβάνει τὸν ἄγωνά του γὰρ χάριν τῆς, εἶναι ἀνάξιος τοῦ λειτουργήματός του. Μέσα του πρέπει νάνα πάντα καθαρή καί λαμπρὴ ἡ φωνή τῆς, τὴν ὁποῖαν καμμιὰ δύναμις δέν εἶναι σέ θέσι νά τὴν ὑ-

ποδουλώσει και πού «δσον και αν πιεσθή, δσον και αν συμπινηγή, λαλει πάντοτε και σπανίως επιστομίζεται».

Ἄγῶνας ὁμῶς γιά τήν ἀλήθεια ἰσοδυναμεί μὲ τὸν ἀγῶνα γιά τήν ἠθική. Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν εἶχε ριχτῆ ὁ Παπαδιαμάντης καὶ σ' αὐτὸν προσκαλεῖ καθένα λογοτέχνη πού θέλει νάναί ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του. Ὅπως ὁ Σολωμός ἔτσι καὶ ὁ Παπαδιαμάντης εἶχε τὴν ἀντίληψη ὅτι εἰς συγγραφικὴ τέχνη παρὰ τοῖς λογίοις πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ εἶναι ἔκφρασις ἀτομικῶν αἰσθημάτων. Δὲν ἠρνεῖτο βέβαια τὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπομένως καὶ τὴν ἐλευθερία τῶν πεποιθήσεων, εἶχε ὁμῶς παρῶλληλα τὴ γνώμη ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιῶν τὴν τέχνη γιά τὴ διακφήσθῶ τῶν ἀναγνωστῶν: «Δύνασαι νὰ πιστεύης (ὀτιδήποτε) ἀλλὰ δὲν δύνασαι, δὲν πρέπει, δὲν εἶναι θεμιτὸν οὐδὲ ὄσιον, τὸ νὰ κηρύττης τὰ διδάγματα ταῦτα εἰς τὸν κόσμον». Ἦθελε μάλιστα νὰ παιδαγωγῆσῃ καὶ τὸ κοινὸν νὰ ζητήῃ ἀπ' τοὺς συγγραφεῖς ἔργα μὲ ὑγεία καὶ μὲ ἠθικὸ περιεχόμενον. «Ζητεῖτε ἠθικὰ βιβλία; Ἀλλὰ πού θὰ εὑρητε τὴν ἠθικήν; Προτιμάτε τοὺς φαρμακεῖς τοὺς παρασκευάζοντας ὑμῖν πρὸς σπιτιῶν τὰς ἰδίας ὑμῶν κακίας, τὰ ἴδια ὑμῶν πάθη κεκοσμημένα; Προτιμάτε τὴν ἐποποιίαν τῶν βδελυγῶν καὶ αἰσχροτήτων ἢ τὸν σατυρισμὸν αὐτῶν;»

Καὶ στρέφοντας ἄλλοῦ τὸ λόγο, στοὺς συγγραφεῖς, λέγει: «Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς γράφοντας μυθιστορήματα νὰ παρακολουθοῦν πιστῶς τοὺς τιμωροὺς τοῦ μεσαιῶνος».

Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς του εἶναι νὰ διδάξῃ καὶ νὰ μορφώσῃ ἡλικιῶς τὸν ἀναγνώστη του, γι' αὐτὸ σὲ πολλὰ του διηγήματα παρεμβάλλει μικροδιηγήσεις ἢ κἀναι παρεκβάσεις, γιά τὶς ὁποῖες δὲν παρολεῖται κάπου-κάπου καὶ νὰ σημειώσῃ ὅτι δημοσιεύονται «ἀπλῶς πρὸς διδακτικὸν σκοπὸν». Ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρα διηγήματά του πολλές φορές ἐγράφοντο γιά νὰ διδάξουν μιὰ ἀρετὴ, γιά νὰ προτρέψουν σὲ ἕνα χρέος, ἢ γιά νὰ κεντηριάσουν μιὰ κοινωνικὴ πληγὴ. Εἶναι ἀμείλικτος ὁ Παπαδιαμάντης ὅταν χτυπᾷ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀδυνά-

των ἐκ μέρους τῶν ἰσχυρῶν, ὅταν κεντηριάξῃ τοὺς διεφθαρμένους πολιτικοὺς πού ἐρήμαζαν τὸν τόπο καὶ ὑπεδαύλιζαν τὰ πάθη καὶ παρέδιδαν χωριά καὶ ἐπαρχίες στὴν ἐξαθλίωσιν. Μὲ πόνο κατεβαίνει στὶς καλύβες καὶ στὰ φτωχόσπιτα τῶν παραστρατημένων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, τῶν «Ἀθλίων», αὐτῶν πού ἔχει κάθε κοινωνία, καὶ εἶναι τότε γεμίστος συμπόνια γιά τὸ κατάντημά τους καὶ ὄλος ἐνδιαφέρον γιά τὴ σωτηρία τους. Οἱ «Χαλασοχώρηδες», τὰ «Χριστοῦγεννα πού τεμπέλη», πλῆθος ἀλλὰ διηγήματά του ἐντάσσονται μέσα στὴν κατηγορία αὐτή.

Ἄλλὰ γιά τὴν ἠθικοποίησιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας ἀπαραίτητη προϋπόθεσι εἶναι τὸ ἀνθισμα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Ὁ Παπαδιαμάντης τὸ εἶχε νοιώσει βαθεῖα. Κι' εἶχε ἀκόμη τὴν πεποίθησιν πὼς εἰς τὸ ἀνθισμα τοῦτο μεγάλη μορφεῖ νὰ εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς Λογοτεχνίας. Ἡ Τέχνη στὴν ὑπηρεσία τοῦ Χριστοῦ! Αὐτὸς ἦταν ὁ εὐγενέστερος πόθος του. «Κατεβαίνοντας στὴν ἄξενη πολίτεια-ἔγραφε τελευταῖα ξινὰς κριτικὸς-ἦταν ἀπορρασισμένος νὰ γίνῃ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ὄνειρο τοῦ Παπαδιαμάντη ἦταν νὰ ἀγωνισθῇ γιά τὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ». Τὸν σκοπὸ αὐτὸ τὸν ἐπεδίωξε μὲ πολλοὺς τρόπους. Ἐγραψε ἄρθρα θρησκευτικὰ καὶ ἀπολογητικὰ, μετέφρασε τὸν «Βίῳ τοῦ Ἰησοῦ» τοῦ Φρειδερ. Φαρράρ, ἔγραψε ποιήματα καὶ ἕμνους θρησκευτικοὺς. Ἀλλὰ ὁ θησαυρὸς πού μᾶς ἐ χάρισε στὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι τὰ ἔορταστικά του διηγήματα, πού μένουσιν ὡς σήμερα ἀξεπέραστα καὶ θὰ μένουσιν ἴσως γιά πολὺν ἀκόμη. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα ὁ Παπαδιαμάντης δὲν φαίνεται ἀπλῶς ὡς ἕνας θρησκῶς ἀνθρώπος μὲ λαϊκὴ εὐσέβεια, χωρὶς διάκρισι πυρῆνος καὶ φλοιοῦ, οὐσιώδους καὶ ἐπουσιώδους στὴν θρησκεία, ἀλλὰ δείχεται μιὰ ψυχὴ θεμιτὴ ἀπὸ πίστι, ψυχὴ πού τὴν φλογίζει ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ ζῆλος γιά τὴν ἐπικράτησιν τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας καὶ γιά τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας. «Αὐτόμολοι καὶ δραπέται» ὀνομαζόνται ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη οἱ ἀρνηταὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. «Ὁ πόθος τῆς μορφῆς ἐπιδείξεως, ἡ μακία

του καινά έκαστοτε λέγειν, ἢ δοκησιοφία, ὁ τύφος καὶ ἡ οἴησις, ἄγουσιν εἰς τὰς συγχρόνους ἀθεϊστικὰς θεωρίας».

Πολεμικὴ κατὰ τῆς ἀθείας εἶναι στὴ βία καὶ τὸ μυθιστόρημά του «Ἡ Γυρτοπούλα», μαστίγωμα ὄχι μόνο τοῦ φιλοσόφου Πλήθωνος ποῦ ὕστερα ἀπὸ 15 αἰῶνες Χριστιανισμοῦ ἤθελε νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν εἰδωλολατρεία, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν νεωτέρων ἀρχαιοπλήκτων, ποῦ στὸν καιρὸ τοῦ Παπαδιαμάντη ἦσαν πάρα πολλοί. Ἄρρησις τοῦ Χριστιανισμοῦ κ' ἐπιστροφή στὴν εἰδωλολατρεία ἦταν τὸ κήρυγμα τῶν ἀνεδαφικῶν αὐτῶν καὶ παρωστρατημένον ἐγκεφαλῶν μὲ τὶς ἔξω τόπου καὶ χρόνου θεωρίες, οἱ ὁποῖες ὅμως τόσο μεγάλο κακὸ ἔκαμαν κ' ἐξακολουθοῦν δυστυχῶς νὰ κάμνουν στὸν ταλαίπωρο τόπο μας. Ἄπὸ κάποιους τέτοιους στενοκέφαλους, ποῦ ἐν τούτοις παρουσιάζονταν ὡς μεγάλα μυαλά καὶ ὡς ἀναμορφωταί, ὁ Παπαδιαμάντης συνήντησε μεγάλη ἀντίδρασι. Ἔστρεψαν ἐναντίον του τὰ βέλη τους, καὶ ἡ πολεμικὴ, φανερὴ εἴτε ὑποψιφία, τὸν ἐνοχλοῦσε ἀδιάκοστα. Τὰ Παπαδιαμάντη καὶ Χριστουγεννιάτικα διηγήματά του, τοὺς ἐχτυποῦσαν στὰ νεῦρα. Ἡ θρησκευτικὴ ποῦ ἐξεδηλώνετο σ' αὐτά, τοὺς ἦταν ἀνυπόφορη. Καὶ τὸν εἰρωνεύοντο, γιατί τάχα «ἐνῶ καθ' ὅλον τὸν ἄλλον χρόνον σιωπᾷ, παρουσιάζεται δις τοῦ ἔτους οὗτος, τὰ Χριστουγεννα καὶ τὸ Πάσχα, κατ' ἀποκοπὴν διηγηματογράφος». «Τὸ πρᾶγμα ἤρchiσε νὰ γίνεται κάπως φορτικόν-γράφει ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης, συνοψίζοντας σ' ἓνα διήγημά του τὶς κατηγορίες.-Μὴ μᾶς σκοτιζῆς καὶ σύ. Πόθεν ἔλαβες ἀφορμὴν νὰ ὑποθέσης, ὅτι τὸ κοινὸν θέλεται ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις σου ἢ συγκινεῖται ἀπὸ τὰ αἰσθηματά σου; Τὸ ἔκαμες μίαν φορὰν ἢ δύο. Ἀρκεῖ. Παῦσε πλέον». Δὲν σὰς θυμίζον οἱ φρονές αὐτὲς τὶς κραυγὲς τῶν βατράχων τῆς παρουσίας, ποῦ προσπαθοῦν νὰ σκεπιάσουν τὸ κελᾶδημα τοῦ ἀηδονιοῦ; Καὶ οἱ κραυγὲς ἐξακολουθοῦσαν: «Μὴ θρησκευτικά, πρὸς Θεοῦ! Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶναι βυζαντινοί, ἐννοήσατε; Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες εἶναι κατ' εὐθείαν διάδοχοι τῶν ἀρχαίων. Ἐπειτὰ, ἐπολιτίσθησαν, προώδυσαν καὶ αὐτοί. Συμβαδίζουν μὲ τ' ἄλλα ἔ-

θνη. Ποῖαν ποίησαν ἔχει τὸ νὰ γράψῃς ὅτι ὁ Χριστὸς «δέχεται τὴν λατρείαν τοῦ πτωχοῦ λαοῦ» καὶ ὅτι πτωχὸς ἱερεὺς «προσέφερε τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως»;... Δὲν τὰ ἐννοοῦμεν αὐτὰ ἡμεῖς. Θέλομεν διήγημα, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι ὅλον ποίησις, ὄχι περὶ πραγματικότητος».

Καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς, ὅτι ὅλ' αὐτὰ τὰ ἔλεγον γιὰ τὸν μεγαλύτερον λυρικὸν τῆς ἑλληνικῆς πεζογραφίας-ποιοί; Ἄνθρωποι ποῦ σήμερα δὲν ἔξεραμε οὔτε τὰ ὀνόματά τους πλέον! Συγγραφεῖς καὶ δημοσιογράφοι ἀσήμαντοι. Τὰ βιβλία τους-ἂν ἔχουν γράψῃ βιβλία-τὰ ἔχει σκεπιάσει ἡ λήθη καὶ ἡ σκόνι στα ὑπόγεια τῶν βιβλιοθηκῶν κ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ βιβλία τοῦ Παπαδιαμάντη ὅσο ἐκδίδονται τόσο κ' ἐξαντλοῦνται, καὶ οἱ κριτικοὶ θυσιάζουν μερόνυχτα καὶ μῆνες ἐργασίας μὴν τὴν καὶ τοὺς ξεφύγη παραρριγμένο τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔγραψε ὁ «κατ' ἀποκοπὴν διηγηματογράφος!» Καλύτερη ἀπάντησις δὲ μπορούσε νὰ δοθῇ στοὺς κούφρους αὐτοὺς φωνασκούς, ἀπ' αὐτὴν ποῦ τοὺς ἔδωσε ὁ χρόνος κ' ἡ πραγματικότης.

Ἄλλὰ, ἔννοια σας. Βοήθῃαν ἄνθρωπο νὰ εἰρωνευθοῦν. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἐχάρριζε κάστανα. Πῆραν ἀμέσως τὴν ἀπάντησι ποῦ τοὺς χροαίζαν. «Τὸ σημερινὸν ἔθνος δὲν ἐπῆγε δυστυχῶς τὸσον ἔμπρός, ὅσον λέγουσιν αὐτοί. Τὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικόν, τὸ δοῦλον τοῦλάχιστον, εἶναι ἀκόμη πολὺ ὀπίσω, καὶ τὸ ἐλεύθερον δὲν δύναται νὰ τρέξῃ ἀρκετὰ ἔμπρός, χωρὶς τὸ ὅλον νὰ διασπαραχθῇ, ὡς διασπαράσσεται, φεῦ! ἤδη. Ὁ τρέχων πρέπει νὰ περιμένη καὶ τὸν ἐπάμενον, ἐὰν θέλῃ νὰ τρέξῃ ὁ ἐλεύθερος πρέπει νὰ βοηθῇ τὸν δεσμιώτην ἢ πρέπει νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ. Ὅσον παρέρχεται ὁ χρόνος, τὸσον τὸ ἐλεύθερον ἔθνος καθίσταται, οἱμοί! ἀνικανώτερον ὅπως δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τὸ δοῦλον ἔθνος. Ἄγγλος ἢ Γερμανὸς ἢ Γάλλος δύναται νὰ εἶναι κοσμοπολίτης ἢ ἀναρχικὸς ἢ ἄθεος ἢ ὀτιδήποτε. Ἐκαμε τὸ πατριωτικὸν χρέος του. ἔκτισε μεγάλην πατρίδα. Τώρα εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐπαγγέλλεται, χάριν πολυτελείας, τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἀπαισιοδοξίαν. Ἄλλὰ Γραικὸς τῆς σήμερον, ὅστις θέλει νὰ κάμῃ δημοσίαν τὸν ἄθεον ἢ τὸν κοσμοπολίτην,

ομοιάζει με νάνον άνορθούμενον ἐπ' ἄερω ὀνύχων καὶ ταυνομένου νὰ φθάσῃ εἰς ὕψος καὶ φανῇ καὶ αὐτὸς γίγας. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ δούλον, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον καὶ τὸ ἐλεύθερον, ἔχει καὶ θὰ ἔχῃ διὰ παντὸς ἀνάγκην τῆς θρησκείας αὐτοῦ.

Καὶ τελειώνει τὴν ἀπάντησίν του αὐτὴν μὲ μίαν δὴλωσιν παλληκαριοῦ, ποὺ ἔχει ἀκράδαντον πίστιν εἰς τὰ ἰδανικά γιὰ τὰ ὁποία μάχεται καὶ πλήρη συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των: «Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταῦτα ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικά ἦθη». Διήκωσις παλληκαριοῦ, ἀλλὰ καὶ συνεπτυγμένη θεωρία περὶ Τέχνης, πρωτοφανῆς στὴ συντομίαν τῆς καὶ τῆ σαφήνειά της. Τρία τὰ ἀντικείμενα τῆς καλλιτεχνικῆς του μελέτης: Ὁ Χριστός, ἡ φύσις, ὁ λαός. Τρεῖς ἀξίες πολυτίμες, καὶ στὴν κορυφὴν ὅλων ἡ ὑπεράττη ἀξία, ὁ «Χριστὸς μοι». Λατρεία γιὰ τὸν ἀρχηγὸ τῆς Πίστεως καὶ δημιουργὸ τοῦ παντός, ἔρωσις γιὰ τὴ φύσιν, ποὺ εἶναι τὸ ἀριστούργημα τῆς παντοδυναμίας του, στοργὴ γιὰ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, νὰ τὸ τρίπτυχον τοῦ Παπαδιαμιάντη. Ἀσφαλῶς, τὴν στιγμὴν ποὺ ἐγράφετο τὸ τρίπτυχον αὐτὸ ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον πεζογράφον τῆς νέας Ἑλλάδος, σκίρτημα εὐφροσύνης θὰ ἔδοκίμασε τὸ πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ ἐκεῖ ἐπάνω, τοῦ μεγαλυτέρου ποιητοῦ μας.

Ἀπάνω σ' αὐτὲς τρεῖς ἀρχὰς ἐβάδισε ὁ Παπαδιαμιάντης. Μὲ αὐτὲς οἰκοδόμησε, μὲ

αὐτὲς ἐδημιούργησε. Καὶ μὲ αὐτὲς ἐπεβλήθη. Καὶ ἐπεβλήθη σὲ τέτοιο βαθμὸν, ὥστε νὰ ἐπισκιάσῃ ὅλους τοὺς ἄλλους, προγενεστέρους καὶ συγχρόνους του καὶ μεταγενεστέρους. Ὡς ἓνα δείγμα τῆς ἐπιβολῆς του, ἂς εἶναι καὶ οἱ λίγες αὐτὲς κρίσεις ποὺ πῆρα πρόχειρα, ἀνάμεσα σὲ πολλὰς.

Ὁ Παλαμῆς ἀναγνωρίζει στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμιάντη σαιξπηρικὴ πνοή.

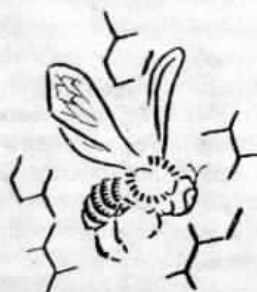
Ὁ Ἰωάννης Καμπούρογλου τὸν συγκρίνει μὲ τοὺς μεγάλους μυθιστοριογράφους τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας, τὸν Πόε καὶ τὸν Δίκενς.

Ὁ Κακλαμῆνος τὸν παρομοιάζει μὲ τὸν Μάξιμ Γκόρκυ.

Ὁ Νιρβάνας τὸν θεωρεῖ πρῶτον καὶ μοναδικὸν τῆς ἐποχῆς μας, καὶ τὴν «Φόνισσάν» του ἔργο ἀπὸ τὰ ὀλίγα τῆς παγκοσμίου φιλολογίας. Ὁ Ξενοπούλου λέγει: «Διηγηματογράφος δυνατός, ἰδιόρρυθμος, πρωτότυπος, κατ' ἐξοχὴν ἐθνικός, τὸν ὁποῖον τὰ μεγάλα του προτερήματα θὰ κατέτασσον μετὰ τῶν πρώτων, εἰς οἰανδήποτε φιλολογίαν καὶ ἂν ἀνήκε». Ὁ Βαλέτας γράφει: «Ὁ Παπαδιαμιάντης ὡς προσωπικότης καλλιτεχνικὴ ἀποτελεῖ τὸν καθολικώτερον, θετικώτερον καὶ ζωντανώτερον ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς του... Ὡς ἄνθρωπος, μοναδικὸ ἀπόκρημα τῶν μετεπαναστατικῶν μας χρόνων, ψυχικὴ κορυφὴ ποὺ δεσπόζει καὶ ἐπιβάλλεται μὲ τὸ πρῶτον πλησίασμα της». Τέλος, ὁ Μαλακάσης καὶ ὁ Ὁλλανδὸς Ἐσσελιχ τὸν παρομοίωσαν πρὸς τὸν μεγαλυτέρον Ρῶσον μυθιστοριογράφον, τὸν Δοστογιέφσκυ.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

(Συνεχίζεται)

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟΝ

Robert Andrews Millikan

Β'

Ὁ μεγαλύτερος σύγχρονος φυσικός, ὁ καθηγητὴς Robert Andrews Millikan, προσέφερε, ὅπως εἶδαν οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτινῶν» εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ προηγουμένου τεύχους, τὴν ὑπέροχον πνευματικὴν του προσφορὰν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σύγχρονον διανοήσιν καθόλου καὶ τὸν πολιτισμὸν.

Κατὰ τὰ ἔτη 1926-1930 ἔκαμε σειρὰν διαλέξεων ἢ καὶ ἐδημοσίευσε σπουδαιότατα ἄρθρα εἰς περιοδικὰ, ἐπὶ θεμάτων ἐπιστημονικῶν, κοσμοθεωριακῶν καὶ ἄλλων ποῦ σχετίζονται μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ ὁποῖα ἐξέδωκε τὸ 1930 μὲ τὸν τίτλον: «Ἡ Ἐπιστήμη καὶ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς». Ἐντύπωσιν ἐξαιρετικὴν τοῦ ἔκαμαν τὰ τρία διεθνή συνέδρια ποῦ ἔγιναν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ καλοκαίρι τοῦ 1927 καὶ τὰ ὁποῖα παρηκολούθησεν, ἀφίνων, ὅπως γράφει ὁ Ἰδιος, δι' ὀλίγον χρόνον τὰς ἀσχολίας του εἰς τὸ Ἔργαστήριον Φυσικῆς. Τὸ πρῶτον συνήλθεν εἰς Γενεύην ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν καὶ εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τῶν πνευματικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν· τὸ δεύτερον ἔγινεν εἰς τὸ Leeds ὅπου συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν ἔτησίαν των συνέλευσιν τὰ μέλη τῆς Βρεττανικῆς Ἐνώσεως πρὸς προαγωγὴν τῆς Ἐπιστήμης· καὶ τὸ τρίτον ἦτο τὸ διεθνὲς Συνέδριον τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Οσμπο καὶ τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ ὁποῖον ἐωρτάσθη καὶ ἡ ἑκατονταετηρὴς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνακαλύψαντος τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα, Ἀλεξάνδρου Βόλτα (Volta).

Τὰ συνέδρια αὐτὰ ἔκαμαν τὸν Millikan νὰ γράψῃ τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ προαναφερθέντος ἔργου του μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ σύγχρονος ζωὴ». Εἰς αὐτό, ἐξ ἀφορμῆς τῶν συζητηθέντων ζητημάτων καὶ τῶν τεχνικῶν μέσων πολι-

τισμοῦ τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συνέδρων, ἐκθέτει τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τῶν τεχνικῶν προόδων καὶ τῆς σχέσεως τὴν ὁποῖαν ἔχουν αὐταὶ μὲ τὴν πνευματικὴν προαγωγὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Βλέπει τὴν ραγδαίαν ἀνάπτυσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν μέσων ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν. Σκέπτεται ὅμως τὴν παρελθούσαν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διερωτᾶται: «Ἢμπορεῖ ἡ ἐπιστήμη νὰ σώσῃ τὸν πολιτισμὸν μας ἀπὸ τὴν κατὰπτωσιν τὴν ὁποῖαν ὑπέστησαν οἱ προκατόχοι πολιτισμοί, ὅπως εἶναι τῶν Σουμεριῶν, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ἀνέτειλαν καὶ ὕστερα κατέπεσαν; Οἱ Kayserling, οἱ Spengler καὶ οἱ ἄλλοι προφήται τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἢμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν πραγματικοὶ προφῆται;»

Ὁ Millikan δὲν ἀνῆκε φυσικὰ εἰς τοὺς ἀπαισιοδόξους. Τοῦναντίον μάλιστα. Ἀναλαμβάνει νὰ διαφωτίσῃ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τονίσῃ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης βαίνει διαρκῶς πρὸς τὴν καλυτέρευσιν, διότι εἶναι διαποτισμένη καὶ συνεχῶς διαποτίζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ οὐσιώδες αὐτὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον συνοπτικῶς περιλαμβάνεται εἰς τὸν Χρυσὸν Κανόνα (τὴν ἐπὶ τοῦ θρους ὀμίλιαν τοῦ Κυρίου) τὸ ἐδίδαξε καὶ τὸ ἐπεοφράγισε διὰ τῆς ζωῆς του ὁ Χριστός. Ἡ ἀνθρωπότης, καλλιεργουμένη διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνεχῶς διαφωτιζομένη ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς πνεύματος τῆς Ἐπιστήμης, βαδίζει πρὸς μίαν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνύψωσιν. Αὐτὴν τὴν θέσιν ὑποστηρίζει εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του ὁ καθηγητὴς Millikan. Μὲ τὴν παρέλευσιν τῶν ἐτῶν καὶ τῶν αἰῶνων, διαβεβαιώνει, ἀναπτύσσεται συνεχῶς καὶ περισσότερον τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐθύ-

νης, τούτο δὲ εἰς τὰς γενικὰς του γραμμάς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Χρυσοῦ Κανόνος. Αὐτὸ διαπιστώνει ἡ πρακτικὴ ἀποφῆς τοῦ ζητήματος.

Ἐπιπλέον δὲ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ πλευρὰ, λέγει (σ. 79). Ἡ ἐπιστῆμη ἐνίστε ἐπεφορτισθὴ νὰ εἰσαγάγῃ μίαν ὀλιστικὴν φιλοσοφίαν. Ἄλλ' ἐάν ὑπάρχη κάτι, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐδίδασκεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς συγχρόνου ἐπιστῆμης, εἶναι τούτο. Ὅτι τοιαύτη δογματικὴ διαβεβαίωσις περὶ τοῦ ὄλου τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ σύμπαν, ὅπως μᾶς τὸ παρουσίασεν ὁ ὀλισμὸς τοῦ 19ου αἰῶνος, εἶναι ἀντιεπισημονικὴ καὶ νοσηρὰ... Ἡ νεωτέρα Φυσικὴ μᾶς διδάσκει ὅτι ἐκεῖνος πού θέλει νὰ ἐξηγήσῃ τὸ σύμπαν μὲ τοὺς ὄρους τῶν σκληρῶν, στρογγυλῶν καὶ ἀνευ ψυχῆς ἀτόμων καὶ μὲ τὰς κινήσεις αὐτῶν, δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ λέγῃ «πολλὰς λέξεις χωρὶς περιεχόμενον». Καὶ ἐπαναλαμβάνει ταύτην τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Ἀγγλοῦ βιολόγου John Scott Haldane: «Ὁ ὀλισμὸς πού ἦτο κάποτε μίαν φιλοσοφίαν, εἶναι τώρα τὸ μοιροκρατικὸν σύμβολον τῶν χιλιάδων ὁ ὀλισμὸς ὅμως δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μίαν δεισιδαιμονίαν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ μὲ τὴν πίστιν εἰς τὰς μαγείας. Ἡ μηχανιστικὴ θεωρία ἐχρεωκόπησε (is bankrupt)» (σ. 80)

*

Ἡ καλύτερα δυνατὴ θεραπεία ἀπὸ τὸν ὀλισμὸν εἶναι κατὰ τὸν Millikan ἐκείνη πού προκύπτει ἀπὸ τὴν πρόσφατον ἱστορίαν τῆς Φυσικῆς. «Πρὸ 100 ἐτῶν ἡ Φυσικὴ περιελάμβανεν ἕξ διακεκριμένα καὶ ὀξέως χωρισμένα μέρη. Μηχανικὴν, μοριακὴν Φυσικὴν, Θερμότητα, Ἀκουστικὴν, Ὀπτικὴν καὶ Ἠλεκτρισμὸν. Ὁ πρῶτος χωρισμὸς ἐπαυσε νὰ ὑπάρχῃ μεταξύ θερμότητος καὶ μοριακῆς Φυσικῆς, ὅταν περὶ τὸ 1850 εὐρέθη ὅτι ἡ θερμότης δὲν ἦτο μίαν οὐσίαν, ὅπως εἶχεν ὑποθεθῆ, ἀλλ' ἀπλῶς μίαν μοριακὴν κίνησιν. Ἡ ἐπομένῃ ἀνακάλυψις ἦτο ὅτι ἡ ἀκτινοβολουμένη θερμότης καὶ τὸ φῶς δὲν ἦσαν διαφορετικαὶ κατηγορίαι φαινομένων, ἀλλ' οὐσιωδῶς τὸ ἴδιον φαινόμενον, ὅτι δηλαδὴ ἦσαν κύματα αἰθέρος, καθ' ὅλα τὰ ἴδια, ἐκτὸς τοῦ μήκους κύμα-

τος. Ἡ ἐπομένῃ μεγάλη ἀνακάλυψις ἐγένετο ὑπὸ τῶν Maxwell καὶ Hertz, ἡ ὁποία ἔλεγεν ὅτι τὰ ἠλεκτρικὰ κυματικὰ φαινόμενα διακρίνονται ἀπλῶς ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, ἐκ τοῦ διαφορητικοῦ μήκους κύματος. Ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα τῆς ἀκτινοβολουμένης θερμότητος, φωτὸς καὶ ἠλεκτρικῶν κυμάτων, ὄψῃθησαν καὶ περιελήφθησαν ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπιγραφὴν «Φυσικὴ τοῦ αἰθέρος», ἡ ὁποία ἀκόμη ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν «Φυσικὴν τῆς ὕλης», ὅπως ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα. Ἀργότερον τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἠνώθη μὲ τὴν Φυσικὴν τῆς ὕλης, ὅταν ἀνεκαλύφθη ὅτι τὸ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἦτο κίνησις ἠλεκτρονίων.

«Ἐμείνεν ὅμως ἓνας χωρισμὸς, ὁ μεταξὺ τῆς Φυσικῆς τοῦ αἰθέρος καὶ τῆς Φυσικῆς τῆς ὕλης. Ἐντελῶς ἐσχάτως ἐπαυσε καὶ ὁ χωρισμὸς αὐτός, ὕλη δὲ καὶ κύματα αἰθέρος συνεχωνεύθησαν μεταξύ των εἰς τὴν ἐξίσωσιν τοῦ Einstein. Ὁ αἰθὴρ καὶ ἡ ὕλη ἀπέβησαν δυσδιάκριτοι ὄροι. Τώρα τὰ ἠλεκτρόνια εἶναι καὶ σωματῖα καὶ κύματα, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ φῶς, εἶναι κύματα καὶ σωματῖα. Τί σημαίνει ὄλον αὐτό; Ἀπλῶς ὅτι ὑπάρχει μίαν ἀμοιβαίαν σχέσιν, μίαν ἐνότην, μίαν ἀρμονίαν εἰς ὀλόκληρον τὴν φύσιν καὶ ἐπὶ πλέον ἓνα καταπληκτικὸν μυστήριον».

Ἐξ ἄλλου ἡ νεωτέρα Φυσικὴ μᾶς παρουσίασε μίαν ἄλλην ἀποφῆν. Ἐκύτταξε δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος μέσα εἰς τὸ ἄτομον καὶ εὐρήκεν ἀπεριορίστως μικρὰ σωματῖα εἶδεν ὅτι ὁ πυρὴν εἶναι 10.000 φορές μικρότερος τῆς διαμέτρου τοῦ ἀτόμου καὶ τὰ ἠλεκτρόνια, τὰ ὁποία εἶναι 1840 φορές μικρότερα ἀπὸ τὸν πυρῆνα, νὰ γυρίζουν περὶ αὐτόν. Ἐκύτταξε μέσα τὸν πυρῆνα τοῦ οὐρανοῦ καὶ εὐρε νὰ ἔχη 238 θετικὰ καὶ 146 ἀρνητικὰ ἠλεκτρόνια ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 92 πλανητοηλεκτρόνια πού γυρίζουν περὶ αὐτόν, καὶ ἀκόμη ὅτι τὸ ἄτομον ἀλλάζει ἐντελῶς, ἂν ἓνα ἀπὸ τὰ θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ σωματῖα φύγῃ πρὸς τὰ ἔξω. Παρετήρησε τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ἀκτινοβολίας μεταξύ τῶν ἠλεκτρονίων καὶ τοῦ πυρῆνος, ἢ μεταξὺ τῶν μόνων καὶ εὐρε καταπληκτικὴν τάξιν καὶ σύστημα. Ἐδιδάχθη πάρα πολλὰ

θαυμάσια πράγματα, είδε τούς νόμους των και ἀκόμη, κατὰ τὴν ὠραίαν ἔκφρασιν τοῦ Sommerfeld τὴν ἀπίστευτον μαγείαν καὶ ὅτι μὲ αὐτοὺς τούς νόμους καὶ τούς κανόνας δὲν ἤμποροῦμεν νὰ προβλέψωμεν ἐπακριθῶς τὰ ἐνδεχόμενα ἀποτελέσματα. Καὶ πάλιν ὁ ἄνθρωπος ἔστρεψε τὸ μικροσκοπικόν του πρὸς τὸ ζωντανόν κύτταρον καὶ τὸ εὗρηκεν ἀκόμη περισσότερον περιπεπλεγμένον ἀπὸ τὸ ἄτομον καὶ μὲ πολλές ἐπιμέρους τελειοποιήσεις ἀναλόγους πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ συνόλου, ἀκόμη δὲ κατηύθυνε τὰ τηλεσκοπία του πρὸς τοὺς σπειροειδεῖς νεφλοειδεῖς ποὺ ἀπέχουν ἓνα ἑκατομμύριον ἢ καὶ περισσότερα ἔτη φωτὸς καὶ ἐκεῖ πάλιν διεπίστωσε σύστημα καὶ τάξιν.

«Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτά, συμπεραίνει ὁ Millikan (σ. 83), ὑπάρχει κανένας ὁ ὁποῖος νὰ ὀμιλῇ ἀκόμη περὶ τοῦ ὕλισμου τῆς ἐπιστήμης; Καλύτερον εἶναι ὁ ἐπιστήμων νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Ψαλμωδόν, ὁ ὁποῖος πρὸ χιλιάδων ἐτῶν ἀνεφώνει μὲ σεβασμόν: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». Καὶ ἐν συνεχείᾳ προσθέτει τὰ ἀκόλουθα βαρυσήμαντα: «Ὁ Θεὸς τῆς ἐπιστήμης εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς λογικῆς τάξεως καὶ τῆς κατὰ τάξιν καὶ ρυθμὸν ἐξελίξεως, εἶναι ὁ ὀλοκληρωτικὸς παραγῶν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ αἰθέρος καὶ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῆς διανοίας. Ὁ ὕλισμὸς ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἀμάρτημα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης».

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ ἰδίου του ἔργου ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς ὀμιλεῖ περὶ «τῶν τριῶν μεγαλυτέρων στοιχείων τῆς ἀνθρωπίνης προόδου». Ποῖα δὲ εἶναι αὐτά; Εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Ἡ ἰδέα τοῦ Χρυσοῦ Κανόνος. 2) Ἡ ἰδέα τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ 3) Ἡ ἰδέα τῆς ἀναπτύξεως ἢ ἐξελίξεως. «Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ περισσότερον σοβαρόν, λέγει, εἶναι τὸ δῶρον τῆς θρησκείας πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φυλὴν. Τὰ ἄλλα δύο προῆλθον ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην».

«Ἐξετάζων τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας εἰς τὸ μέλλον, γράφει (σ. 174), εὗρισκω ἕκ τῶν προτέρων τὴν οὐσίαν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν Χρυσὸν Κανόνα

(δηλαδή τούς λόγους τοῦ Κυρίου: «καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως»), ὁ ὁποῖος εὐρύτερον ἐξηγούμενος, σημαίνει τὴν εἰς τὸ ἄτομον ἀνάπτυσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης. Αὐτὸς οὗτος ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν τελευταίαν ἀνάλυσιν ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ αὐτὸ ἀκριθῶς τὸ πρᾶγμα... Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ δυτικὸς κόσμος υἰοθέτησε τὸν Χριστιανισμόν, ὡς τὴν θρησκείαν του, πρέπει νὰ εὐρεθῇ εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς μὲ τὴν ἐξόχως ὀργανωμένην ὀμαδικὴν ζωὴν εὗρεν ὅτι δὲν ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθῇ χωρὶς τὴν θρησκείαν αὐτήν. Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι ἀληθές, τὸ μέλλον ὀρισμένως θὰ λάθῃ πολὺ περισσότεραν ἀνάγκην τοῦ Χριστιανισμοῦ, παρ' ὅτι ἐχρειάσθη τὸ παρελθόν».

*

Ὁ Millikan ἐπὶ πενήντα καὶ πλέον χρόνια ἔρευνᾷ καὶ μελετᾷ τὴν φύσιν καὶ διαρκῶς ἀνακαλύπτει πολλὰ ἀπὸ τὰ μυστικά της. Ἀνακαλύπτει ὅμως καὶ φέρει εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ ἄλλας ἀληθείας τὰς ὁποίας διαισθάνεται καὶ διαθλέπει παντοῦ καὶ πάντοτε κάθε σοβαρός, εἰλικρινῆς καὶ ἀντικειμενικὸς ἐρευνητὴς τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Λέγει λοιπὸν καὶ τοῦτο: Ἐγὼ μὲν τώρα σχεδὸν παγκοσμία ἡ ἰδέα ὅτι ἡ φύσις εἶναι κατὰ βᾶθος φιλόρθωτος καὶ καλοκάγαθος. Ἡ διαθεβαίωσις αὕτη εἶναι μία συνεισφορά τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ μία ἐπέκτασις ἢ τροποποιήσις τῆς ἰδέας τὴν ὁποῖαν εἶδε τόσον καθαρὰ καὶ ἐκήρυξε μετὰ τσαύτης σταθερότητος ὁ Ἰησοῦς. «Ἡ κλεῖς τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ, προσθέτει, εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις, ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ καλόν τοῦ συνόλου. Ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυξε τοῦτο ὡς καθῆκον-χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ ἐπιστήμη κηρύπτει τοῦτο ὡς καθῆκον-χάριν τῆς προόδου τοῦ κόσμου». Τὴν πληρότητα τῆς θρησκείας καὶ τῆς σωτηρίας τὴν ἔφερον εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἀναφωνῇ, γράφει ἐπὶ λέξει, «ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις... Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν» ὅταν βλέπῃ μίαν μεγάλην καλοκαγαθίαν

όπισω από το σύμπαν· όταν διδάσκη, «πνεύμα ὁ Θεός»· όταν λέγη «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστί»...· όταν στρέφη τὸ κέντρον τῆς προσοχῆς του περισσότερο εἰς τὸν Χρυσοῦν Κανόνα, παρά εἰς τὰς προσφορὰς θυσιῶν καὶ καιομένων ζώων, καὶ ἐπραγματοποιούντο ταῦτα ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἀληθινῶν Χριστιανῶν, ἡ ἀνθρωπότης προώδευεν.

Αὐτὴν τὴν πρόδοον σημειώνει εὐχαρίστως καὶ ὑποστηρίζει ὅτι γίνεται μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν ὁ καθηγητὴς Millikan εἰς τὸ περιοποῦδαστον βιβλίον του: «Ἐξέλιξις εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν θρησκείαν», ὅπου ἐν συμπεράσματι τονίζει τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ προφήτης Μιχαίας πρὸ 2.500 ἐτῶν ἔλεγε: «Τί Κύριος ἐκζητεῖ παρά σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου;» Ἡ νεωτέρα ἀληθινή ἐπιστήμη μαθαίνει νὰ πορεύεται ταπεινῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ τῆς. Καὶ μὲ τὸ νὰ μανθάνῃ τὸ μάθημα τοῦτο, συνεισφέρει κάτι εἰς τὴν θρησκείαν».

Ὁ Millikan χειρίζεται καλῶς τὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, διότι εἶναι βαθύς μελετητὴς τῆς Ἱερᾶς Βίβλου, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς τὴν ὑψίστην ἀλήθειαν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, ἀσφαλῶς, νὰ λεχθοῦν πολλὰ ἐπ' αὐτοῦ. Ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειωθοῦν δύο φράσεις του, ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τὸ 1935 εἰς τὴν Καλιφόρναν, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἑορτῶν ποῦ ἔγιναν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τετρακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. «Δὲν ὑπάρχει εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους σπουδαιότερος δείκτης τοῦ χαρακτῆρος ἐνὸς λαοῦ, ἔλεγεν, ὅσον τὸ εἶδος τῶν βιβλίων, περιοδικῶν, καὶ ἐντύπων ποῦ ἀγοράζει καὶ διαβάζει... Ἡ Ἁγία Γραφή πραγματεύεται ἀναμφισθητῶς τὰς θεμελιωδέστερας, τὰς βαθυτέρας, τὰς ὑπὲρ πάντων ἄλλων παγκοσμίως ἀναγνωρισθείσας ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.... Ὑποθέτω, ὅτι ἡ μέλλουσα πρόδοος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θὰ παρουσιάσῃ κάποιαν στενὴν ἀναλογίαν μὲ τὴν μέλλουσαν κυκλοφορίαν τῆς Βίβλου».

Ἐίπομεν ὅτι ὁ Millikan συνεπλήρωσε τὰ 80 χρόνια τῆς ζωῆς του, ἐξακολουθεῖ ὁμως μὲ νεανικὴν ὀρεξιν καὶ παλμὸν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σύνεσιν ὀρίμου ἀνδρός νὰ διευθύνῃ τὸ Ἐργαστήριον Φυσικῆς, καὶ τὴν ὅλην ἐργασίαν τοῦ Ἰνστιτούτου Τεχνολογίας ἐν Καλιφόρνια. Μὲ τὸν ἴδιον παλμὸν καὶ ζῆλον καὶ ἀγνὸν ἐνδιαφέρον κυττάζει καὶ παρατηρεῖ καὶ μελετᾷ τὰ γενικὰ προβλήματα ποῦ ἀπασχολοῦν τὴν σύγχρονον κοινωνίαν. Παρακολουθεῖ τὰς ἐξελίξεις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ συγκινεῖται βαθύτατα διὰ τὸ κατάντημα εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασε σήμερον ἡ ἀνθρωπότης. Λυπεῖται δι' αὐτὸ καὶ θέλει, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν, νὰ βοηθήσῃ τοὺς συνασθρόπους του, νὰ εὑροῦν τὸν ὀρθὸν δρόμον. Τὸν δρόμον τῆς λυτρώσεως ἀπὸ τὰ δεινὰ, τὸν δρόμον ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὴν πραγματικὴν εἰρήνην, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ εἰς τὸν κόσμον αὐτόν.

Μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, τὸν τρομακτικώτερον ποῦ ἐσημειώθη ποτὲ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἔλεγε τὸ περασμένον ἔτος (*), κάθε σκεπτόμενος ἀνθρώπος ἐρωτᾷ τὸν ἑαυτόν του: «Τί ἤμπορῶ νὰ κάμω διὰ νὰ βοηθήσω νὰ δημιουργηθῇ ἕνας καλύτερος κόσμος-ἕνας κόσμος εἰς τὸν ὁποῖον δὲν θὰ συμβαίνουν τοιαῦτα συμφοραί;» Καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἐμέ, ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις: «Τὰ δύο μεγάλα βάρη εἰς τὰ ὁποῖα στηρίζεται ὅλη ἡ ἀνθρωπίνη εὐημερία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη πρόδοος εἶναι: Ἰον. Τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας καὶ Ζον. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς γνώσεως». Καὶ πρωτεῦει βεβαίως εἰς ἡμᾶς νὰ προάγωμεν καὶ νὰ ἐπεκτείνωμεν τὸ δεύτερον ἐξ αὐτῶν μέσα εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ Ἰνστιτούτα ποῦ ἐργαζόμεθα πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς, «Ἄλλ' ἡ ὑψίστη προσωπικὴ καὶ ἀτομικὴ εὐκαιρία τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἂνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι ἐκείνη ποῦ σχετίζεται μὲ τὸ πρῶτον». Δηλαδὴ μὲ τὴν προαγωγήν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ πνεύματος τῆς θρησκείας.

Ποῖον δὲ τρόπον ἐργασίας νομίζετε ὅτι προτείνει ὁ σοφὸς καθηγητῆς; Ἰδοὺ ὁ τρό-

(1) My Faith, by Einstein, Millikan, Compton, etc. (Reprinted from the American Weekly, p. 6-7).

πος τής ανοικοδομήσεως: «Νά αρχίσωμεν νά κάμνωμεν τούς λογαριασμούς μέ τόν ἴδιον τόν ἑαυτόν μας, διά νά γίνη ὁ κόσμος ὅπως τόν θέλομεν ἡμεῖς καλύτερα». Κατά τήν γνώμην μου τοῦτο εἶναι οὐσιώδες εἰς τήν θρησκείαν, καί ὄχι μόνον κατά τήν ἰδικήν μου ἀντίληψιν, διότι ὁ Α. W. Whitehead ὁ ὁποῖος ἀναμφισβητήτως εἶναι ὁ πρῶτος καί ὁ περισσότερον ἐμφανιζόμενος ἐκ τῶν ζώντων φιλοσόφων, λέγει ὅτι «ἡ θρησκεία εἶναι ἡ πίστις καί ἡ ἐλπίς τοῦ κόσμου».

Καί τήν ἐλπίδα πού δίδει εἰς τόν κόσμον ἡ θρησκεία, ἔχει καθήκον, γράφει ὁ Millikan, νά τήν διαδίδῃ ἡ Ἐκκλησία. Διότι μέσα εἰς μίαν χώραν, «ἡ χριστιανική Ἐκκλησία εἶναι ἀναμφισβητήτως τὸ μέγιστον κοινωνικόν Ἴνστιτούτον». Ἐξ ἄλλου ἡ συνεχῶς αὐξανόμενη γνῶσις διά τῆς καλλιέργειας τῶν ἐπιστημῶν, ὅπως εἶναι ἡ Φυσική, ἡ Χημεία, ἡ Γεωλογία, ἡ Φυσιολογία, ἡ Ψυχολογία, τὰ Οἰκονομικά, ἡ Ἱστορία κλπ. προσθέτουσιν διαρκῶς καί νέας γνώσεις καί πρακτικὰς ἐφαρμογὰς αἱ ὁποῖαι προάγουσιν συνεχῶς τήν ὁμαδικήν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καί συντελοῦσιν εἰς τήν κοινὴν καί ἀνωτέραν συμφέωσιν αὐτῶν.

«Θρησκεία καί Ἐπιστήμη», συμπεραίνει, «εἶναι εἰς τήν ἀνάλυσιν πού ἔκαμα, αἱ δύο μεγάλα ἀδελφαί, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σύρει καί διαρκῶς ἔλκουν τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς τὰ ἔμπρὸς καί τὰ ἔπάνω. Καί αἱ δύο εἶναι ἀναγκαίως στενῶς συνδεδεμένα... Αἱ δύο λέξεις, συνείδησις καί γνῶσις, συνδέονται μέ τὰς λέξεις θρησκεία καί ἐπιστήμη».

Χρειαζεται, ἀρὰ γε, κατόπιν ὅλων ὅσα ἐλέχθησαν νά διατυπωθοῦν προσωπικαὶ κρίσεις περὶ τοῦ Millikan ὡς ἐπιστήμονος, ὡς ἀνθρώπου, καί ὡς κοινωνικοῦ ἐργάτου; Εἶναι ἀνάγκη μήπως νά λεχθῇ ὅτι ὁ Millikan ἀνήκει εἰς τήν κατηγορίαν τῶν προνομιούχων καί ἐκλεκτῶν ἐκείνων

πνευμάτων τὰ ὁποῖα ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ παρουσιάζει εἰς τὰς διαφόρους ἐποχάς, διά νά πείθῃ μεγάλους καί μικροὺς καί σοφοὺς καί ἐπιστήμονας καί διανοουμένους καί τούς πάντας, ὅτι ἡ ἀνωτερότης, ἡ εὐγένεια, ἡ ψυχικὴ ὠραιότης, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐμβρίθεια, ἡ πολυσχιδῆς γνῶσις καί μὀρφωσις, ὁ ζῆλος πρὸς τὴν μακρὰν καί ἐπίμονον ἐργασίαν, ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι τοῦ συνόλου, ἡ ἠθικὴ ἐπιταγὴ διά τὴν πνευματικὴν ἀνώφωσιν τῆς κοινωνίας, εἶναι ἴδιον τῶν προσώπων ἐκείνων πού ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν Ἀλήθειαν τῆς θρησκείας, πού ἀνατρέχουν εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ὕδατος τοῦ ἀλλομένου εἰς ζωὴν, τὸ ὁποῖον ἔφερε εἰς τόν κόσμον ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς;

Καί πρέπει ἀρὰ γε νά προστεθῇ ἀκόμη ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὑπερόχου ἐπιστήμονος πού ἀπέκτησε τόσους τίτλους καί τοιαύτην διεθνή ἐκτίμησιν καί σεβασμόν, πραγματοποιοῦνται μέχρι κεραίας, ὅσα τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου γράφει: "Ὅτι δηλαδὴ «ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐπιστήμην τοῖς ἀνθρώποις ἐνδοξάσασθαι ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ»: Αὐτὸς ἀποτελεῖ τραπὴν ἀπόδειξιν ὅτι συνδυάζονται ἄριστα καί εἰς τὸν ὑπέρτατον καί ἀνθρωπίνως δυνατὸν βαθμόν, ἡ πλουσία εἰς βάθος καί ἔκτασιν ἐπιστήμη καί ἡ θερμὴ καί πειθαρχημένη πίστις εἰς τὸν Θεόν. "Ἄς λέγουν ὅσα θέλουν καί ἄς γράφουν ὅτι ἐπιθυμοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι πού δὲν ἐγνώρισαν κατὰ βάθος τὴν οὐσίαν τῆς γνώσεως καί δὲν ἐργάσθησαν πραγματικὰ διά τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης καί τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. "Ἄς κάμουν ὁποιασδήποτε ἐπικρίσεις, καί ἄς διαλαλοῦν ὅσαδήποτε τῆς ἀποστασίας κηρύγματα ὅλοι ὅσοι ἐλαφρὰ καί ἀσυλλόγιστα ἀντιμετωπίζουσιν τὰ γενικὰ προβλήματα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Οἱ μεγάλοι τούς διαφεύδουν συνεχῶς καί δείχνουν τὸν σωστὸν δρόμον πού πρέπει νά ἀκολουθοῦν οἱ πάντες.

Κ. ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΣ

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ, ΜΙΑ ΓΕΝΕΑ

Όταν, ἐδῶ καὶ κάμποσους μῆνες, ἐωρτάζουμε ἓνα πνευματικὸ γεγονὸς τόσης σημασίας ὅπως τὰ δεκάχρονα τῶν «Ἀκτινῶν», αὐθόρμητα γύριζε ἡ σκέψις καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ κατὰ τὰ μακρὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἐτροφοδότησαν τὸ ἔθνος μας μὲ τὸν ἐνισχυτικὸν τοὺς λόγο, τυπωμένον τότε κρυφὰ στὴν Πόλι καὶ τὴν Μοσχόπολι καὶ πότε ἔξω, στὴ Βενετία, τὴ Βιέννη, τὴν Λειψία, τὸ Ἰάσιο, τὴ Μόσχα, τὴ Ρώμη, καὶ ἄλλου. Μ' εὐλάβεια καὶ εὐγνωμοσύνη πῆγαινε ὁ νοῦς σ' ὄλην ἐκείνη τὴ σειρά τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ πνεύματος ποὺ μόχθησαν γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐπιβίωσιν τοῦ ἔθνους.

Κατὰ παρόμοιον τρόπο εἶχαν ἐφορτάσει καὶ πέρυσι οἱ «Ἀκτινεῖς» τὴν ὑποδοχὴν ποὺ βρῆκε στὸ λαὸ μας ἡ «Διακήρυξις»⁽¹⁾. Καὶ σ' ἓνα ἄλλο πανηγυρικὸ τεύχος τοὺς πάλι, εἶχαν μιλήσει γιὰ τὴν καταπληκτικὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανικοῦ βιβλίου⁽²⁾.

Συνεχίζοντας τὸν τέτοιο ἐφορτάσιμό, σταματοῦμε σήμερον εἰδικώτερα σ' ἓνα βιβλίον ποὺ ἔδραψε αὐτὴ τὴ γενεά: Στὸν «Προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου» τοῦ «Εὐσεβίου Ματθοποῦλου»⁽³⁾ τοῦ διδασκάλου ποὺ μπροστὰ σ' αὐτὸν δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ σταθῆ μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ ὁ μελετητὴς τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος. Τί ἦταν ὁ Εὐσεβίος Ματθοποῦλος, τί ἐσήμαινε γιὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴ τοῦ τόπου μας ἡ φυσιογνωμία του, δὲν χρειάζεται νὰ λεχθῆ ἐδῶ. Ἐγινε λόγος στὶς «Ἀκτινεῖς»⁽⁴⁾. Ἐδῶ θὰ δοῦμε εἰδικώτερα τὸν «Προορισμὸ» του.

Ὁ «Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου» τὸ «βιβλίον ζωῆς» τοῦ Εὐσεβίου Ματθοποῦλου, στάθηκε τὸ ἐντυπο Κατηχητικὸ Σχολεῖο ὁλόκληρης γενεᾶς, καὶ ἔξακολουθεῖ πάντα νὰ τρέφῃ τὸ λαὸ μας μὲ τίς ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις του· ἔχει ἔξαντληθῆ καὶ ἡ 7ῆ ἐκδόσις του, 41.200 ἀντίτυπα, ἔχει γίνῃ μεταφρασι καὶ... στὴν Βουλγαρικῇ. Καὶ νὰ πάλι σήμερον ὁ «Προορισμὸς» σὲ καινούργια ἔκδοσι, ποὺ μόλις ἐκυκλοφόρησε.

Φίλιππος Παπακόστα. Ἐπίσκοπος, ἀξιοθαυμάσιμος καὶ πάλι μερικὰ βιογραφικὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς μορφῆς: Ὁ Εὐσεβίος Ματθοποῦλος γεννήθηκε στὰ Κρέσταινα τῆς Γορτυνίας τὸ 1849. Σὲ ἡλικίαν 14 ἐτῶν κατώρθωσε νὰ μῆθῃ ὁποιατικὸς μοναχὸς στὸ Μέγα Σπήλαιον. Εἰκοσιεπτά ἐτῶν χειροτονήθηκε Ἱεροδικονοσ, καὶ ἦλθε στὴν Ἀθήνα ὅπου ἤρτισε στίς σπουδὰς του στὴ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ. Τὸ κληρικτικὸν του στάδιο τὸ ἀγκαινιάσας στὴν κίνησιν τοῦ Μακράκη. Μαζὶ μ' αὐτὸν ἄρχισε ἄθῃα κατὰ τὸ «σιμωνιακὸν» ὁκανθάλου. Γι' αὐτὸ καὶ ἐξορίσθηκε γιὰ πολὺν καιρὸ, μαζὶ μὲ ἄλλους κληρικοὺς, παρ' ὅλο ποὺ τὸ εἰδικὸ Δικαστήριον ἀεγνώρισε τὸν δίκαιον ἀθῆνα του. Χωρὶς νὰ πισθῆ ἀπ' αὐτὸ ἐνσπύθηκε μᾶλλον γιὰ νέα προσπάθειαι. Ὁτὶ μεγάλη ἐξέστησι, γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλλάδος. Στὸ μεταξὺ εἶδε τὸν πλαναιμένο δρόμον τοῦ ἄρχισαι νὰ παίρῃ μὲ τὸν φανατισμὸν τοῦ ὁ Μακράκης καὶ δὲν ἐβρίστας νὰ χωρισθῆ ἀπ' αὐτὸν καὶ ν' ἀρχίσῃ νέο ἔργον μὲ νέο πρόγραμμαι. Ἔτσι ἄρχισε νὰ περιέρχεται τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά τῆς Πατρίδος του. Τὸ 1907 ἦταν ἓνας σπυρῆς γιὰ τὴ ζωὴν του ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ νεοελληνικὸν χριστιανικὸν κίνημα. Τὸ χρόνον αὐτὸ κατήχησε τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἢ «Ζωῆς», ποὺ τὴν ἐργασίαν τῆς ἔζησε νὰ τὴν δῆ καὶ διεθνῶς πᾶς γνωστῇ. Συγχρόνως ἐργαζέταν, ἀληθινὰ ὑπερήθρως, σάν ἱεροκήρυξ καὶ ἐξομολόγος. Καὶ τὸ 1911 ἐξέδωκε καὶ τὸ ὄργανον τῆς Ἀδελφότητος, τὸ γνωστὸ περιοδικὸν «Ζωῆς». Σὲ ἡλικίαν 81 ἐτῶν ἀπέθανε τὴν 29ην Ἰουνίου 1929.

Γιὰ τὸ τί τοῦ ἀπέλει τὸ νεοελληνικὸν χριστιανικὸν κίνημα παραπέμπομε καὶ πάλι τὸν ἀνωγώστην μας σὸ φύλλον ἐκείνου τῶν «Ἀκτινῶν» τοῦ 1913 σ. 129-201, γιὰ νὰ δῆ καὶ λεπτομερέστερα πῶς ἀγαπητικῶς τὸ ἔργον τοῦ Εὐσεβίου Ματθοποῦλου καὶ ὁ διεθνῆς τύπος.

(1) Π. Μελλίτης: «Μιά καινούργια μέρα» τ. 1917 σ. 2.

(2) Α. Λαμπρινόυ: «Τὸ χριστιανικὸν βιβλίον στὴ σημερινῇ Ἑλλάδι» καὶ «Χριστιανικὸν βιβλίον καὶ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπὶ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας» τ. 1943 σελ. 139 καὶ 134.

(3) Ἐκδόσις «Ζωῆς» 1914.

(4) Βλ. «Ἀκτινεῖς» 1943 σ. 196-201 καὶ βιογραφία τοῦ Εὐσεβίου Ματθοποῦλου ὑπὸ Σερρα-

Ποιό πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἢ τῆς δημοσίας ζωῆς μας δὲν βροῖσκει τὴν λύσι του στὶς σελίδες του; Διαβάζοντάς τον νοιώθουμε τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέως τὸ πατρικὸ χέρι νὰ παίρνη τὸ δικό μας γιὰ νὰ μᾶς βγάλῃ ἀπὸ τὰ σταυροδρόμια τῆς ζωῆς, χρησιμοποιώντας γιὰ ὁδηγὸ ἀστέρι τὸν «Προορισμό» τῆς ζωῆς μας.

Αὐτὸ πάλι, τὸ ὅτι δηλαδὴ μᾶς χειραγώγησε στὰ πρώτα βήματα τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς, μᾶς ἔκαμε ὥστε νὰ τὸν θεωροῦμε, πολλοί, ὡς τὸ βιβλίο τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν. Καὶ ὅμως εἶναι τὸ βιβλίο γιὰ τὸ ὅποιο ἔγραφε ἕνας Χρυσόστομος Παπαδόπουλος σὲ ἐκτενῆ βιβλιοκρισίαν του⁽⁵⁾ ὅτι «συνεκέντρωσε τοὺς θησαυροὺς βαθυτάτης γνώσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἀνεκτιμήτου πείρας κήρυκος τοῦ θείου λόγου, θερμοῦργοῦ πνευματικοῦ πατρὸς, παρακολουθήσαντος ἐπὶ ἔτη μακρὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν», καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς του «ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν σφραγίδα τῆς ἰδίας προσωπικότητος, πρωτοτύπως καὶ ἰδιοτύπως ἐκθέσας ζητήματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς πρὸ πάντων ζωῆς, κατὰ τὸν μόνον προσιτὸν εἰς τὸν λαὸν τρόπον». Τὸ δὲ γνωστὸ περιοδικὸν «The Eastern Churches Quarterly» (Ἰούλιος 1940) τὸ ἔχαρορακτήρισε «δημιούργημα βαθείας πνευματικῆς πείρας καὶ γνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς».

Καὶ πραγματικά, ξαναδιαβάζοντάς του τώρα ὑστερα ἀπὸ καιρὸ, βλέπομε καὶ μόνοι μας πὼς γιὰ νὰ εἴμαστε μόλις σὲ θέσι νὰ τὸ ἐκτιμήσωμε, θὰ πρέπει προηγουμένως νᾶχωμε τουλάχιστον κάποια ἰδέα ἀπὸ Δογματικὴ, νὰ παρακολουθήσωμε τὴ σύγχρονη ἀπολογητικὴ καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν σημερινῶν κοσμοθεωριακῶν ἐρευνῶν πάνω στὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, ν' ἀποκτήσωμε καὶ κάποια πείρα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Καὶ τότε, βλέποντας μὲ τὸ νέο αὐτὸ μάτι τὸν «Προορισμό», χωρὶς νὰ θέλωμε θὰ σκεφθοῦμε πὼς ὁ συγγραφεὺς του, πὺν προσπάθησε τόσο πολὺ νὰ μιμηθῇ στὴ ζωὴ του τὸν Κύριό του, τὸν μιμεῖται, ἴσως καὶ ἀσυναίσθητα, καὶ στὸν τρόπο τῆς διδα-

σκαλίας του: Ἐκθέτει μὲ μορφὴ ἐντελῶς ἀπέριττη τὴ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, τὴν ἀλήθειαν πὺν σώζει, σ' ὅλους ἀνεξάρτητα τοὺς ἀδελφούς του, ἀδιαφορώντας ἂν μὲ τὸ πολὺ ἀπλὸ ὕφος ζημιώνει τὴν ἐργασία του, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς λογίας ἐντυπώσεως. Ἀπορεῖ κανεὶς, πὼς μπορεῖ νὰ ἐκθέτῃ δόγματα καὶ ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία ἐπίσημη, κρύβοντας τόσο ἐπιτυχημένα τὴν ἐπιστημονικὴν του μορφὴν. Κάνει τόσο ζωντανὴ τὴ Θεολογίαν, ἄσχετη μὲ ὅτι ξέραμε ὡς στεγνὴς «θεολογίαν». Νομίζομε πὼς τῆς δίνει ψυχὴν, πὺν φθάνει νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ αὐτὴς τίς βουλὴς τοῦ Θεοῦ. Τόσο πολὺ ζωντανεύει καὶ τοὺς τύπους, ὅταν μᾶς τοὺς δίνει μαζί μὲ τὸ περιεχόμενό τους. Καὶ μὲ τὸν τρόπο πὺν παραθέτει, ἔτσι φυσικά, τὰ ρητὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, μᾶς κάνει νὰ θεωρήσωμε καὶ μόνοι μας αὐταπόδεικτον τὸν ἰσχυρισμὸ τῆς Δογματικῆς, πὼς ἡ θεοπνευστία τῶν Γραφῶν φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν τὸν συνοχὴν πὺν δείχνει τὸ «ἐν ὑπαγορευθῆσαν Πνεῦμα».

Διαβάζοντας τὸν «Προορισμό» θαυμάζομε τὴν τόσο πειστικὴν Ἀπολογητικὴν του, ὅχι μόνο γιὰτὶ στηρίζεται σὲ ἀποδείξεις συγχρονισμένες καὶ γιὰ σημεῖρα, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ γίνεται μὲ τόση πεποίθησιν καὶ τόση πραότητα ἀκριβῶς ἐπειδὴ βασίζεται στὴν ἀπόλυτη πίστι, εἶναι ἀπρηλαγμένη ἀπὸ κάθε φανατισμὸ. Ἔχομε μᾶλλον τὴν ἐντύπωσιν πὼς διαβάσομε τὸν Ἐὐαγγελιστὴ τῆς ἀγάπης! «Γεκνία μου...», τόσο ἀπαλὰ προχωρεῖ στὸν σκοπὸ του, νὰ δείξῃ τὸν τρόπο τῆς διορθώσεως, τῆς ἐποικοδομῆς—αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλωστε καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας;

Δὲν μποροῦμε νὰ μὴν προσέξωμε ἀκόμα καὶ τὴν ἐνημερότητα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ στὶς συνθετικὰς τάσεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Βλέπομε, λ.χ., νὰ ἐξετάζεται τὸ κεφάλαιο τῆς αυτοκριτικῆς σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τῆς νεώτερης Ψυχολογίας. Τὸ ἴδιον καὶ τὸ θέμα περὶ βουλήσεως, στὰ διάφορα στάδια του, τῆς λήψεως τῆς ἀποφάσεως καὶ, γενικώτερα, γιὰ τὴ θέσιν τοῦ προβλήματος τῆς «ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως». Παρακάτω, ἐπίσης, ὅπου τὸ πάθος (τοῦ θυμοῦ) τὸ ἐξετάζει ὡς ὄπλο τῆς ψυχῆς («νεῦ-

(5) «Ἀνάπλασις» 26 Φεβρουαρίου 1915.

ρον» κατά τους Πατέρας της Εκκλησίας) που προορίζεται να στρέφεται κατά του κακού και πού, όταν πάρη διάστροφο θέσι και στραφή κατά του πλησίον, γίνεται τραύμα της ψυχής. Σύμφωνα με την άποψη της υποκειμενικής Ψυχολογίας, δέχεται πώς το συγκεκριμένο άτομο οφείλει να προσβλέπη τόν «ιδεώδη κανόνα», έχοντας υπ' όψει του τις ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες του. 'Αλλ' ή ενήμερότης αυτή φαίνεται περισσότερο όταν εξετάζη την έννοια του σ κ ο π ο υ της ζωής, πού είναι και ο τίτλος του βιβλίου, δείχνοντας όμως και τὸ μέσον γιά τήν ἐπιτυχία ὄλων αὐτῶν: τήν προσευχή.

Μά τήν μεγαλύτερη ἱκανοποίησι τή νοιώθουμε ὅταν μᾶς ἐρμηνεύη τή διδασκαλία τῆς ἡμᾶς ἁγίας καθολικῆς καί ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, μέ τήν ἐνδοξη ἱστορία τῆς. Τήν παρουσιάζει ἀληθινῆ καί γνήσια, τόσο πού καί χωρὶς νᾶμιαστε θεολόγοι-μᾶς φαίνεται πὼς ἀφαιρεῖ κάθε βάρη γιά διαφωνίες καί παρεξηγήσεις μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Νά πὼς χειρίζεται ἓνα κρισιμώτατο σημεῖο, τὸ περιφρασμο ζήτημα: ἡ πίστις ἢ τὰ ἔργα εἶναι ἀναγκαιότερα γιά τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου; Λοιπὸν τήν πίστι τήν θεωρεῖ (παράγραφος 57) ὡς τήν «ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καί καρδίας ἐγκάρδιον ἀποδοχὴν τῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καί τήν πρὸς τὸν Θεὸν καί τοὺς λόγους Αὐτοῦ ἀφοσίωσιν καί ὑπακοήν» (παράγρ. 59), «Πίστιν ὄχι ὅμως νεκράν, ἀλλὰ ζῶσαν καί ἐνεργὸν καί καρποφόρον. Εἶναι δὲ ἡ πίστις ἐνεργὸς καί καρποφόρος ὅταν ὁ ἀνθρώπος μαζί μέ τήν πεποιθήσιν ὅτι αἱ ἁμαρτίαι του συγχωροῦνται καί ἐξαλείφονται δωρεάν καί κατά χάριν διὰ τοῦ θανάτου καί τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, ἔχει καί βίον σύμφωνον πρὸς τοὺς λόγους καί τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ...». «Ὡς ἀρετὴν διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἀνθρώπος... δικαιούται... προάγεται... καί καθίσταται ἄξιος τῆς αἰωνίου τοῦ Θεοῦ βασιλείας καί μακαριότητος». Δὲν αἰσθανόμεστε πὼς ὁ διαζευκτικὸς «ἢ» (πίστις ἢ ἔργα) φεύγει μόνος του καί μένει ἡ πίστις «δι' ἁγίας ἐνεργουμένης»;

Πόσο μᾶς τονώνει ὅταν παρακάτω στὰ «περὶ τριαδικοῦ Θεοῦ», συνδυάζει τήν ἐξήγησι πὼς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τρι-

άδος συνεργάζονται στή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μέ διάφορο τρόπο ἐνεργείας, ἀνάλογα μέ τὶς ἀνάγκες τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς!

Ἐπίσης καί στὰ «περὶ τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ», ὅπου τήν συνδυάζει πάλι μέ τήν ἐνεργητικὴ τῆς ἐπίδρασι γιά τὸν ἀνθρώπο, ὡς στήριγμα στή ζωὴ του (ὅπου κ' ἂν βρισκεται), παρηγοριά στήν προσπάθεια γιά τὸ καλὸ, ὄπλο κατά τοῦ κακοῦ καί τῶν δυσκολιῶν τῆς ζωῆς. «Ὅπως τὰ σώματα ἡμῶν ζῶσιν ἐν τῷ ἀέρι καί ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἀέρι, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐξέροχωνται ἐκτὸς αὐτοῦ, οὕτω καί αἱ ψυχαὶ ἡμῶν μετὰ τῶν σωμάτων ζῶσιν ἐν τῷ ἀπείρῳ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ, καί κινοῦνται ἐν Αὐτῷ καί ὑπάρχουσιν ἐν Αὐτῷ... Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος περικυκλούμενος καί βλεπόμενος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δὲν τολμᾷ ποτὲ εἶτε ἕνεκα τοῦ φόβου, εἶτε ἕνεκα τῆς ἐντροπῆς νὰ ποιῆσῃ τι τὸ ἀπρεπὲς καί ἄσχημον ὡς ἀποδοκιμάζουσιν οἱ ἀνθρώποι, πολὺ περισσότερον, ἀσυγκρίτῳ λόγῳ, δὲν θέλει τολμήσει νὰ δεχθῆ ἐσωτερικῶς ἢ νὰ ποιῆσῃ ἐξωτερικῶς τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν νοῆ καί αἰσθάνεται ὅτι παρίσταται ἐνώπιόν του ὁ παντεπόπτης καί παντοδύναμος Θεός... Ὅχι μόνον ἐργάζεται μετὰ πάσης προθυμίας καί αὐταπαρνήσεως τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καί καθίσταται ἀνδρείος... λαμβάνων πάντοτε θάρρος καί μὴ δειλιῶν ἀπέναντι οὐδενός. Καθ' ὅσον ἔχει πεποιθήσιν ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ ὁποίου πάντοτε αἰσθάνεται τὴν παρουσίαν, θά προστατεύῃ αὐτὸν παντοῦ καί πάντοτε...».

Καὶ ἔρχεται τὸ κεφάλαιο «περὶ ἀνθρώπου». Καὶ βλέπομε τὸ τελειότερο τῶν δημιουργημάτων νὰ βγαίη ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, βλέπομε τὴν Ἁ γ ά π η, πού τοῦ θέτει τέτοιο μεγαλειώδη ἀρχικὸ προορισμὸ: Νὰ γίνῃ παιδί τοῦ Θεοῦ! Καὶ ἐκεῖνο... πέφτει. Σοῦ ἔρχεται νὰ κλαῖς γιά τὴν τρομερὴ συμφορὰ του. Κι' ὅμως νά, ἡ Ἁ γ ά π η καί πάλι βρίσκει ἓνα τρόπο σωτηρίας ἀσύλληπτο γιά τὴν ἀνθρώπινη διάνοια, τὴ σάρκωσι τοῦ Λόγου πού παρουσιάζεται σὲ δόλοκληρα κεφάλαια ἀπὸ τὰ πράγματα ἀπαραίτητη. Ἐπειτα, τὸ μεγαλεῖο αὐτῆς τῆς ταπεινώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,

ή φοικτή θυσία του, μα και οι καρποί της μοναδικής θυσίας: 'Η δυνατότης νέας δημιουργίας του ανθρώπου ως «καινής κτίσεως».

Καθώς τα εκθέτει όλα αυτά, «κατά τας Γραφάς» πάντα, συγχρόνως δείχνει και πώς πρέπει να προσπαθήσουμε (και μᾶς ενθαρρύνει σ' αυτό) να σημορφωθοῦμε με τὸ πρότυπο, τὸν ἴδιο τὸν Χριστό. Δὲν προφθάνομε νὰ τρομάξομε με τὸ μέγεθος ἑνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος γιατί τὸ προβάλλει με τρόπο τόσο αἰσιόδοξο πὸ ὁ ἴδιος κάνει τὴν ὄψησιν, μᾶς δίνει φτερά γιὰ τὴν προσπάθεια. Ὅχι πὸς μᾶς κρύβει τὶς δυσκολίες, πὸ θ' ἀντιμετωπίσομε σ' ἕνα τέτοιον ἀγῶνα, ἀλλὰ μᾶς παρουσιάζει καὶ τὴν ἄλλη πλευρά, τὸ μεγαλεῖο τοῦ προσορισμοῦ μας, τὶς χαρὲς τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὅπως καὶ τὶς ζημιές τῆς ζωῆς κατὰ τὸ κοσμικὸ φρόνημα, ὥστε στὸ τέλος νὰ στραφοῦμε με χαρὰ πρὸς τὴ «στενὴ ὁδὸ», θεωρῶντας τὰ παθήματα τοῦ παρόντος καιροῦ «ὡς ἄξια πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι ἡμῖν δόξαν».

Μὰ καὶ ἕνα ἄλλο σημεῖο, ἂν καὶ σ' ἕνα εἰδικὸ θέμα αὐτό, δὲν θᾶπρετε νὰ περᾶση ἀπαρατήρητο: τὸ ὅτι ὑπογραμμίζει τὴ βᾶσιν τοῦ ἀληθινοῦ φεμινισμοῦ. Στὴν ἐπιδίωξι αὐτῆ πὸς μᾶς προσκαλεῖ, τὴν πὸ μεγαλειώδη πὸς ὑπάρχει, γιὰ τὴν ἐξομοίωσι με τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, δὲν ξεχωρίζει τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴν γυναῖκα. Κι' ἔτσι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ, εἴτε ἀνδρὸς σῶμα φορεῖ, εἴτε γυναῖκας, μπορεῖ τὸ ἴδιο ν' ἀγωνισθῆ τὸν καλὸν ἀγῶνα με τὴν ἐλευθερίᾳ τῆς βουλήσεως πὸς διαθέτει καὶ με τὰ πλοῦσια μέσα πὸς ἡ «περὶ τὸν ἄνθρωπον διάχυτος Χάρις» βάζει

στὴ διάθεσί του. Καὶ ἔρχεται ἔτσι ἡ ὥρα νὰ ἐκτιμήσομε καὶ μόνοι μας τὴν ἀξία πὸς ἔχουν ὅλα τὰ μέσα τῆς Χάριτος, μα ἰδιαίτερα ἐντελῶς τὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας.

Τώρα, ἐμεῖς πὸς βλέπομε καὶ διάγραμμα ἀκόμα, στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, γιὰ νὰ παρακολουθοῦμε σὲ πὸς σημεῖο βρισκόμαστε κάθε στιγμὴ τῆς καθημερινῆς πορείας μας πρὸς τὸν προσορισμὸς μας, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ σκεφθοῦμε πὸς ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα τῆς Χάριτος, γιὰ μᾶς τοιλάχιστον, εἶναι ἀκριβῶς καὶ ὁ «Προορισμός».

Ἐνα βιβλίο, μία γενεά....

Μία γενεὰ ὁλόκληρη ἔβρεψε πράγματι ὁ «Προορισμός». Πολὺ ὥραια παρατηρήθη, ἄλλοτε, στὰς «Ἀκτῖνες» πὸς ἡ προσωπικότης τοῦ συγγραφέως τοῦ «Προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου» συνδέει τὸν 19ον αἰῶνα με τὸν 20ον. Καὶ βλέπομε πράγματι τὸν «Προορισμὸς» του νὰ ἔχη τὴν ἀπλοϊκότητα τοῦ ὕφους τῶν «πατριστικῶν» βιβλίων ἐνῶ τὸ περιεχόμενό του, τελείως συγχρονισμένο, μιλεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰσοστοῦ αἰῶνος, ἀντιμετωπίζοντας τὶς ἀνάγκες του με ρεαλισμὸ, τὸν ρεαλισμὸ τῆς Χριστιανικῆς ἀλήθειας.

Καὶ νὰ, πράγματι καὶ σήμερα, ὅπως καὶ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἐκδόσεώς του, ἐξαικολουθεῖ νὰ ἐμπνέη καὶ νὰ καθοδηγῆ, μα καὶ θὰ ἐξαικολουθεῖ νὰ ἐκδηλώνη τὴ ζωογόνο ἐπίδρασί του ὄχι μόνο στὴν γενεὰ μας, ἀλλὰ ὅπως συνηθίζοντα νὰ λένε οἱ «Ἀκτῖνες»-σὲ μὴ χρονῆ ἀλυσίδα γενεῶν, τῶν γενεῶν πὸς ἔρχονται.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΑΚΥΛΑ

Η ΚΡΙΣΙΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΓΩΓΗ

Μιά σειρά από εκδόσεις της University of London Press Ltd έρχεται να βοηθήσει τον αναγνώστη στην εξέταση των μεγάλων θεμάτων της άγωγής στην εποχή μας. "Όσοι συνεργάζονται σ' αυτή την έρευνα έχουν την πεποίθηση πως η εκπαίδευση δεν είναι μία απλή διδασκαλία. "Ό,τι διδάσκεται, και ο τρόπος που διδάσκεται, είναι αναγκαστικά ή αντανάκλασι πών πεποιθήσεων που έχουμε σχετικά με τη ζωή και τη σημασία της. "Ακόμη οι συνεργάτες αυτής της έρευνας πιστεύουν ότι η κατεύθυνση μέσα στην οποία αναπτύσσεται ο πολιτισμός εξαρτάται από την άκεραιότητα, την αξία και τη δημιουργικότητα με τις οποίες το άτομο γίνεται ικανό να ζήσει μέσα σε μία κοινωνία που όλο και περισσότερο οργανώνεται και τέλος πως ο Χριστιανισμός έχει να προσφέρει κατευθύνσεις για τις οποίες δεν υπάρχει ύποκατάστατο.

'Α γ ω γ ή και κ ρ ί σ ι ς, (Education and Crisis) του Basil A. Fletcher, Καθηγητού της Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου του Bristol, είναι ένα από τα βιβλία της σειράς αυτής. Ξεκινώντας από την άποψη πως οι περισσότεροι από μας που ζούμε σήμερα θα μπορούσαν να δουν αν οι άνθρωποι είναι όσο πρέπει ήθικοι για ν' αποφύγουν την καταστρεπτικότητα του πολέμου και όσο πρέπει μορφωμένοι για ν' αποφύγουν τη ματαίωση της ειρήνης, ο συγγραφέας έχει τη γνώμη πως είναι ενδιαφέρον σήμερα, στην κρίσιμη αυτή περίοδο της Ιστορίας, να γυρίσει κανείς στον δέκατο έβδομο αιώνα. Στην εποχή που, όπως και σήμερα, όσοι άνθρωποι έθλεπαν πιά μακριά είχαν καταλάβει πως ζούσαν στο κατώφλι ενός νέου αιώνας δυνάμειως και ευθύνης.

'Ο John Locke ήταν φιλόσοφος που επηρέαζε σ' αυτή την εποχή τη σκέψη στην Εύρώπη και στην 'Αμερική. Μ' αυτόν τον φιλόσοφο μπαίνουμε στον αιώνα της «Λογικής». Οι τρεις αιώνες που ακολούθησαν ήταν αιώνες επιστημονικής και διανοητικής

προόδου. Το κακό όμως είναι πως μόνο τα λίγα τελευταία χρόνια οι άνθρωποι κατάλαβαν πως η διανοητική και η ύλική μας πρόοδος προχώρησαν πολύ μακρύτερα από την ήθική μας ανάπτυξη. Σήμερα αισθανόμαστε την έλλειψη φιλοσοφημένων ανθρώπων που θα μπορούσαν να βοηθήσουν την ήθική ανάπτυξη της ανθρωπότητας και να έλεγξουν αποτελεσματικά τις φυσικές δυνάμεις. Σήμερα οι άνθρωποι ζητάνε πάλι να βρουν μια πίστη σ' ανώτερες πραγματικότητες και σε σταθερά συστήματα ήθικων αξιών.

'Η εκπαίδευση λοιπόν έχει να επιτελέσει διπλό έργο: 'Η συντηρητική της άποστολή είναι να παραδώσει από γενεά σε γενεά τη γνώση, τις ικανότητες και τις αξίες που εκπροσωπούν την κληρονομία του παρελθόντος. "Έχει ακόμα να επιτελέσει μία προοδευτική, θα λέγαμε ακόμη επαναστατική, άποστολή: να επιτρέψει ν' αναπτυχθούν τέλεια μέσα στους νέους οι τάσεις που θα δώσουν στον κόσμο νέα δημιουργική ζωή.

Σήμερα υπάρχουν τέσσερες δυνατές παράγοντες που επιδρούν στο άτομο κι' έχουν ξεχωριστές απαιτήσεις και ξεχωριστή θέση στα εκπαιδευτικά προβλήματα. 'Η πρώτη δύναμις είναι η προπαγάνδα, αυτή που τόσο μεγάλο ρόλο παίζει σήμερα με τα μέσα που έχει στη διάθεσή της.

'Αφού υπογραμμίζει ο συγγραφέας τη μεγάλη διαφορά της προπαγάνδας που χρησιμοποιείται για να βοηθήσει την εκπαίδευση και της προπαγάνδας που γίνεται η ίδια μοναδικός σκοπός, αυτής που μηχανεύεται να κρατήσει τον κόσμο σ' επίπεδο παιδαριώδες και αυτής που προορίζεται να τον ανυψώσει απ' αυτό, τονίζει πόσο επικίνδυνη γίνεται η προπαγάνδα όταν πέσει σε χέρια πολιτικών επιδιώξεων. Και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με τέτοια βίαια και ψεύτικα μέσα η προπαγάνδα καταστρέφει και αποσυνθέτει την ανθρωπινή προσωπικότητα. Μόνον εκεί που μπορεί να γίνει

πραγματική σύνθεσις τῆς προπαγάνδας καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, δυναμώνει καὶ ὀλοκληρώνεται ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης σὲ μιὰ βαθύτερη συναισθηματική ζωὴ μὲ πλούσια ποικιλία μορφῶν, ἀντὶ νὰ μὴν κολλημένη σ' ὁμοίομορφους τύπους.

Ἡ δεύτερη δύναμις πού ἀτευχθῆναι τοὺς πολιτικούς, οἰκονομικούς κι' ἐκπαιδευτικούς θεσμούς τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἡ τάσι πρὸς τὴν ἰσότητα. Σήμερα μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, πὼς μιὰ κοινωνία εἶναι βασισμένη στὸ ἰδανικὸ τῆς ἰσότητος ὅταν ἡ πολιτικὴ τῆς δραστηριότης ἀποθλέπη στὴν ἐνίσχυσι τῶν ἀτομικῶν ἀναγκῶν ὄλων τῶν μελῶν τῆς. Στὴν ἐποχὴ μας ὑπάρχει μιὰ πολὺ μεγάλη ὑγιῆς ἀντίδρασις στὸν κρυφὸ ὄλισμὸ τοῦ περασμένου αἰῶνος, πού ἔδρυσε μιὰ κοινωνία πού δὲν βασιζόταν στὶς ἀπόλυτες ἀξίες τοῦ ἀτόμου μὲ τίς πνευματικές του ἀνάγκες. Τώρα ὑπάρχει μεγάλη ἐπιθυμία νὰ ἰδρυθῆ μιὰ κοινωνία προωρισμένη νὰ ὑποστηρίξη τίς ἀτομικὲς ἀνάγκες, γιὰ νὰ θεωρηθῆ ἡ ζωὴ τοῦ ἀτόμου σὰν ἑνὸς πνευματικοῦ ὄντος πού θὰ πάρῃ τὴ θέσι του στὴν ὑπόλοιπη ἀνθρωπότητα καὶ θὰ μπορέσῃ τὸ ἄτομο νὰ ἐκπληρώσῃ τὴ δική του ἀποστολή. Ἡ σύγχρονη κατεύθυνσι πρὸς τὸ ἰδανικὸ τῆς ἰσότητος βρῖσκει τὴν ἐκφρασί της στὸ πεδίο τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν οἰκονομικὴ ἀνισότητα, καθὼς καὶ τὴν ἀνισότητα τῶν δύο φύλων, τὴ δουλεία καὶ τὰ μεγάλα ζητήματα πού σχετίζονται μὲ τὰ θέματα αὐτά. Στὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς ἀνισότητος, πού τὴν παραδέχεται σὰν γεγονὸς, ἡ σύνθεσι βρῖσκεται σ' ἕνα βασικὸ δόγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού δίνει ἱκανοποιητικούς ὅρους, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους μπορεῖ νὰ ζῆσῃ μαζὺ ὁ δυνατὸς κι' ὁ ἀδύνατος: Ὁ δυνατὸς θὰ πρέπει νὰ βαστάξῃ τὰ βάρη τοῦ ἀδύνατου. Αὐτὸ τὸ θέμα κατεῖχε κεντρικὴ θέσι στὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος εἶπε στὴν ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας Του:

«Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελισσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρῶσαι αἰχμαλώτους ἀφῆσιν

καὶ τυφλοῖς ἀνάθλειψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει». Ἀνάλογες πράξεις ἦταν τὰ θεραπευτικὰ θαύματά Του. Ἦταν ἡ ἐνεργὸς πίστις στὴν ἀνάγκη νὰ βοηθηθῆ ὁ ἄρρωστος, ὁ ἀνάπηρος, ὁ σκλάβος, ὁ «συντετριμμένος τὴν καρδίαν». Σήμερα παραδεχόμεσθε πὼς οἱ μεγάλοι χριστιανοὶ καὶ μόνο αὐτοὶ ἀφιέρωσαν πάντα τὴ ζωὴ τους στὴν ὑπηρεσία τοῦ συνόλου.

Αὐτὴ ἡ μεγάλη φροντίδα τοῦ Χριστιανισμοῦ γιὰ τὸν ἀδύνατο καὶ τὸν ἀσθενῆ ἐστρωσαν τὸν Nietzsche νὰ πῆ πὼς ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι «μιὰ μεγάλη πνευματικὴ διαφθορά». Αὐτὸς, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι Γερμανοὶ φιλόσοφοι, ἐλάτρευε τὴ βία. Ἀλλὰ ἡ λατρεία τῆς βίας οδηγεῖ ἀργὰ ἢ γρήγορα στὴν ἐκμετάλλευσι τοῦ ἀδύνατου καί, μὲ τὴν ἀνάπτυξι μιᾶς καινούργιας δουλείας, δημιουργεῖ μιὰ κοινωνία διηρημένη, δηλητηριασμένη κι' ἐξησθενημένη. Αὐτοὶ πού δὲν βαστάζουν τὰ βάρη τοῦ ἀδύνατου, εἶναι ἐπικίνδυνοι ἄνθρωποι. Οἱ ἐπιτυχημένοι ἢ οἱ εὐποροὶ πού κλείνουν τὰ μάτια τους καὶ τ' αὐτὰ τους στὰ βάσανα τοῦ φτωχοῦ, γίνονται τυφλοὶ καὶ κωφοί. Ἡ ἀγάπη μαραινεται καὶ ἡ φαντασία πεθαίνει. Ἀμέσως ἀδυνατίζει τὸ αἶσθημα, πού ἀποτελεῖ τὴ βᾶσι τῆς οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ ἡγέτες τῆς κοινωνίας παύουν νὰ δείχνουν συμπάθεια καὶ κατανόησι πρὸς τὸ λαὸ τους κι' ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ κοινωνία στατικὴ, ἀνίκανη νὰ προσαρμοσθῆ σὲ μεταβολές, πού γερνάει, ὑποφέρει ἀπὸ ἕνα εἶδος κοινωνικῆς ἀρτηριοσκλήρωσεως καὶ τελικὰ μαραινεται καὶ κλονίζεται. Ἡ ὑπηρεσία πού προσφέρεται στὸν ἀδύνατο, δὲν εἶναι ἕνα δειγμὰ ἀτονίας, ἀλλὰ εἶναι ἡ πραγματικὴ δύναμις. Οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες πού ζοῦν σὲ μιὰ κοινωνία, εἶναι ὅλοι μαζὺ συνδεδεμένοι σὲ μιὰ κοινὴ ζωὴ.

Τὸ σημεῖο ὅπου ὁ ἀδύνατος ἐγκαταλείπεται ἀσθεῖς, νὰ πέσῃ, εἶναι τὸ κριτήριο τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ τρίτη δύναμις πού ἐπιδρᾷ στὴν ἐποχὴ μας πάνω στὰ ἄτομα καὶ στὶς κοινωνίες, εἶναι ἡ τάσι πρὸς τὴν ὁμαδικὴ ζωὴ. Ἡ αἰ-

σθῆσι τῆς ἀτομικῆς ἀξίας, πού φέρνει τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀνόδου ὡς τὴν ἰσότητα, ἔχει ἀνάγκη ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὸ αἶσθημα ὅτι τὸ ἄτομο δὲν εἶναι ἀπομονωμένο ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἓνα σημαντικό μέλος μιᾶς κοινότητος, πράγμα πού ἐξουθετώνει τὸ μειοδικετικὸ ἀτομικιστικὸ αἶσθημα.

Ἐνῶ παραδέχεται, ὁ σ. πὼς οἱ ἐξωτερικὲς συνθήκες ποτέ ὡς τώρα δὲν ἦσαν τόσο εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν ἀνάπτυξι ὁμαδικῆς ζωῆς, τονίζει τὸν κίνδυνο πού ἀπειλεῖ μιὰ πολιτεία ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἔχουν χάσει τὴν πίστι τους σ' ἓναν προσωπικὸ Θεὸ κι' ἔτσι δὲν ὑπάρχει καθοδηγητικὸ σημεῖο γιὰ μιὰ ὀργανωμένη ἀνθρώπινη κοινωνία.

Τώρα πού τελείωσε ὁ πόλεμος, ἔχει ἐνταθῆ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνάγκης ἐνὸς ἠθικοῦ σκοποῦ. Καί κάτι ἄλλο: "Ἄνδρες καὶ γυναῖκες αἰσθάνονται πὼς ἡ ἀτομικὴ τους ζωὴ πρέπει νάχη ἓνα νόημα. Θέλουν νὰ ἐργάζονται γιὰ κάποιον μεγάλο σκοπὸ, νὰ προσφέρουν τὴν προσωπικὴ τους συνεργασία γιὰ τὴν πραγματοποίησίν του. Τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου στὴν Ἀγγλία σκοπὸς ἦταν ἡ πραγματοποίησι τῆς νίκης. Τὸ ἄτομο ἔνοιωθε πὼς δὲν ἦταν πιά κάτι ἀπομονωμένο, ἀλλὰ μέρος μιᾶς κινήσεως μὲ σκοπὸ χειροπιαστό. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ ζωὴ πῆρε νόημα, τὸ ἄτομο ἔγινε πῶς εὐτυχισμένο κι' αὐτὴ ἀκόμη ἡ φυσικὴ ὑγεία ἐκαλυτέρευσε. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες πού ζοῦσαν, πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, μιὰ περιορισμένη καὶ μάταιη ζωὴ, ἄρχισαν νὰ αἰσθάνονται πὼς ἔχουν σημασία, πὼς μπορούσαν νὰ κάνουν κάτι γιὰ νὰ βοηθήσουν. Τὸ ἄτομο αἰσθάνεται μεγάλη ἱκανοποίησι ὅταν ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸ πού ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ· μιὰ τέτοια ἱκανοποίησι τίποτα ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ τῆ δώσῃ.

Ἄφοῦ ὁ Fletcher προσπαθεῖ στὸ κεφάλαιο «Τὸ ἄτομο καὶ τὸ σύνολο» νὰ ἐρευνήσῃ τὴ σχέσι τοῦ ἀτόμου μὲ τὴν κοινωνία καὶ τὴ φύσιν τῆς προσωπικότητος, καταλήγει στὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ μοναδικὴ

ιδέα πού μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴ σύνθεσι τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου εἶναι ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης ἀναπτύσσεται χωρὶς τέλος καὶ συνεχίζει: Δὲν νομίζω πὼς μπορεῖ νὰ σταθῇ μιὰ τέτοια ἰδέα, ἀν δὲν ἔχη συνδεθῇ μὲ τὴν πίστι στὸν ἓνα προσωπικὸ Δημιουργὸ Θεὸ, πού ἔβαλε τάξι στὸ σύμπαν, ἐνῶ ἐπεφύλαξε τὴν ἐλευθερία στὶς ἀνθρώπινες προσωπικότητες πού τὸ ἀποτελοῦν. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο τελικὴ πίστι τοῦ ἀνθρώπου, πάνω ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες, πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστι στὸν Θεό.

Εἶναι φανερό πὼς ἡ προσωπικότης πού ἔχει ἐπηρεασθῇ ὡς ἓνα βαθμὸ ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξι ἐνὸς σκοποῦ, διατηρεῖ μιὰ αἰσθητὴ ἐνότητα. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ στὸ κεφάλαιο «Τὸ συνειδητὸ καὶ τὸ ἀσυνειδητο» νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐνότης τῆς προσωπικότητος γίνεται πῶς καθαρή ὅσο τὸ συνειδητὸ καὶ τὸ ἀσυνειδητο συνδέονται μεταξύ τους περισσότερο στὴν ἐπίδιωξι τοῦ ἴδιου σκοποῦ. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ ἐκπαιδευτοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσι τῆς διανοητικῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ τοῦ συνειδητοῦ. Τὶς δυσκολίες πού θὰ συναντήσῃ τὸ παιδί, πρέπει νὰ βοηθηθῇ νὰ τὶς ὑπερνικήσῃ· μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ διανοητικὴ δραστηριότης ἐλευθερώνεται καὶ χρησιμοποιεῖται σὲ δημιουργικὴ ἐργασία.

Τὸ παιδί πού μεγαλώνει πρέπει ἀκόμα νὰ διδάσκεται ἀπὸ μεγάλους πού νάχουν σταθερὲς πεποιθήσεις καὶ τὴν πνευματικὴ γαλήνη πού προέρχεται ἀπ' αὐτές. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία εἶναι ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν παράδοσι πού πρέπει νὰ δοθῇ στὴν ἐπόμενη γενεά.

Σήμερα ὑπάρχει μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους πού νὰ πιστεύουν πὼς εἶναι ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ γιὰ τὶς πράξεις τους καὶ γιὰ τὶς ἰδέες τους, ἀπὸ ἀνθρώπους πού θεωροῦν ὑψίστη ἀξία τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα.

ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΤΑΧΑΟΥ

Τὴν κρίσιν πού διέρχεται ὁ σύγχρονος πολιτισμός, ἔδειξε μαζί με τόσα ἄλλα καταπληκτικά δείγματα, καὶ ἡ στάσις γερμανῶν ἰατρῶν ἐμποτισμένων ἀπὸ τὰς χιτλωνικάς ἀντιλήψεις κατὰ τὴν διάρκειά τοῦ πολέμου.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ξεκαθαρίσματος ἑνὸς ἀρνητικοῦ πολιτισμοῦ, μεγάλην ὑπηρεσίαν προσφέρει εἰς τὴν ἰατρικὴν τὸ βιβλίον τοῦ Γερμανοῦ ἰατροῦ Alexander Mitscherlich ὑπὸ τὸν τίτλον «Περιφρόνησις τοῦ ἀνθρώπου»⁽¹⁾.

Τὸ βιβλίον τοῦ Dr A. Mitscherlich, ὅπου ἐκτίθενται τὰ ντοκειμένα, τὰ ὁποῖα ἦλθον εἰς φῶς εἰς τὴν Νυρεμβέργην, κατὰ τὴν ἐκεῖ δίκην εἰκοσιτριῶν γερμανῶν ἰατρῶν, κατηγορουμένων διὰ σφοδρίαν ἐγκλημάτων, πού ἐξετέλεσαν εἰς τὸ ἐν Νταχάου τῆς Γερμανίας στρατόπεδον συγκεντρώσεως, προσεκάλεσε φρικτὴν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν γερμανικὸν λαόν καὶ διήρθεσε τοὺς ἐπιστήμονας εἰς δύο παρατάξεις.

Ἡ μία ἐξ αὐτῶν, τῆς ὁποίας ἡγεῖται ὁ φυσιολόγος Rein τοῦ Göttingen, κατέκρινε μετ' ἰσχυριότητά τοῦ βιβλίον τοῦ Mitscherlich, τὸ ὁποῖον, ὡς ἰσχυρίζονται, ἐξάπτει τὴν φαντασίαν τῶν ἐκφύλων καὶ διὰ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ κλονίζει τὸ γόητρον τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας.

Ἄλλὰ, ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ G. Bally⁽²⁾, τοιαῦτα ἀναγνώσματα δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἀρέσουν εἰς τοὺς παθολογικοὺς τύπους, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ φωνὴ τοῦ Mitscherlich εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ἀνθρωπότητος, πού ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους

δεσμοὺς καὶ ὑποχρεώσεις καὶ κάμνει ἐκκλησίαν διὰ μίαν ἀνθρωπίνην μεταχείρισιν τῶν συνανθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀντίθετος μερὶς δὲν εἶναι μικρὰ καὶ ἡγήτης τῆς εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ διεθνὴς φήμις ψυχίατρος Victor V. Weizsäcker.

Καὶ τώρα ἄς ἴδομεν ποῖα ὑπῆρξεν ἡ στάσις τῶν ἐν λόγῳ εἰκοσιτριῶν γερμανῶν ἰατρῶν ἀπέναντι τῶν συνανθρώπων τῶν, πού περιῆλθον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν.

Ἀπὸ ἔκθεσιν τοῦ Dr A. C. Jvy, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Illinois, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀμερικανικῆς ἰατρικῆς ἑταιρείας εἰς τὰς σχετικὰς ἀνακρίσεις, πού μνημονεύονται εἰς τὸ τεύχος τοῦ ἰατρικοῦ περιοδικοῦ «The Journal of the American Medical Association», λαμβάνομεν γνῶσιν πολλῶν ἐκ τῶν θεμάτων, περὶ τὰ ὁποῖα ἐστράφη ἡ ἔρευνα τῶν ἐν λόγῳ γερμανῶν ἐπιστημόνων.

Οὕτως ἡ μεταμόσχευσις ὁμοειδῶν ἰσθῶν ὁπως λ.χ. δέρματος ἐπὶ ἐγκαημάτων, ἡ ὁποία ἐκτελεῖται διὰ τὴν προφύλαξιν τῶν ὑποκειμένων ἰσθῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς λειτουργίας τῶν ὁργάνων τοῦ σώματος, μετατρέπεται εἰς μεταμοσχεύσεις ἀνομοίων ἰσθῶν, ὅπως λ.χ. δέρματος τριχωτοῦ εἰς μέρος τοῦ σώματος ἄνευ τριχῶν, ὡς εἶναι ἡ ρίς, τὸ μέτωπον κλπ. διὰ τὴν δημιουργίαν τεράτων καὶ ἐξευτελισμῶν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Μετ' αὐτὸ τὸ περιφρημὸν πείραμα τῶν γερμανῶν ἰατρῶν δημιουργεῖται μία τερατομορφία μετ' ἀνθρώπους, πού θά ἔχουν τριχωτὸν δέρμα εἰς μέρη πού φυσικῶς δὲν ὑπάρχει τρίχισις.

Καὶ ταῦτα, ἐνῶ τῷ 1720 ὁ Antoine Deidier ἐσπούδαζε τὴν μετάδοσιν τῶν λοιμωδῶν νόσων εἰς τὰ ζῶα, ὁ Pasteur καὶ ὁ Emil Behring καὶ τόσοι ἄλλοι σκαπανεῖς

(1) Das Dictat der Menschenverachtung.
(2) G. Bally Die Würde der Wissenschaft (τὸ γόητρον τῆς ἐπιστήμης) «Tat» (Zurich, 1947).

τῆς μικροβιολογικῆς ἐρευνῆς μέχρι τῶν Alexander Flemming καὶ Howard Florey ἠγωνίζοντο καὶ ἐμύχθουν διὰ τὴν παρασκευὴν ὀρῶν καὶ ἐμβολίων καὶ λοιπῶν μέσων ἐρευνῆς διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἐκ τῶν ἐπιδημιῶν μαστιζομένης ἀνθρωπότητος. Καὶ ὅμως, εἰς τὰ βιολογικὰ ἐργαστήρια τοῦ Νταχάου ἐκεῖνο ποῦ ἀτησχόλει τοὺς «ἐπιστήμονας» ποῦ εἶχαν συγκεντρωθῆ εἶναι... ἢ μεταδόσις τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου εἰς μὴ ἐμβολιασθέντα ἄτομα καθὼς καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς ζώντων μικροβίων φυματιώσεως εἰς τὴν τραχειᾶν ὑγιῶν ἀτόμων!

Ἡ πιθανότης ἐπιποικίης μιᾶς ἐνέσεως δι' ἀεριογόνου γαγγραινῆς προκαλεῖ τὸν τρόμον τοῦ ἱατροῦ καὶ ὅμως οἱ ἐρευνηταί (!) τοῦ Νταχάου εἰσάγουσιν τοιαῦτα μικρόβια εἰς ἱστούς, τοὺς ὁποίους προηγουμένως συνέβληθον, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πειράματος καὶ διὰ νὰ σπουδάσῃ τὰ ἀφορῶντα τὴν νόσον. Δὲν γνωρίζομεν μόνον ἐὰν ἐφρόντισαν νὰ καταγράψωσιν ἐπακριβῶς τὰς περιπτώσεις των διὰ νὰ πληροφορηθῶμεν μέχρι τίνος ἀριθμοῦ αὐτὰ σήμερον ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ, ἀφοῦ ὁ καθηγητὴς Werner Kollath τὰς ἀνεβίβαζε μέχρι τοῦ 1937 εἰς 60 περίπου.

Καὶ μόνον τὸ ἄκουσμα τῶν χημικῶν πολεμικῶν οὐσιῶν, τῶν λεγομένων πολεμικῶν ἀερίων γεμίζει τὸν ἄνθρωπον μὲ φρίκην καὶ διεθνεῖς συμβάσεις συνάπτονται διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ πολέμου εἰς ἡπιώτερα μέσα, ὅπως λ.χ. διὰ τὰς βόμβας τῶν 1000 κιλῶν καὶ τὰς ἀτομοβόμβας τῆς Χιροσίμα καὶ τοῦ Μπιρκίν. Ἄλλὰ οἱ ἱατροὶ ποῦ ἔχουν στήσει τὸ ἐργαστήριόν των εἰς τοὺς εἰδικοὺς θαλάμους εἰσβιβάσεως δηλητηριωδῶν ἀερίων τοῦ στρατοπέδου τοῦ Νταχάου, σπουδάζουσιν τὰ ἐγκαύματα διὰ φωσφόρου καὶ τὰς παθολογοανατομικὰς ἀλλοιώσεις, αἵτινες προκαλοῦνται ἐκ τῆς εἰσποῆς δηλητηριωδῶν ἀερίων ἐπὶ ἀνθρώπων, οὕτω φρονεομένων εἰς τοὺς εἰδικοὺς θαλάμους, τρανὸν δεῖγμα κακούργου ἐπινοήσεως καὶ ἀπανθρωπίας.

Καὶ ὡς ἀφωσιωμένοι ὑπῆρξοι τοῦ ναζισμού δὲν παρέλειψαν ἀκόμη νὰ ἀσχοληθῶσιν καὶ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τρόπου, διὰ τοῦ ὁ-

ποίου νὰ ἐπιτυγχάνωνται ὁμαδικαὶ στεριώσεις, χωρὶς αὐτὰ νὰ ὑποπίπτουν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν στεριοιμένων, διὰ νὰ παύσῃ ἢ ἀγανάκτησις, τὴν ὁποίαν εἶχε προκαλέσει εἰς ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον ἡ ἐμπρακτος ἐφαρμογὴ τῆς ναζιστικῆς θεωρίας τῆς ἐπιλογῆς, διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἀρίας φυλῆς.

Καὶ ἄλλα πολλὰ πειράματα ἐξετελέσθησαν καὶ τῶν ὁποίων καὶ μόνον ἡ μινεὶα προσβιάζει τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν καὶ καταβιβάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ κτήνους.

Τὸ φοβερόν δὲ εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν εἶναι τὸ ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἐγκλήματα καὶ οἱ ἀρωτηριασμοὶ δὲν ἐξετελέσθησαν, ὅπως θὰ ὑπέθετε κανεὶς ἀπὸ σαδιστὰς καὶ ἐκφύλους ψυχολογοὺς, ἔστω καὶ διὰ τὴν ἠδονὴν, τὴν ὁποίαν οὗτοι αἰσθάνονται κατὰ τὸν βρασμοισμὸν τῶν θημάτων των, οὔτε δὲ ἀπὸ ἀγνώστους καὶ μοροφιλοδόξους ἱατροῦς, ἀλλὰ ἀπὸ γνωστοὺς ἐπιστήμονας, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ G. Bally, μὲ πλήρη δὲ περιφρόνησιν τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ διὰ τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην μεταχείρισιν δὲν αἰσθάνονται οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην τύμην συνευδήσεως!

*

Συχνὰ συμβαίνει, ὅταν ἀκούομεν περὶ ἀντιχριστιανικῶν ἰδεῶν νὰ νομίζομεν ὅτι πρόκειται περὶ κάποιας ἀφηρημένης ἰδεολογικῆς διαμάχης.

Καὶ ἔπρεπε ἀπὸ τοῦ Büchner μέχρι τοῦ Rosenberg καὶ ἀπὸ τοῦ Haeckel μέχρι τοῦ Klaus Schilling νὰ συγκεντρωθῶσιν τόσον πολλὰ καὶ τόσον συντριπτικὰ αἱ ἀποδείξεις τῶν συμφορῶν καὶ τοῦ ὀλέθρου, ποῦ συνεπάγεται ἢ διὰ τῆς ἀντιχριστιανικῆς κοσμοθεωρίας θέωσις τοῦ Ἐγώ, ὅστε νὰ ἀναγκασθῶμεν ἐπὶ τέλους νὰ ἀσχοληθῶμεν σοβαρῶς μὲ τὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεως.

Σπουδαῖαν δὲ συμβολὴν εἰς τοῦτο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην, εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ δηλ. ποῦ ὀδηγεῖ ἡ ἱατρικὴ, ὅταν δὲν ἀναγνωρίζῃ δεσμοὺς καὶ ὑποχρεώσεις καὶ ἀπορρίπτῃ τὰς πνευματικὰς ἀξίας, προσφέρει ἢ ἐκθεσις τῶν ἐκτροπῶν εἰς τὰς

όποιας οδήγησε ή αντιχριστιανική κοσμοθεωρία.

Όταν από τα μέσα του παρελθόντος αιώνος ή ιατρική ήκολούθησε τās φυσικάς επιστήμας, όχι μόνον εις την μέθοδον, αλλά και εις την κοσμοθεωρίαν και έθεώρει τον άνθρωπον ως εν φυσικόν αντικείμενον, τὸ ὁποῖον έρευνάται κατά τούς νόμους τής φυσικῆς και τής χημείας έδέχθη την νόσον ως μείωσιν τής ωφελμιστικῆς αξίας του ατόμου και έθεσεν ως σκοπόν την αποκατάστασιν απλώς τής πρὸς εργασία ικανότητος του ανθρώπου. Τὸ πρᾶγμα υπενθυμίζει την συμπεριφορὰν τῶν αρχαίων κυρίων πρὸς πολυτίμους δούλους. Ἡ «φυσικὴ» αντιμετώπισις του ανθρώπου ήγγόνησε την ψυχῆν, πὸν ξεχωρίζει τον άνθρωπον ἀπὸ τὰ φυσικά αντικείμενα και ὡδήγησε εις ὅ,τι σήμερον προκαλεῖ φρίκην, ἤτοι την ἀπροκάλυπτον εμφάνισιν εις την επιστήμην του εγκλήματος, πὸν ὅπως παρατηρεῖ ὁ Victor V. Weizsäcker περιπλέκει τον άνθρωπον εις μίαν ἀθεράλευτον καταστροφὴν.

Ἡ νόσος ως ἀνάγκη πρὸς βοήθειαν, ή δὲ ιατρικὴ ἐνέργεια ως κατανόησις και συναντίληψις εις τās ἀνάγκας του συνανθρώπου μας, ως εκδήλωσις τής πρὸς τον πλησίον αγάτης μας, ή στροφή δηλ. πρὸς τον πάσχοντα άνθρωπον διεκωμωδήθη ως γελοῖος συναισθηματισμός, κατάλληλος δι' ἀδελφὰς νοσοκόμους, ὅπως παρατηρεῖ ὁ G. Bally, ἀνάξιος δὲ δι' επιστήμονας τοὺς ὁποῖους έπρεπε νὰ χαρακτηρίζη μία ψυχρὰ «αντικειμενικότης», ή ὁποία και κατέληξεν εις μίαν ψυχρὰν περιφρόνησιν τής ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

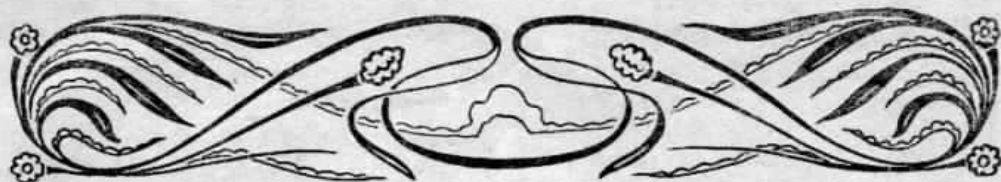
Ἡ πρᾶξις του A. Mitscherlich, νὰ φέρη εις φῶς τὰ «επιστημονικά» αὐτὰ εγκλήματα, προσφέρει, ὅπως παρατηρεῖ ὁ G. Bally «μεγίστην ὑπηρεσίαν εις την ἀνθρωπότητα, ή ὁποία και μετὰ την πτώσιν του ναζισμού δὲν έπαισε νὰ ἀπειληται» ἀπὸ μίαν επιστήμην, πὸν δὲν ενδιαφέρεται διὰ τον τελικόν σκοπόν τής ζωῆς και τον προορισμόν του ανθρώπου, ὅταν ὡδηγηται ἀπὸ ἀντιχριστιανικὰς ἀντιλήψεις.

Ἡ ἀγανάκτησίς μας δὲν πρέπει νὰ στρέφεται μόνον ἐναντίον του Klaus Schilling

και τῶν συναργατῶν του, ἀλλὰ ἐναντίον του πνεύματος ἐκείνου ὑπὸ του ὁποῖου διεπνέοντο οἱ εἰκοσιτρεῖς ἱατροὶ του στρατοπέδου του Νταχάου. Του πνεύματος τής ἀρνήσεως του Θεοῦ και τής ψυχῆς, τής συνειδήσεως και του ἐλέγχου. Του πνεύματος ἐκείνου πὸν εκτρέφει τον εγωϊσμόν, την ἀδικίαν και την ἀναληθίαν πρὸς τον συνάνθρωπον, ἀντὶ τής αγάτης, πὸν εἶναι ή βάσις εις την διδασκαλίαν του Εὐαγγελίου.

Ἡ φωνὴ τῶν θυμάτων του στρατοπέδου του Νταχάου, πὸν εἶναι ταυτοχρόνως και φωνὴ μᾶς επιστήμης, πὸν ἐξέρχεται τραυματισμένη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τής ἀρνήσεως τής αξίας τής ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὡς χρησιμοποίησις εις τοὺς επιστήμονας πρὸς ὑπόμνησιν τής έννοιᾶς και του σκοποῦ τής ἀποστολῆς των. «Ἐς οἰκίας δὲ δικόσας ἂν ἐσίω, ἐσελεύσομαι ἐπ' ὠφελίη καμνόντων, οὐ δώσω δὲ οὐδὲ φάρμακον οὐδενὶ αἰτηθεὶς θανάσιμον, οὐδὲ ὑψηγήσομαι ξυμβουλίην τοιήνδε» ἔλεγεν ὁ πατήρ τής ιατρικῆς Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ ἀνάλογα ἐπανελάμβανον οἱ ἀνά τοὺς αἰῶνας εκπρόσωποι τής ιατρικῆς διανοήσεως μέχρι του συγχρόνου μας καθηγητοῦ Sauerbruch, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι «ή ἀληθὴς ιατρικὴ τέχνη, εὐρίσκεται ἡνωμένη μετὰ του Θεοῦ, ἐν πνεύματι ταπεινώσεως».

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ή ἀρνητικὴ επιστήμη ὑποχωρεῖ, ἰδιαίτερος δὲ ή ιατρικὴ μᾶς ἔχει δώσει θαυμάσια δείγματα επιστημονικῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τον πάσχοντα ἄνθρωπον καινούμενι ἀπὸ τον θησαυρὸν τῶν πνευματικῶν ἀξιών, πὸν δίδει ή χριστιανικὴ Πίστις. Καὶ δὲν εἶναι δίκαιον νὰ γενικεύσωμεν τὸ παράδειγμα τῶν εἰκοσιτριῶν ἱατρῶν του Νταχάου, διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμεν, ὅτι ή πλειονότης τῶν ἱατρῶν εις ὅλον τον κόσμον εἶναι ἡρώες του καθήκοντος, μάλιστα δὲ εις την πατρίδα μας. Ἐργον ὅμως τής νεωτέρας ιατρικῆς γενεᾶς ἰδιαίτερος, πὸν στρέφει πρὸς την Πίστιν, εἶναι νὰ θεμελιώσῃ την επιστήμην ἐπὶ πνευματικῶν θεμελιῶν, ὥστε νὰ ἐκλείψῃ διὰ παντός ὁ ἐκφυλισμός τής δῆθεν επιστήμης του Νταχάου.

ΤΑΛΛΙΠΩΡΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΓΩ

(Ρωμ. ζ' 23-24).

Χτίζω,
γκρεμίζω.
"Ο,τι λατρεύω και ποθῶ
σύγκαιρα τὸ φοβᾶμαι, τὸ μισῶ.

Μιά στάλα ἀγάπης σ' ἄνδρους χώρους ζητῶ
κι' ἄλλοτε
θησαυροὺς και θησαυρούς,
μαργαριτάρια ἀτίμητα σωρούς,
στά χοιροτόπια τοὺς σκορπίζω....

Φτιάχνω κάτι καλὸ
κι' ὡς ἄλεθρος, τοῦ σκότους,
πρὶν τὸ τελέσω τὸ χαλῶ.

Κι' οὐρλιᾶ τὸ ζῶο τὸ κακὸ
λυσοσομανᾶ, βογγᾶ, γρυλλίζει μὲσ' τὰ σπήλαια τῆς καρδιάς μου...
Θέ μου
κάμε
νά σιγήση.

Νέφη βροχούλας,
δρόσου στάλιες οὐρανῶν,
στεῖλε
τὴ διψασμένη γῆ, τῶν ἀνανθῶν μου πόθων, νά ραντίση.

Δὸς μου ξανά
τὸ παιδικὸ μου ὄνειρο:
Φτερά ἀρχαγγελικὰ μέσα στὶς λάσπες σέρνω
Κι' εὐλόγησε τὸ σπῆρο τοῦ καλοῦ,
πού, στὶς καλὲς μου ὄρες,
μὲ τὰ δυὸ μου χέρια σπέρνω.

"Εντὸς μου
κάπου-κάπου λάμπουν, Κύριε,
μύριες μυριάδες ἄστρα ἀπείρων, ἀστροκέντητων νυχτῶν
κι' ἄλλοτε πάλι οἱ νύχτες μου κατράμια τρόμου εἶναι.
"Ω κάτι τέτοιες νύχτες,
σὸ κατηλάκι μου π' ὄχρὸ
δύναμη
δίνε.

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ἡ Ἱστορία τοῦ Τῶνη

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στὸ πατρικὸ σπίτι, ποὺ κυττάζει τὸ βορρῆ ἀπὸ τὸ ψηλὸς τοῦ μικροῦ λόφου, ἀπόμεινε νὰ μεγαλιῶνῃ τώρα ὁ Τῶνης, ὁ γυιὸς τῆς μητροῦς. Μελαχροινός, ψηλός, ἕνα ὠραῖο κεφάλι, ποὺ τὸ χαϊδεύουν ἀπὸ τριγύρω τὰ μαλακὰ κῆματα τῶν μαύρων μαλλιών του. Λιγόλογος. Ἔρχεται ἀπ' τὸ σχολεῖο-ἡ μητέρα του τὸν περιμένει μὲ κανέν' αὐγὸ, τὸν βάζει ὑστερα νὰ φάῃ, μὲ τὸ στασιὸ γιὰ τὶς περισσότερες φορές δὲν τοῦ ἀρέσει τὸ φαί. Ἔτσι εἶναι πάντα του, λιγόφαγος, μίζερρος. Πηγαίνει ὑστερα στὸν καθρέφτη, χαμηλώνει λίγο γιὰ τὸ τοῦ πέφτει κοντός, μὲ τὴν τσατσάρα φτιάχνει τὰ κατσαρά του, περνᾷ λίγο καὶ τὰ χοντρά μαῦρα φρύδια του. Βουρτσίζεται, κι' ὑστερα κατεβαίνει τὴ σκάλα διορθώνοντας τὸ γιὰ τὸ σακακιὸ του. Ὅλες του οἱ κινήσεις ἀργές, δίχως βιασύνη. Καὶ τὸ βᾶδισμα. Μὲ τὰ πόδια ἀνοιχτὰ λίγο πρὸς τὰ πλάγια.

Κάθε καλοκαίρι ἔτσι. Τ' ἀπόγευμα λείπει. Γυρίζει τὸ βράδυ, καμμιά φορὰ ἀργετὰ ἀργά, τοὺς βρίσκει στὸ τραπέζι, ἢ πάνω στὴν ταράτσα, νὰ ἐτοιμάζονται νὰ κοιμηθοῦν.

Ὁ πατέρας ἀγορεύει.

—Τί ὥρα εἶν' αὐτή; Ποῦ ἦσουν;

Ἡ μητέρα του μπαίνει πάντα στὴ μέση. —Ποῦ ἦτανε! Ποῦ ἦθελες νὰ εἶναι; Στὸ Ζάππειο. Παιδι εἶναι. Κάνει καμμιά βόλτα, ὅλος ὁ κόσμος ἔξω γυρίζει.

Καὶ τ' ἀγκαλιάζει, σὰ νὰ θέλῃ καὶ μὲ τὰ χέρια της νὰ τὸ προστατέψῃ ἀπ' τὶς φωνὲς τοῦ πατέρα ποῦναι νευριασμένος ἐπειδὴ ἀναγκάστηκε ν' ἀνεβάσῃ μονάχος τὶς κουβέρτες ἀπὸ κάτω.

—Τὸ ἀγοράκι μου, λέει ἡ μητέρα χτυπώντας χαϊδευτικὰ τὸ παιδί της στὴν πλάτη.

Δὲν ξέρει κανένας πῶς περνᾷ ὅλες αὐτὲς τὶς ὥρες ποὺ λείπει. Ἄλλ' ἀπὸ τὶς κουβέντες του, καμμιά φορὰ σὰν τύχῃ λόγος, κι' ἀπὸ τὴν κόυρασί του, καταλαβαίνει πῶς θὰ περλάτῃσε πολὺ-στὴν πλατεῖα τοῦ Ζαπτείου ἢ στὰ δρομάκια του-κι' ὅτι εἶναι ταχυκὸς πελάτης στὰ δυὸ βαριετὲ πού, μέσα στὸ Ζάππειο, πλημμυρίζουνε τὸν οὐρανὸ, ἀπὸ πάνω τους, μὲ γαλατένιο φῶς καὶ μουσικὴ φασαρία.

Τώρα ποὺ μεγαλώνει, παίρνει καὶ εἰσιτήριο. Ἄλλὰ παλαιότερα, τὶς περισσότερες φορές-ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νᾶχῃ κάθε βράδυ λεφτὰ κι' ἄλλωστε εἶναι καὶ τοιγκούνης-ἐπαίρνε ἀπὸ νωρὶς θέσι ἔξω ἀπὸ τὸ ξύλινο χώρισμα, πίσω ἀπὸ καμμιά τρύπα ἢ χαραματιά. Ἐδῶ εἶναι πιὸ καλά. Τριγύρω σου δὲν ἔχει καθόλου μάτια. Ὅσοι βρῖσκονται ἐδῶ, ἔχουνε κολλήσει στὶς χαραματιές. Ὅλων τὰ μάτια καὶ τὰ σώματα εἶναι τυφλά, θεόστραβα, κατασκότεινα μὲ σβησμένα τὰ φανάρια τους. Ἀλήθεια, ἂν πηγαινες ἀπὸ μέσα κι' ἐξύγωνες τὸ μάτι σου στὶς χαραματιές ὅπου ἔχουνε τρυπώσει, θὰ σὲ ξάφνιαζε ποὺ θάβλεπες νὰ πεταλουδίζονε κεῖ μέσα, χαμένες κάθε μιὰ στὴ σπη-

λιά της, οἱ ξωτικές νυχτερίδες τόσοσιν ματιῶν.

Τριγύρω σου λοιπὸν εἶναι βουβή, νεκρὴ κι' ἀδιαπέραστη νύχτα. Ἄφωνα, ἀκίνητα, κορμιὰ κολλημένα στὶς σανίδες-μύλις πού τὰ ξεχωρίζεις. Ὅμως ἅμα βάλῃς τὸ μάτι σου στὶς χαραματιές, τί φῶτα, τί λάμπη, τί ὄνειρο! Ἔνα ὄνειρο πού γίνεσαι ὄλος μᾶτια καὶ τὸ ρουφᾷς μέσ' ἀπὸ κείνη τὴν τρυπούλα. Στὰ κλεφτά, Παθιασμένα ὅπως κι' οἱ ἄλλοι τριγύρω σου.

Ὁ ἀδερφός του ὁ Νίκος, ὅσο ἔμενε κι' αὐτὸς μαζί τους, τὸν ἔπαιρνε σ' ἕνα Χριστιανικὸ Σύνδεσμο νέων, ὅπου ἦταν μέλος. Τοῦ ἄρρεσαν ἐκεῖ τὰ παιγνίδια, οἱ ἐκδρομές. Ἀλλὰ δειχνόταν πολὺ κρῦος σ' ὅ,τι ἄλλο. Ἀμίλητος, μὲ μᾶτια πού κυττᾶνε ἀφηρημένα τριγύρω, τὴν ὥρα πού οἱ ἄλλοι συζητᾶνε.

Καὶ νὰ ἰδῆς, πού βρῆκε ἀργότερα καὶ τὸν θεωρητικὸ, νὰ ποῦμε, ἀπολογητὴ του: Στὸ ὑπόγειο ποῦχε τὸ μαγαζὶ ὁ πατέρας, ἕνα μοῦτρο, ὁ Τσαφάρας. Καθὼς τὸν ἐφώναζες, ἐπρόβαλε κεῖ κάτω στὸ βάθος, γυρισμένος πρὸς τ' ἀπάνω. Τὸν ἐχτυποῦσε τὸ φῶς, κι' ἦταν ὄλος πρόσωπο. Ξυρισμένος, ξυρισμένο μoustάκι. Ψαρρὰ μαλλιά, μὲ σγουρά, ἀκούρευτα τσιουλούφια. Καλλιερημένο μοῦτρο. Καὶ ψευτοδιαβασμένος.

Ἐκανε λοιπὸν πολλὴ παρέα μαζί του ὁ Τώνης. Ὁ Τσαφάρας ἔγινε γι' αὐτὸν ὁ δάσκαλος, ὁ ἥρωας. Τοῦδωσε καὶ βιβλία, πού τὰ δειχναν ὅλα ἀπλᾶ: Νὰ λειψῇ ἡ κατινούρα ἀπ' τὶς «ψευτοϊδέες», πού ἐμποδίζουνε νὰ χαιρώνται οἱ ἄνθρωποι τὴ ζωὴ.

Ἄδης ἔμοιαζαν τώρα τὰ μᾶτια τοῦ νέου Τώνη. Στὸ Νίκο θύμιζαν ἄβυσσο, κάθε φορὰ πού βρισκοντας μιά πρόφασιν ἀπόδιωχναν τὴ διζή του παρέα κι' ἔφευγαν μονάχα τους, ἀτενίζοντας πρὸς τὰ ἔξω μὲ ὄρμη.

Ἔνα πρωτὶ ἦρθε καὶ βρῆκε τὸν Νίκο στὸ γραφεῖο ὅπου ἐργαζόταν, ὁ πατέρας του. Ἀνέβασε ὡς ἐκεῖ κάποιαν ἀγωνία πούδερνε τὰ φτωχὰ γηραιά του καὶ χυνόταν ἀπὸ τὰ μικρά του μᾶτια. Κάποιο πονεμένο ποιλί, ξεποπιουλιασμένο κι' ἄσαρο, εἶχε

ζητήσῃ καταφύγιο κεῖ μέσα, στὶς μικρὲς ἐκεῖνες γουβίτσες, καὶ κύτταζε ἔξω μὲ κοκκινισμένα μᾶτια.

Ὁ Νίκος τοῦχε δείξει κάθισμα, ἀλλὰ ἐκεῖνος στεκόταν ὀλοένα ὄρθιος, μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες τοῦ παλτοῦ του. Κοντός, μικρόσωμος, μ' ἐκείνη τὴν ἔκφραση, ὅλη συγκίνηση.

—Ὁ Τώνης εἶναι φθισικός, εἶπε.

Ὁ Νίκος, ὅπως σὲ κάθε δύσκολη στιγμή, ἔτσι καὶ τώρα ζητάει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὶς συνηθισμένες ἀντιλήψεις, ν' ἀραχτῇ στέρεα ἀπ' τὴν ἀλήθεια, πού εἶν' ἡ χριστιανικὴ πίστι. Καὶ συλλογίζεται ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχές πού στὴν ἀρρώστεια αὐτὴ χρωστᾶνε τὴ σωτηρία τους, ὅλες τὶς ψυχές πού πάνω στὸ κρεβάτι τῆς ἀρρώστειας ἔκαμαν πρᾶξι τὸν πῶλο γόνιμο ἡρωισμό, πού μετὰδωσαν τόση χαρὰ καὶ τόσην ἀφέλεια τριγύρω τους.

Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ νοιώσῃ καὶ δικό του τὸν πόνο τοῦ ἀδερφοῦ, τὸν πόνο τοῦ πατέρα. Ἐχει τὴν ἐντύπωσιν πὼς ἐδῶ μέσα ἄναψε μιά φλόγα πού τοιρίζει ξεχύνοντας τριγύρω φαριμάκι.

—Τί λές, πατέρα, τί λόγια εἶν' αὐτά;...

—Λέω αὐτὸ πού εἶναι. Μὰ ὅλα τὰ μαρτύρια τοῦ κόσμου ἐγὼ θὰ τὰ περάσω;

—Μὰ πῶς; Τί ἔγινε;...

—Μοῦ τῶπε σήμερα καθαρά ὁ γιατρός. Ἀπὸ καιρὸ τοῦ πέταγε κάτι κουβέντες τοῦ Τώνη, κι' ὀλοένα μοῦ παράγγελε πὼς μὲ θέλει. Ὡς πού χτὲς τοῦ τὸ ξαναεἶπε, μὲ τέτοιο τρόπο πού σήμερα ἀποφάσισα καὶ πῆγα. Βρίσκει πὼς τοῦ παιδιοῦ τὸ πνευμόνι εἶναι κώλας βλαμμένο. Θέλει ἀκτινογραφία καὶ νὰ τὸν πᾶμε σ' ἐξοχή.

—Δὲν τὸ χωράει ὁ νοῦς μου. Δὲν τὸ πιστεύω. Ἐλπίσω πὼς θὰ κἀνὴ λάθος ὁ γιατρός. Πὼς μπορεῖ...

—Μακάρι. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ἔχω ἐλπίδα.

—Θὰ μᾶς δείξῃ ἡ ἀκτινογραφία. Νὰ πᾶμε αὔριο τὸ πρωτὶ μὲ τὸν Τώνη στὶς ἀκτίνες. Νὰ πᾶμε καὶ σ' ἕναν εἰδικὸ γιατρό.

—Κάμε ὅ,τι θέλεις. Ἐγὼ δὲν ἔχω κουράγιο. Ἄντιο.

—Ἐγύρισε κι' ἔφυγε. Ὁ Νίκος τὸν παρακολούθησε μὲ τὸ μάτι, ἀφηρημένος, κα-

θῶς πήγαινε κατὰ τὴ σκάλα. Μὲ τὸ ἴδιο ἀργό, ἀθόρυβο βᾶδισμα, ὅπως ἦρθε. Μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες. Τὰ μάτια του θάναι πάντα κοκκινισμένα καὶ ὑγρά.

Ἄρχισε νὰ κατεβαίνει προσεχτικά, ὁ γερο-πατέρας. Ἐχάθηκε. Ἐσβυσε ἀπὸ κεῖ μπροστά ἢ ἀπορημένη μορφή του. Θὰ βρίσκεται τώρα κάτω, ανάμεσα στὸν κόσμο ποὺ γεμίζει τοὺς δρόμους. Κι' ἀπ' τὸ στόμα του ἡ ἴδια κείνη φλόγα θὰ ξεφουσᾷ τριγύρω τὸ δηλητήριο τοῦ καπνοῦ τῆς, τὴν ἀσταμάτητη πίκρα. Ὅπου κι' ἂν πάη, τὴ σέρνει μαζί του. Στὸ μαγαζί, ὕστερα στὸ σπίτι ὅπου θὰ γυρίσῃ. Στὸν ὕπνο καὶ στὸ ξύπνιο. Πάντα μαζί. Τί φορτίο, γιὰ τὸν καημένο τὸν πατέρα!

Καὶ μήπως εἶναι μόνο γι' αὐτόν; Ἐδῶ δὲν ἦρθε ἓνας ξένος νὰ σοῦ εἰπῇ τὸν πόνο του καὶ νὰ φύγῃ. Ἦρθε ὁ πατέρας, καὶ μίλησε γιὰ τὸν ἀδερφό. Ἦρθε-ἀλλὰ δὲν ἔφυγε. Αὐτὸ ποὺ ἔφερε μαζί του, ἔμειν' ἔδῶ. Ἦρθε κι' ἄναψε τούτη τὴ φωτιά ποὺ ἀναδίνει δηλητηριασμένους καπνοὺς. Ὁ Νίκος, καθὼς ἀπόμεινε ὄρθιος πίσω ἀπ' τὸ γραφεῖο του μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες, νοιώθει πὼς καίγεται κι' ὁ ἴδιος. Κι' αὐτός, ὅπου κι' ἂν πάη τώρα θὰ φέρῃ μαζί τὴ φωτιά του.

Ὅμως ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ κείνη ἡ κουδέντια τοῦ πατέρα βγήκε στὸν ἀέρα καὶ κρουστάλλιασε κεῖ ἀνάμεσά τους, Κάποιοις ἦρθε κι' ἐστάθηκε δίπλα του. Ἐνα ἀνάστημα ψηλὸ καὶ στέρεο τὸν παραστέκει, ἀόρατο, ἀπὸ πίσω, ἔτοιμο νὰ τὸν στηρίξῃ σὲ κάθε του ἀδυναμία. Μαντενεῖς τὴν παρουσία του καὶ κάθε τόσο γυρίζει πίσω σου νὰ κιντάρῃς, ὅμως Ἐκεῖνος βρίσκεται πάντα στὸ ἀντίθετο μέρος ἀπὸ κεῖ ποὺ βλέπουν τὰ μάτια σου. Δὲ μπορεῖς νὰ ἰδῇς παρὰ κάτι σὰν τὴ σκιά του, φωτεινὴ σκιά ποὺ λέρνει ὀλοένα μπροστά. Ξέρεῖ ὁ Νίκος ποιὸς εἶναι ὁ ἀόρατος Φίλος ποὺ τὸν παραστέκει. Δαρμένη ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ δυστυχία ἢ πνιγὴ του, τρομαγμένη, μὲ κατακίτρινο πρόσωπο κι' ἀνεμῶδατα μαλλιά, τοῦχαμε σινιάλο νὰ τρέξῃ κογτά. Κι' Ἐκεῖνος ἦρθε ἀμέσως. Ὁλοένα τοῦ μιλάει ἀθόρυβα καὶ τοῦ μεταδίδει τὴ ζέστα τῆς καρδιάς Του.

Τὴν ἄλλη μέρα συναντήθηκαν μὲ τὸν Τῶνη. Ὁ μικρὸς ἀδελφὸς τὸν ἐπερίμενε στὸν κηπάκο τοῦ νοσοκομείου, καθισμένος σ' ἓνα παγκάκι. Εἶχε τὸνα πόδι πάνω στ' ἄλλο καὶ τὸ κεφάλι γυρισμένο πρὸς τὰ πλάγια, ὅπως συνήθιζε. Τὸν εἶδε ὁμως καί, μόλις πλησίασε, σηκώθηκε. Καὶ τώρα ἀκόμη δὲν τὸν κιντάρει, ρίχνει κάπου-κάπου καμμιὰ ματιὰ μπροστά του, κι' ὕστερα γυρίζει ἄλλου. Τρίβει τὰ χέρια τὸνα μὲ τ' ἄλλο καὶ χαμογελάει μὲ τὸ δικό του χαμόγελο. Τὸ μισὸ στόμα, ἀπὸ τὸνα πλευρὸ, τραβιέται πρὸς τ' ἄπάνω.

Ὁ Νίκος ἔφθασε κοντά του.

—Καλημέρα Τῶνη. Κάθησε, τοῦ λέει, καὶ κάθεται κι' αὐτὸς στὸ παγκάκι.

Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τὸν βλέπει ὕστερ' ἀπὸ τὴν τρομερὴ εἰδησι. Νοιώθει μέσα του χίλια πράματα, λογιῆς-λογιῆς ἀγάπες, ποὺ τονε πνίγουνε στὸ λαρύγγι θέλοντας νὰ ξεπεταχτοῦν. Πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα θέλει νὰ μοιραστῇ μαζί του τὸν ἀναπάντεχο βραχνᾶ. Ὅχι μὲ λόγια. Νὰ πέσῃ στὴν ἀγκαλιά του, νὰ τονε σφίξῃ ἄπάνω του, νὰ τὸν φιλήσῃ. Στὰ μάγουλα, στὰ χέρια, στὸ στόμα. Νὰ φιλήσῃ τὴν ἀρρώστεια του. Νὰ τοῦ πάρῃ τὴ μισὴ φθίσι. Ἐτσι, νὰ μὴν ξεχωρίζῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ἄρρωστο ἀδερφάκι. Τώρα τὸ «εἶς» πάει νὰ φύγῃ σὲ τρομερὴν ἀπόστασι ἀπὸ τὸ «ἐγώ». Γκρεμὸς καὶ χάος ἀνάμεσα-ἢ ἀρρώστεια. Λοιπὸν ἡ ἀγάπη πρέπει νὰ τὰ γεμίσῃ ὅλα.

Κι' ὕστερα, καθισμένος πλάι του, βασιτώντας του ἔτσι τὸ μισὸ του φορτίο, νὰ τοῦ μιλήσῃ. Γιὰ τί ἄλλο;-γιὰ τὸν Χριστό! Γιὰ τὴν Πίστι ποῦναι ἡ οὐράνια τροφή. Τὴν ἐγεύτηκε ὁ Νίκος. Καὶ ξέρεῖ πὼς αὐτὴ μόνο μπορεῖ νὰ χορτάσῃ κάθε σου λαχτάρα. Νὰ σβύσῃ κάθε σου πόνο. Νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν πλάτη σου τ' ὅποιο φορτίο.

Ὁ Χριστός! Τὸν ἀγαπᾷς καὶ νοιώθεις πὼς κι' ἀρρώστειες καὶ βάσανα καὶ θάνατος εἶναι παιγνιδάκια μπροστά σὲ τούτης τῆς ἀγάπης τῆ χαρᾶ. Κάτι σὰν πίδακες σὲ περιστοιχίζουν ἀπ' ὀλοτρόγυρα. Ξεπειοῦνται ἀρμονικὰ ἀπὸ παντοῦ, ἄλλος ψηλότερα

κι' ἄλλος χαμηλότερα. Κι' ὀλονῶν τὸ νερό, νὰ ποῦμε, εἶναι ἡ χαρά. Ἡ χαρὰ ποῦχει πλημμυρίσει καὶ τὸν ἀέρα μὲ δροσοσταλίδες, μὲ τὶς ἀνάερες σταγόνες τῆς πού φουρ-φουρίζουνε ζητώντας κάποιον νὰ δροσί-σουν. Ἐκεῖ ἀνάμεσα ζῆς!

Ἄλλὰ ἐκεῖνο τὸ γέλιο-τραβηγμένο τὸ μὲσὸ στόμα-τὸν σταματάει, τὸν κόβει. Ἐρχονται στὸ νοῦ τοῦ οἱ κουβέντες ποῦχουν κάμει ὡς τώρα, ἴσαμε χτές ἀκόμα. Νά, εἰν' ἔτοιμη κίβλας ἀπὸ πρὶν ἢ κοροϊδία γιὰ ὅλ' αὐτὰ πὸν σπρώχνονται μὲσ' στὴν καρδιά τοῦ Νίκου, νὰ βγοῦν καὶ ν' ἀγκαλιάσουν τὸν χτυπημένο ἀδερφό.

Λοιπὸν, καταλαγιαίνει ὁ σάλος τους. Χλωμαίνουν, γυρίζουν ὅλα πίσω. Μὲ σκυμένα κεφάλια, σφραγισμένα χεῖλη. Κατακάθονται ἀδύρνα, ὅπως ἡ σκόνη μέσα σ' ἓνα πο-τῆρι νερό.

Τώρα δὲν ἔμεινε τίποτε. Κι' ὁ Νίκος, γιὰ νὰ γεμίση τὸ κενὸ τῆς σιωπῆς, λέει κά-τι. Ἔτσι, ὅ,τι νάναί.

—Στις δέκα, νομίζω, ἀνοίγουν, κι' εἶ-ναι παρὰ πέντε. Ἔχω πάρει καὶ μιά σύ-στασι ἀπόνα φίλο μου γιατρό.

—Τὸν Βυθούλη;

—Ἄ, ναι, τὸν ξέρεις. Ἐργάσθηκε κάμ-ποσον καιρὸ ἐδῶ μέσα.

Κάτι σὰν κατάφασι. Ἐλαφρὸς βήχας. Καὶ κύτταγμα πρὸς τὰ πλάγια. Σιωπῆ.

Ὁ Νίκος πρέπει νὰ λήη ὀλοένα κάτι, γι-ατί ὁ Τώνης μόνον πὸν πετάει κάπου-κάπου ἓνα ἐναῖς-κι' ὀλοένα κυττάει κατὰ τὸ ἄλλο πλάι ἢ μπροστά του. Ἀραιὰ καὶ πὸν μόνον, στρίβει καὶ κατὰ τὸν Νίκο. Εἶναι ὀπλισμέ-νος μὲ τὸ χαμόγελό του-κάτι σὰν προστα-τευτικὸ ὕψος, ἢ ἀδιάκοτη κρεμασμένη ἀπει-λή τῆς κοροϊδίας-καὶ βιάζεται νὰ πάρη τὰ μάτια του ἀπὸ πάνω σου.

Δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύσι παρὰ νὰ πᾶνε γιὰ τὴν ἀκτινοσκόπησι. Ἔτσι θὰ βροῦνε κάτι νὰ κάμουν.

Σηκώνονται, βαδίζουν. Ὁ Νίκος ὀλοένα συλλογίζεται πὸς μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ στήθος, ὁ θερμοστάτης πὸν δουλεύει γιὰ νὰ ἐκτασῆ τὴν κίνησι εἶναι μαχαρωμένος. Κοστίζει λοιπὸν ἀφάνταστα ὁ κάθε του κόπος.

Μπῆκαν, ἐρώτησαν, περιμένουν κάπου στὸ διάδρομο. Τριγύρω κι' ἄλλοι. Ἀνάμε-σά τους ὁ Τώνης. Πὸς μπορεῖ κι' ὑπομένει, καὶ σωμαίνει, καὶ δὲ σηκώνεται νὰ σκού-ξη, νὰ στριγγίση, νὰ τραβήξη τὰ μαλ-λιά του; Τί γίνεται, μέσα σ' αὐτὸ τὸ κορ-μί ὅπου τώρα ἦρθε κι' ἐφώλιασε ἡ ἀρρώ-στεια; Ἐχει μέσα ἐπιβάτες τὸ σκοτεινὸ τοῦ-το ὑποβρύχιο, θαμμένο στὸ βάθος τῆς θά-λασσης δίχως κανένα ἀνοίγμα γιὰ νὰ μῆς καὶ νὰ ψάξης; Ὁ Νίκος ἐπιχειροῦσε, ἐκεῖ δὰ πὸν περιμέναν, νὰ χτυπήσῃ τὸ σιδερέ-νιο τοῦ φράξιμο:

—Ἐδῶ μέσα, εἶπε, καὶ σὲ κάθε πόνου βρί-σκεις μὴν ὄση τῆς ζωῆς πὸν πρέπει νὰ τὴν ἀντιμετωπίσης, γιὰ νὰ μπορέσης νὰ ζήσης σωστὰ καὶ τὴν ἄλλη, ἔξω, τὴ «χαρὰ τῆς ζωῆς».

Ὁ Τώνης ζωῆρεψε. Μῦθησε μὲ τεντωμέ-νο τὸ δάχτυλο:

—Ἰσα-ἴσα, τὸ ἀνάποδο εἶναι τὸ σωστό: Πρέπει νὰ γλεντήσης ὅσο μπορεῖς περισσό-τερο, γιὰ νάχης κουράγιο.

—Ἔτσι; Πιστεύεις πὸς τὰ περασμένα γλέντια δίνουνε κουράγιο στὴν κρίσιμη ὄ-ρα;

—Ἀμέ; Ἐχεις εὐχαριστηθῆ τοῦλάχισ-το!

Μέσ' ἀπὸ τὸ βουλιαγμένο ὑποβρύχιο, ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νὰ βγῆ στὸ φῶς. Ἔτσι λένε τὰ χτυπήματά του στὸ σιδερένιο τοί-χομα. Θὰ μείνη ἐκεῖ. Τί νὰ κάμης; Τὸν χαιρετᾶς κι' ἀνεβαίνεις ἀπάνω μονάχος:

—Τί νὰ σοῦ πῶ; Συζητήσαμε πολλὰς φορὲς. Ἄλλὰ σὲ λίγα πράματα βοηθαίει ἡ συζήτησι. Ἡ ζωῆ εἶναι πὸν μᾶς τὰ μαθαί-νει ὅλα. Κι' ὡς τώρα καθένας μας ἄλλοιῶς κατάλαβε τὸ μάθημά της. Νὰ ἰδοῦμε πα-ραπέρα.

Σὲ λίγο τοὺς ἐφώναξαν. Οἱ γιατροὶ ἐ-ξέτασαν τὸν Τώνη, ὕστερα τὸν πῆραν καὶ στὶς ἀκτίνες. Ὁ Νίκος ἐρώτησε, τοῦπαν πὸς ναι, ὑπάρχει φηματίωσι. Ἄλλ' ἀκόμα ὄχι μεγάλα πράματα, ὄχι σημαντικὲς βλά-βες. Χρειαζεται κούρα, ἐξοχή, τὰ συνηθι-σμένα.

Ὁ Τώνης ἐβγήκε, δένοντας τὴ γραβά-τα του. Κι' ὁ Νίκος τὸν ἐκύτταξε καὶ τὸν ἐσιμπονοῦσε τώρα ἀκόμη περισσότερο. Ἡ-

τανε μιά τραγική ὑπαρξί αὐτὸ τὸ χτυπημένο παιδί πού δὲν εἶχε καὶ δὲν ἤθελε πουθενά ν' ἀκουμπήση.

Ἀπὸ τότε ἄρχισε ὁ παιδεμὸς τῶν γονιῶν του. Ἡ μητέρα νοσοκόμα. Νὰ τρέχη μαζί του στὶς ἐξοχές. Χειμῶνα-καλοκαίρι. Νύχτα μέρα. Ἀπὸ πάνω του ὀλοένα, δίχως ἄλλη σκέψη, δίχως ἄλλο αἰσθημα. Κι' ὁ πατέρας νὰ κουβαλάη ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου ὅ,τι χρειάζεται γιὰ ἐτὸ παιδί. Φτάνει νύχτα, στὸ ἐξοχικὸ σπιτάκι, γεμάτος βροχὴ καὶ λάσπη. Ἀπόξω, μὰ κι' ἀπὸ μέσα. Ἐκεῖ πού πάει ν' ἀκουμπήση καὶ νὰ ξεποστᾶση, τὸν περιμένει τεντωμένος στὸ κρεβάτι ὁ ἄρρωστος. Μοναχὴ ποικιλία στὸν κόπο τῆς ἡμέρας εἶναι νὰ τοῦ ψήση τώρα τὶς μπριζόλες πού ἔφερε, νὰ τοῦ ἐτοιμάση φρέτες ψομοῦ μὲ βούτυρο καὶ μέλι.

Ὁ ἄρρωστος δέχεται ὅλες τὶς φροντίδες τῶν γονιῶν ἀμίλητος, βουδὸς τὶς ἀτέλειωτες τοῦτες ὥρες. Δὲν τοὺς δείχνει τίποτε ἀπὸ τὰ σωθικά του. Δὲν λέει ἓνα «εὐχαριστῶ» γιὰ τοὺς κόπους τους, δὲν ἀπαντᾶει στὰ γλυκόλογα τῆς μητέρας του.

—Μυστήριο αὐτὸ τὸ παιδί, συλλογίζεται ὁ πατέρας, καθὼς πάει νὰ φάη κι' αὐτὸς στὴν ἄκρη μιά μπουκιὰ ψωμί. Δὲν μᾶς λέει τίποτα.

Ἄς μίλαγε. Ἄς ἔδειχνε τὸν πόνο του, ἄς τὸν ἔβγαζε μέσ' ἀπὸ τὸ πληγιασμένο του στήθος, στὸν ἀέρα τῆς κἀμαρας. Νὰ τὸν πάρουν οἱ γέροι γονεῖς καὶ νὰ τὸν κανέψουν κι' αὐτόν, ἀφοῦ κι' αὐτὸς εἶναι τοῦ παιδιοῦ τους. Νὰ κλάψουνε μαζί ὅλοι. Θῶτανε κι' αὐτὸ μιά παρηγοριά.

Μὰ τίποτα. Εἶχε ἀνακαθῆσει στὸ κρεβάτι του γιὰ νὰ φάη. Τώρα ξεπλώνεται πάλι, διορθώνει τὶς κουβέρτες.

Ἔτσι κυττάει μὲ τὶς ὥρες τὸ ταβάνι. Μόνο κάπου-κάπου διαβάζει κανένα περιοδικὸ ἢ σηκώνεται καὶ κάνει ἓναν περίπατο ἴσως τὰ κέντρα, νὰ ἰδῇ κόσμον.

Σὲ μερικὲς ἡμέρες μιά τρομερὴ αἰμόπτησι γέμισε τὸν ἄρρωστο μ' αἷματα. Τὸν εὐρήκανε πούχε πάει ὡς τὸ κρεβάτι του κι' ἦτανε γιὰ πρώτη φορὰ τρομαγμένος.

Τὰ μαντήλια του κατακόκκινα, τὰ μανίκια του ματωμένα, χοντροὶ λεκέδες πάνω στὸ πουκάμισό του καὶ στὸ μαξιλάρι. Τόσα αἷματα, δίχως νὰ βλέπης πουθενὰ πληγὴ. Λὲς καὶ δὲν ἦτανε τὸ σῶμα χτυπημένο. Κάποια ἀρρώστεια ἄλλης πάστας, ἀσυγκριτα βαρεία, πού χτυπάει τὰ φυλλοκάρδια τοῦ ἀνθρώπου. Τῆς ψυχῆς του τὸ αἷμα εἶν' ἐτοῦτο.

Ὁ ἄρρωστος ἄνοιξε τόσα τὰ μάτια του μπροστὰ στὰ κόκκινα τέρατα πού ἀνεβαῖναν ἔτσι ἀγριεμένα ἀπὸ μέσα του. Πήγαινε νὰ μιλήση, νὰ φωνάξῃ βοήθεια, κι' ἐκεῖνα τὸν ἐχτύπαγαν δυνατὰ στὸ στόμα ἀπὸ τὸ μέσα μέρος καὶ τοῦπνιγαν τὴ μιλιὰ ἀνάμεσα στὰ δόντια του: «Σκάσε βρέ!». Τὸν ἐτάραξαν, τὸν ἀναστάτωσαν, τὸν ἐξάλισαν.

Τότε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ μορφή του πήρε ἔκφρασι. Ἐλειψε κεινὸ τὸ χαμόγελο μὲ τὸ μισὸ στόμα. Συγκινήθηκαν τ' ἀδιάφορα μάτια του, ἔσπασε ὁ πάγος πού τὰ σκέπαζε, κι' ἀποκάτω του, μέσα στὸ νερό, φάνηκε ν' ἀναδεύῃ ἡ ζωὴ. Θεομὴ σὰν τὴ σάρκα. Καὶ τρυφερὴ, εὐαίσθητη μόλις τὴν ἀγγίξῃ μαχαῖρι. Κάποιο δάκρυ λότισε τὴν ξεραῖλα τῶν ματιῶν του καὶ τὰ δρόσοισε. Τὰ μάγουλά του ἀνάδωσαν κάποια τρυφεράδα καὶ χάρι, καθὼς ἐχάραξε πάνω τους τὸ ἴχνος του ἓνα μικρὸ ζεστὸ ποταμάκι.

Κι' ἐμίλησε. Γιὰ πρώτη φορὰ τοὺς ἐμίλησε σὰν ἄνθρωπος. Ἦρθε τὴν ἴδια μέρα κιόλας ὁ πατέρας καὶ τᾶπε τοῦ Νίκου:

Νὰ τὸν σώσουν παρακάλαγε. Νὰ τὸν σώσουνε, γιατί μονάχος του εἶχε φέρει καὶ τὴν ἀρρώστεια ἀπὸ ξαρχῆς καὶ τὸ χειρότερο τώρα τελευταῖα. Ἦτανε κάτι ἀφάνταστο, πρωτάκουστο. Αὐτὸ τὸ παιδί εἶχε πέσει μὲ τὰ μούτρα στὸ πάθος, ὅπως πέφτει ἓνας ξετρελλαμένος ἀπὸ τὴν πεῖνα σκύλος στὸν τενεκὲ τῶν σκουπιδιῶν. Χώνεται μέσα μὲ τὴ μουσοῦδα, τὰ πατάει μὲ τὰ πόδια, τ' ἀνακατεύει μ' ὄλο του τὸ κορμί. Ὅπου τύχη.

Τρέμοντας, πλημμυρισμένος ἀπὸ τὰ αἷματα πού δὲν ἔλεγαν νὰ σταματήσουν, μιά ἐμπούκωνε τὸ στόμα του μὲ τὸ πανὶ πού τοῦδινε ἡ μητέρα του καὶ μιά τ' ἄνοιγε γιὰ νὰ φανερώσῃ τὰ κρυφὰ πού τόσοσ καιρὸ ἦτανε τόσο καλὰ φυλαγμένα καὶ ποστια-

σμένα κακονικά μέσα του. Δυναμίτης ἦταν ἐκεῖνη ἡ ξαφνικὴ αἰμόπτυσι, καὶ τὰ τίναξε ὅλα στὸν ἀέρα, τὰ χόρευσε, τ' ἀναποδογύρισε, τὰ ξεκοίλιασε. Καὶ τώρα, μπροστὰ σ' ἐκεῖνο τὸ κακό, τὸ παιδί σὰν καλάμι στὸν ἀνεμο ἄνοιγε τὸ στόμα νὰ τὰ βγάλῃ ἀπὸ μέσα του, νὰ ξεράσῃ ὅλες ἐτούτες τὶς ἀκαθαρσίες, μπαγιατεμένες μέσα του ἀπὸ τὸ σον καιρό.

Ὁ Νίκος ἀπόμεινε νὰ κνττάξῃ τὰ λόγια τοῦ πατέρα-ζωντανὰ λόγια πὸν σπαρτάρα-γαν ἐκεῖ μπροστὰ στὸν ἀέρα τὸ μυστήριό τους. Μυστήριο, ὅπως ὁ θάνατος πὸν μάταια πασιζεῖς νὰ τὸν καταλάβῃς, νὰ τὸν γνωρίσῃς μέσα στὰ μάτια τοῦ πεθαμένου. Ἐρεβος δίχως βυθό, αὐτὸ τὸ πάθος πὸν μετακομίζει τὸ βαρὺ τὸν κῆμα ὄχι πιά πάνω ἀπ' ὠρισμένα ἄτομα ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλο τὸ πλῆθος. Τέτοιο κινήρι τῆς ἡδονῆς! Σκυλολόδι, δάκαυρο τ' ἀνθρώπινο γένος;

*

Πῆγε κι' εἶδε τὸν ἄρρωστο, ὁ Νίκος. Τὰ μάτια του διατηροῦσαν ἀκόμα τὴ συγκινημένη τους ἔκφρασι. Ἰκέτευαν, ἐκλιπαροῦσαν. Ζήτηγαν νὰ τρυπήσουν τὰ μάτια σου καὶ νὰ χωθοῦν κάτω ἀπ' τὸ στήθος σου, νὰ βροῦνε λίγη ζέστη. Γιὰ τὸ Θεό, μὰ τόση δὰ ἀκροῦλα.

Γιατί δὲν τοῦ τὴν ἔδιναν τώρα τὴν ἀκροῦλα αὐτή. Ἐμυρίζοταν πὼς οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς πὸν τὸν ἐγέννησαν τὸν εἶχανε συχαθῆ καὶ τὸν εἶχανε μισήσει.

Ἀκοῖς ἐκεῖ, αὐτοὶ νὰ τυρανιοῦνται νὰ τὸν διατηροῦνε σ' ἐξοχὴ μ' ὅλες του τὶς περιποιήσεις-κι' ἐκεῖνος νὰ κοροϊδεύῃ τὸν πόνο καὶ τὸν κόπο τους μὲ τὴν ὄμοια σουρ-λουλοῦ! Τὸν ἔβλεπαν τώρα τεντωμένο πάνω στὸ κρεβάτι καὶ δὲν μπορούσαν νὰ βγάλουν ἀπὸ τὸ μυαλό τους μιὰν ἄλλην εἰκόνα του ὅπως ὁ ἴδιος τοῦς τὴν εἶχε δώσει. Γι' αὐτὸ ὅταν τοῦ πῆγαιναν φαί, τοῦς ἐρχότανε νὰ τοῦ τὸ πετάξουν στὰ μοῦτρα-ἄντε, ἔστω, νὰ τοῦ τὸ ἀφήσουν ἐκεῖ δὰ στὴν ἄκρη καὶ νὰ φύγουνε, νὰ μὴν τονε βλέπουν τὰ μάτια του.

Ἐκάθησε στὴν κάμαρα τοῦ ἀρρώστου ὁ Νίκος. Ἦτανε μόνοι. Αὐτός, μπροστὰ στὰ δύο ἐκεῖνα μάτια πὸν ἱκετεύουν. Καὶ νοιώ-

θει τόσα πράματα νὰ φέρουνε βόλτα μέσα του.

Τὶ ἀλλοιώτικη τούτη ἡ ἐξομολόγησι τῆς ἀνάγκης! Τὶ διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐκεῖνη ἐξομολόγησι μπροστὰ στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ! Ἐκεῖνη θάταν ἓνα τραγοῦδι-κι' αὐτὴ μὰ βρισιὰ πὸν τὴν φτύνει τὸ στόμα. Αὐτὴ εἶναι κάτι πὸν γίνεται μόνο του, δίχως νὰ τὸ θέλῃς. Ἐκεῖνη εἶναι ἔργο σου. κατόρθωμα μπορεῖς νὰ τὴν εἰπῆς.

Καί, κνττάξε ὑποδοχὴ ἀπὸ τὸν κόσμο-ἀπ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο πὸν δὲν ἔχει Χριστό, κι' ἀπ' τὸν καλύτερον ἀκόμα. Οἱ πὸ στενοὶ συγγενεῖς εἶχανε μάθει τί εἶχε ξεράσει ἓνα πρῶτὸ τὸ κακόμοιρο τὸ παιδί. Κι' ὄλοι τὸν εἶχανε τριγυρίσει μὲ τὴν περιέργεια καὶ τὴ συχαμάρα τους. Χάνανε τὰ λόγια τους σὰν τύχαιναν κοντὰ του, ἀπόφεν-γαν τὰ μάτια του καὶ βιαζόντουσαν νὰ φύγουν. Καὶ σὰν πῆγαιναν παρατέρα, ἔφταναν. Ἀκόμα κι' οἱ γονεῖς δὲν μπορούσαν νὰ νοιώσουν ἀγάπη γιὰ τὸ ἔλεινὸ αὐτὸ πλάσμα πὸν ἦτανε σπλάγγχο τους. Ὁ κόσμος ὅλος, κι' αὐτὸς ἀκόμα ποῦχε σπρώξει τὸ παιδί στὴν ἀισχύρη, τοῦ πέταγε τώρα κατὰμουτρα τὴ συχαμάρα του!

Καὶ ποῖς ἀπόμεινε λοιπὸν, γιὰ ν' ἀνοίξῃ διάπλατα τὶς πόρτες τῶν ματιῶν του στὸ βλέμμα ἐτοῦτο πού, τρέμοντας ἀπ' τὸ κρῦο, κάτω ἀπ' τὰ κουρέλια πὸν δὲ φτάνουν νὰ σκεπάσουν τὸ κορμί του, ζητάε καταφύγιο;

Μὰ, ὁ μόνος Ἐκεῖνος πὸν δὲν ἔφταιξε καθόλου γιὰ τοῦτο τὸ κατάντημα: Ὁ Χριστός.

Πολέμησε λοιπὸν ὁ Νίκος νὰ φέρῃ κοντὰ στὴν ψυχὴ αὐτὴ πὸν σπαρτάραγε ἀπὸ τὸν τρόμο, τὴ Θεϊκὴ Ἀγάπη. Ἡ δικὴ του ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ πολυδαρμένο ἀδερφάκι ἄναψε κεῖ δὰ δίπλα στὸ κρεβάτι του ἓνα θυμιατὸ ποῦκαμε τὴ θεϊκὴ παρουσία νάρθη νὰ φτερακίσῃ μέσα στὸ δωμάτιο. Ἀκούστηκε στὴν ἡσυχία τῆς κάμαρας αὐτῆς, ὅπου εἶχανε μείνει οἱ δύο τους, τ' ἀλαφρὸ τίναγμα ἀπὸ τὰ μεγάλα ἄσπρα φτερά της. Ἄ-ὄλη κι' ἀσώματη ἦθε κι' ἐγέμισε ὄλο τὸν χώρο ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ ζευγάρια μάτια ποῦκαμε μπλέξει τὶς ματιές τους ὅπως μπλέκοιμε τὰ δάχτυλα τῶν δύο μας χεριῶν.

Τριγύρισε τὸ παιδί ἀπὸ παντοῦ. Σήκωσε στὸν ἀέρα ὄλο τὸ δωμάτιο, τὸ πήρε μακριὰ ἀπὸ τὶς δυστυχίες καὶ τὶς ντροπὲς ποὺ τριγύριζαν ἀπ' ἐξω. Τὸ πήγε μακριὰ, πολὺ μακριὰ, σ' ἓναν τόπο μὲ τόσην ἄπλα καὶ τόσο φῶς, ὅπως θάναί κεῖ πάνω στὰ μεσοῦρανα, ψηλά ὅσο κόβει τὸ μάτι...

*
Ἦτανε σὰν τὸ ξημέρωμα: Ἐκεῖ ποὺ ἡ νύχτα ἔχει πῆξει τὸ βαθύτερο σκοτάδι της, κάποιο θαῦμα κάνει τὸ μελάνι της ν' ἀσπρογαλιάξει ὁλόενα καὶ περισσότερο, ὥσπου κ' ὁ ἥλιος ὁ ἴδιος ξεπροβάλλει. Ἔτσι ἔγινε καὶ μὲ τὸν ἀρρωστο ἀδερφό. Ἐνα πρωὶ ποὺ ὁ Νίκος ἀνέβαινε γιὰ τὴν καθημερινή του ἐπίσκεψη, ἔτρεξαν ἀπ' τὸ σπῆτι νὰ τὸν ἀπαντήσουν:

—Ἐλα, ὁ Τώνης σὲ ζητάει ἀπὸ τὴ νύχτα ἀκόμη. Σὲ περιμένει.

Ὁ Νίκος νοιώθει στὰ πόδια του φτερά. Τρέχει ἴσια στὸ δωμάτιο τοῦ ἀρρώστου, ἀνοίγει καὶ μπαίνει.

Ὁ Τώνης βρῖσκεται ἀνακαθισμένος στὸ κρεβάτι του. Τὰ μάτια του εἶναι δακρυσιμένα.

Ἄλλ' αὐτὰ δὲ σημαίνουν τίποτε. Ἐκεῖνο ποὺ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ εἶδε ὁ Νίκος, εἶναι κάποια ἀγγελικὴ ἔκφρασι ποῦνει γλυκάνει ἀφάνταστα τὸ πρόσωπο τοῦ παιδιοῦ. Τὸν κυττάξεις, κυττάξεις τὰ δακρυσιμένα αὐτὰ ἀλλὰ γελαστὰ μάτια κ' ἀμέσως αισθάνεσαι νὰ καταλαγιαζοῦν μέσα σου οἱ κάθε λογῆς δόρυθοι.

—Ἦρθες, Νίκο μου, ἦρθες; Σ' εὐχαριστῶ, σ' εὐχαριστῶ...

Τί τρυφερὴ ποῦναι ἡ ὄψη του! Τί ἔκφρασι! Τώρα γιὰ πρώτη φορὰ ἔλαμψε ὁ ἄνθρωπος ποῦτανε τόσα χρόνια καταγωνιασμένος μέσα σ' αὐτὸ τὸ σάρκινο σκαρί. Τόσο ἀλη-

θινό, ἀλλὰ καὶ πάντα τόσο θαυμάσιο! Νὰ ζῆς τόσα χρόνια μ' ἓναν ἄνθρωπο-κι' ὁμοῦ τώρα μόλις νὰ τὸν βλέπης, γιὰ πρώτη φορὰ! Ἄλλὰ ὁ ἀρρωστος συνεχίζει:

—Καλέ μου, ἀδερφέ, ποῦ δὲν ἤμουν ἄξιός σου...

—Μὴ λές τέτοιες κουβέντες, Τώνη.

—Δὲν τὸ παραδέχεσαι, γιὰτ' εἶσαι καλός, Νίκο μου. Ἄλλὰ ἐγὼ ποτὲ δὲν σ' ἀκούγα. Σὲ κοροῦδενα. Καὶ νά, τὰ χάλια μου...

—Δὲν ἔχεις χάλια, ἀφοῦ τώρα δὲν σκέπτεσαι πιά ἔτσι. Ξέρεις τὴ δική μου πεποίθησι, πὼς τὸ μεγαλύτερό μας κέρδος εἶναι νὰ γνωρίσουμε τὴν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τ' ἄλλα εἶναι σκῦβαλα.

—Ναί, ἔχεις δίκιο. Πόσο χαίρομαι ποῦ μπορῶ τώρα νὰ πῶ πὼς ἡ πεποίθησί σου αὐτὴ εἶναι καὶ δική μου. (Ἐδῶ ἓνα δάκρυ). Δὲν φαντάζεσαι, Νίκο μου, πόσο ζωντανὴ νοιώθω τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Κι' ὕστερα εἶναι ἄνθρωποι-ἤμουν κ' ἐγὼ ὡς χτέσ-ποῦ λένε πὼς δὲν πιστεύουνε! Πὼς γίνεται!..

Μὲ τὶς κουβέντες αὐτὲς τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὴ φεγγοβολή τῆς χαρᾶς ποῦ καθρεφτίζεται στὰ μάτια του, νοιώθεις πὼς κάποιο δροσερὸ ἀεράκι φυσάει ἐδῶ μέσα. Ἡ πίστι ἔχει πυργώσει κ' ἔχει διώξει τὰ σύννεφα. Ὑπάρχουνε βέβαια δυσκολίες, ὑπάρχουν καὶ θλίψεις. Ἄλλὰ τί ἄξια μποροῦν νάχουν ὄλ' αὐτὰ ὅταν βρῖσκεσαι στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὸ βρέφος στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του;

Ἡ ἀρρώστεια; Μὰ αὐτὴ ἔφερε τὴν εὐτυχία ἐτούτη. Ποιὸς ξέρει πόσες ὠφέλειες θὰ φέρη ἀκόμη ἢ ἀντιμετώπισί της μὲ τὴν πίστι.

Κι' ἀκόμα, ποιὸς ξέρει ποιά θάναί τὰ γυρισμάτ' αὐτῆς;

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

Ο ΨΙΘΥΡΟΣ ΤΩΝ ΣΤΙΧΩΝ

Σήμερα πού είναι γαλήνη
"Ένα ποίημα θά σοῦ πῶ
Καί νά μοιάζη μέ τόν ψίθυρο
Πού κάνουν στό γιαλό
Τά μικρά μικρά τά κύματα.

"Αχ, τά λόγια μου είναι λίγα κι' ὅμως νοιώθουνε βαθειά
Τό τί θέλουνε νά ποῦνε ὅταν στήν καρδιά
Τά ζεσταίνει τό αἷμα μου. Μά ὅταν βγοῦν στό φῶς,
Δέ σοῦ φαίνεται πῶς χάνουνε τή θερμότητά τους καί πῶς
Δέν εἶν' πιά τά ἴδια λόγια, κείνα τά γλυκά,
Κείνα τά γεμάτα δέος καί πού στάζανε φωτιά,
Καί σοῦ δίνουν στήν παλάμη καί στίς ἄκρες τῶν ματιῶν
"Όσα ἔχω καί δέν ἔχω;

Καί τό ποίημα τῆς ἀγάπης πού μοῦ τῆμαθες "Εσοῦ
Θά τ' ἀκούσης, ὅπως πάντα, μέσα στή σιγή,
Κεῖ στό βάθος πού οἱ φωνές μας δέν ξυπνᾶν ἤχῳ
Καί μπορούμε ν' ἀνταμώσουμε μόνοι μας οἱ δυό—
Κι' οὔτε ὁ θόρυθος ν' ἀκούγεται ἀπό τά μικρά,
Ποῦχουν τ' ἀγγελούδια Σου, καινούργια τους φτερά.
Κι' οὔτε τά πατήματα πάνω στούς ἀνθούς
"Απ' τίς πεταλούδες.

Καί θά πῶ: εἶμ' ἕνα λουλούδι κι' εἶσαι ἡ εὐωδιά μου.
Καί θά πῶ: εἶμ' ἡ νύχτα κι' εἶσ' ἡ ἀστροφεγγιά μου.
Κι' ὁ στεγνός ὁ χεῖμαρρος στήν καλοκαιρία
Κι' "Εσοῦ κατεθάζεις πλήθος τά νερά
Καί τριγύρω μου φυτεύεις δάση καί λειθάδια,
Κι' ὅλοι λένε: κύτταξε πῶς λάμπουν τά πετράδια
Στήν καρδιά τοῦ χεῖμαρρου!
Μά ἡ καρδιά τοῦ χεῖμαρρου
Εἶσ' "Εσύ.

Καί θά πῶ:—κι' ἄς τό πιστέψουν ὅσοι τό θελήσουν—
Εἶμ' ἕνα χωράφι πού ὅταν τό θερίσουν
Θά μαζέψουν στάχια, γιά καλή σοδιά,
Μά ὅμως κι' ἀγριάδα, καλή γιά τή φωτιά!
Κι' ὁ καρπός γιά τό γλυκό, φουσκωτό ψωμί—

Καὶ τὸ ξέρεις καὶ τὸ ξέρω—θάσαι πάλι Ἐσύ,
Καὶ τὸ ξέρεις καὶ τὸ ξέρω—ἡ ἀγριάδα,
Θάμαι πάλι ἐγώ.

Καὶ τὸ δέντρο Σου εἶμαι, τοῦ χειμῶνα τὸ γυμνό,
Κι' ἀνεβάξεις στὴν κορφή μου τὸ ζεστὸ χυμό,
Μὲ λουλούδια μὲ πλουμίξεις
Καὶ μὲ φύλλα μὲ στολίζεις
Καὶ μὲ χίλια δυὸ πουλιά
Μοῦ φορτώνεις τὰ κλαδιά,
Καὶ καρπούς, καρπούς μαζεύου
Ὅσοι σ' ἔρημο γυρεύουν
Τὴ δροσιά καὶ τὴν τροφή
Καὶ πεινᾶνε καὶ διψᾶνε καὶ κυνῆγι ἔχουν βγῆ
Γιὰ νὰ βροῦν Ἐσένα.
Βρίσκουν τότε ἐμένα,
Κι' ἐγὼ τότε γίνομαι —τ' ἄλλαλο πουλί—
Γίνομαι τ' ἀηδόνι σου πού ὄλο κελαῖδεϊ:
Νά, σταθῆτ' ἐδῶ—λέω—θά Τὸν βρῆτε,
Ἦσυχτοι προσμένετε καὶ μὴ θορυβῆτε,
Τὰ χαμένα πρόβατα, μόνος του τὰ φτάνει,
Πῆτε «Ἐλα Κύριε» κι' ὄλοι αὐτοὶ οἱ θάμνοι.
Οἱ ἀγκαθωτοὶ κι' οἱ ἀπελπισμένοι,
Ποῦ τριγύρω ζώνουν καὶ φυλακισμένοι
Εἶστε χρόνια... χρόνια... μόνους τους θ' ἀνθίσουν,
Ἄσπρα, χίλι' ἀνθάκια στὸ διάβα σας θὰ σκύψουν
Κι' ἔτσι ἀπὸ δρόμον ἄσπρον, ἀνθιστό,
Δίπλα σας νὰ στέκη
Θὰ δῆτε τὸ Χριστό.

Ἡ σειρὰ σας, τώρα,
Νὰ πλέξετε τοὺς στίχους
Μέσα στὴ γαλήνη
Καὶ πίσω ἀπὸ τοὺς τοίχους
Ποῦ, ἄσπρο γιασεμί,
Ἀνθίζει ἡ σιωπή,
Σὲ κείνη τὴ βαθειά,
Τὴν ἀπύθμενη καρδιά
Ποῦ εἶστε μόνους οἱ δυὸ σας.

ΕΙΝΑΙ ΚΑΠΟΙΟ ΝΗΣΙ

Κ' είναι κάποιο νησί ξεχασμένο,
Πού οι άνθρωποι μισέψαν νά βροῦνε.
Χρόνια τώρα, σιμά του περνώντας,
Τούς δρίζοντες μάτιατα έρευνοῦνε...

Κ' είναι κάποιο νησί ξεχασμένο
Πού σάν δειρο κάποτες είδα:
Πού δέν τώχουν οι χάρτες γραμμένο
Μήτε υπάρχει γιά κείνο Πυξίδα...

Κ' είναι, λέει, μιὰ πηγή στο νησί μας,
Πού ψυχές ξεδιψάει κι' άνασταίνει
Κι' "Ενας Κάποιος δρθός στ' άκρογιάλι.
Μ' άπλωμένα τά χέρια, προσμένει.

Κ' είναι κάποιο νησί ξεχασμένο,
Μακρυνά, κάπου στα πέλαγα πέρα,
Κ' αν οι άνθρωποι δέν τό είδαν περνώντας,
Καρτεράει ή δικιά μας μπρατσέρα.

Κάνε τώρα πανιά! Κι' αν οι Φάροι,
Καθώς λένε, γιά πάντα έχουν σβύσει.
Κι' αν άντάρες τις θάλασσες δέρνουν,
Κάποιοι άντίλαλοι αν έχουν σιγήσει.

"Ας σαλπάρουμε! Κι' έλα στην πλώρα.
Διές! Νέοι δρόμοι ξανοίγουν μπροστά μας!
Μή σέ μέλλει! Πρυμνά, στο τιμόνι,
Καπετάνισσα, στέκει ή καρδιά μας....

ΑΝΤ. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

«Σάν απολογισμός», ήταν ο πρώτος μας υπό-
τιτλος στο προηγούμενο τεύχος, με την ευκαι-
ρία της συμπληρώσεως ενός χρόνου φοι-
τητικής κινήσεως. Και νά τώρα ο απολογισμός.
Τόν παίρνουμε απ' τὰ «πεπραγμένα» τῆς Χρ-
στιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως κατά τὸ παρα-
σιμένο ἀκαδημαϊκὸ ἔτος :

Τὸ τέρμα τῆς χειμερινῆς προσπάθειας, γρά-
φει ὁ απολογισμός, βρίσκει τὴ «Χριστιανικὴ Φοι-
τητικὴ Ἐνωσις» μὲ περισσότερες καινούργιες δυ-
νάμεις καὶ νέες προοπτικὲς γιὰ εὐρύτερη ἐργα-
σία. Ὅχι μόνο ἐσπέρας μ' ἐπιτυχία τῆς πολ-
λαπλῆς δυσκολίας πού παρουσίασε τὸ ἀκαδημαϊ-
κὸ ἔτος 1947-48, ἀλλὰ ἔχει νά μᾶς παρουσιά-
σῃ καὶ ἕναν πλοῦσιον ἀπολογισμὸ θετικῆς ἐργα-
σίας πού ἔγινε κι' ἐφέτος. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ
κρᾶται νά ἀκροασθοῦν οἱ αὐθόομητες καὶ εὐλι-
κρινεῖς σύχριστις τῆς Ἐνώσεως ὡς συνόλου,
ἀλλὰ καὶ κάθε μέλος χωριστὰ, πρὸς τὸν μόνο
«ἀξέκλοντα» Κύριο, γιὰ τὸν πλοῦσιον αὐτῶν τῶν
ἐσπερῶν Του.

ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΔΟΣΙ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Πρῶτα-πρῶτα ἡ «Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ
Ἐνωσις» αἰσθάνεται ἐξαιρετικὴ τιμὴ γιὰ κι'
ἐφέτος τῆς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά βοηθήσῃ ἀπο-
τελεσματικὰ τὴν πλατύτερη κυκλοφορία τοῦ
χριστιανικοῦ ἐντύπου στὸν τόπο μας. Ἐνας ση-
μαντικὸς ἀριθμὸς φοιτητῶν μας διέθεσε μὲ αὐ-
τοθυσία μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο καιρὸ
του γιὰ νά κατορθωθῇ, ὥστε τὸ χριστιανικὸ ἔν-
τυπο, βιβλίον ἢ περιοδικὸ, νά φθάσῃ ὡς τὴν τε-
λευταία ἄκρη τῆς Ἑλλάδος καὶ νά μᾶς παρου-
σιάσῃ τὴ σημερινή, ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστη, κυ-
κλοφορία του. Ἰδιαίτερα ἀπασχολήθηκαν οἱ φοι-
τηταὶ μας γιὰ τὴ διάδοσι τῶν «Ἀχρίνων» στίς
ἀνώτερες Σχολές.

ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Στὸν τομέα τῶν «Χριστιανικῶν Μα-
θητικῶν Ὁμάδων» (Χ.Μ.Ο.) ἐργάσθηκαν
ἐπίσης πολλὰ μέλη. Οἱ ὁμαδάρχαι πέρασαν
τοὺς 100 καὶ ἄλλοι 120 φοιτηταὶ καὶ φοιτή-
τριες παρηκολούθησαν φροντιστηριακὰ μαθήματα
γύρω ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ
ὁμαδάρχου, προκατιμένου ὡ' ἀναλόβου κι' αὐτοῦ

στὸ μέλλον ἡγετικὰ καθήκοντα σὲ Χ.Μ.Ο. Ἡ
Χ.Φ.Ε. εἶχε ἐπίσης τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ νά δια-
θέσῃ ἀρκατὰ μέλη τῆς καὶ στὸν ὑψηλὸ τομέα
τῶν «Κατηχητικῶν Σχολείων», μὲ
220 κατηχητὰς καὶ κατηχητρίες καὶ 200 βοη-
θοῦς. Εἰδικὰ φροντιστήρια ὑποφθίρων διδασκά-
λων Κατηχητικῶν Σχολείων, ὑπὸ τῆ διαδύουσι
παιπαιραμένων καθηγητῶν, παρηκολούθησαν ἄλ-
λοι 150 φοιτηταὶ Γενικά ἢ συμμετοχῆ τῆς
Χ.Φ.Ε. στίς ἐργασίας μεταξὺ τῶν παιδιῶν καὶ
τῶν νέων τῶν Γυμνασίων, ὅπως καὶ χρόνον ἔτσι
κι' ἐφέτος, σημεῖωμα καινούργια πρόοδο.

ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς συμμετοχῆς
τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως στὴν
προσπάθεια τῆς πατρίδος μας εἶναι ἡ «Πρό-
νοια Στρατιώτου», ἕνας ἄλλος εἰδικὸς
τομεὸς τῆς ὄλης ἐργασίας τῆς Ἡ «Πρόνοια»
ἰδρύθηκε ἐδῶ κι' ἕνα χρόνο, σάν μιὰ ἀνταπό-
κρισι τῆς «Ἐνώσεως» στίς μεγάλας ἀπαιτήσεις
τῶν κρισίμων καιρῶν πού περνᾶμε. Μέσφ τῆς
«Προνοίας Στρατιώτου» ἔχι μόνο διατηρήθηκε
ζωτανὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ πλῆθος τῶν μελῶν τῆς
Ἐνώσεως πού ἔχουν στρατευθῇ, ἀλλὰ ἡ ὀργά-
νωσι αὐτὴ ἔγινε καὶ συνισταμένη τῆς ἐπικοινωνί-
ας ὁλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ ἐργου μὲ τὸν
στρατὸ. Ἡ προσπάθεια τῆς «Προνοίας Στρατιώ-
του» εἶχε ἀξιοσημείωτες ἐπιτυχίες. Ὀκτακόσιοι
πενήντα ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιώτες—ὄλοι σχε-
δὸν τῆς ζώνης πυρός—εἶχαν συνεχῆ, τακτικὴ
ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ἐνωσι, μὲ ἔντυπα, ἐγκυ-
κλίους, ἐπιστολές, κλπ. Τὸν χειμῶνα ἐστάλησαν
σὲ 650 πολεμιστὰς ἀτομικὰ δέματα, τὸ καθένα
ἀπ' τὰ ὅποια περιεῖχε πούλοδες, δύο ἢ τρία
ζεύγη κάλτσες καὶ ἄλλα εἶδη. Τὰ περισσότερα
μάλλινα τὰ ἔπλεξαν φοιτήτριες, μέλη τοῦ Β'
Τμήματος καὶ μαθήτριες τῶν Χ. Μ. Ο. Ἐπίσης
μέχρι σήμερα ἔχουν σταλῆ 70.000 ἀντίτυπα χρι-
στιανικῶν περιοδικῶν καὶ 10.000 ἀντίτυπα βι-
βλία, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ 700 ἀντίτυπα τῆς
Κ. Διαθήκης. Ἐνδεκα διαφορετικὰ ἐγκύκλια
γράμματα ἐστάλησαν σὲ τραυματίες καὶ πολεμι-
στὰς κατὰ τίς ἐορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τῆς
25ης Μαρτίου, τοῦ Πάσχα καὶ σὲ ἄλλες εὐκαι-
ρίες μὲ σύνολο 16.000 ἀντιτύπων. Γιὰ νά χρη-
σιμοποιηθῶν ἀπὸ τὰ ἐπιτρατευμένα μέλη τῆς
Ἐνώσεως καὶ ἄλλους χριστιανικοὺς ἐργάτες, ἡ
«Πρόνοια» ἐστειλε ἐπίσης 550 διαλέξεις μὲ ἐ-
θνικοθρησκευτικὸν περιεχόμενον. Αὐτὰς ἐξεφανή-

ήσαν σε μεγάλες συγκεντρώσεις στρατιωτών ή και λαού. Τέλος στάλησαν στο στρατό 16.000 άντιπυρα του μικρού προσυχηταρίου της Χ. Φ. Ε. «Αίναίτε τον Κύριον».

Εδώ δεν θα έπρεπε να λησμονήσουμε και τις συχνές επισκέψεις στα Στρατιωτικά Νοσοκομεία. Θα έπρεπε ιδίως ν' αναφερθούν οι μεγάλες, ωργανωμένες από το Β' Τμήμα της Χ. Φ. Ε., επισκέψεις (με δμιλίες, τραγούδια κλπ.) σε νοσοκομεία τραυματιών με την συμμετοχή πάνω από 200 φοιτητριών σε κάθε επίσκεψη. Στο ένεργητικό της «Προνοίας Στρατιώτου» θα έπρεπε ακόμη ν' αναφερθώ και ή χριστιανική εργασία που γίνεται από μέλη της Ένώσεως, στρατιώτες και αξιωματικούς, στις διάφορες περιοχές της Ελλάδος, όπου σταθμισούν για περισσότερο ή λιγώτερο διάστημα. Ένας φοιτητής της Χημείας, τακτικό μέλος της Ένώσεως, που υπηρετήσε ως άπλος στρατιώτης στη Θεσσαλία έκαμε 29 δμιλίες χριστιανικού και ήθνικού περιεχομένου (σε στρατιώτες και κατοίκους) και 27 κατηχητικά μαθήματα (από τα όποια 11 ανώτερου Κ. Σ.) Επίσης άλλος στρατιώτης, σπουδακτής του Πολυτεχνείου αυτός, σε άλλη πόλη, έχει δημιουργήσει μόνος του μία αξιόλογη χριστιανική κίνηση ανάμεσα στους νέους και διδάσκει κάθε εβδομάδα σε 3 Κατηχητικά Σχολεία, ένωθ διευθύνει και 3 Χριστιανικές Μαθητικές Όμάδες. Άλλος στρατιώτης, σπουδακτής της Άνωτάτης Γεωπονικής Σχολής, έχει αναπτύξει, σε μία περιοχή της Πελοποννήσου, εξαιρετική δραστηριότητα, με μεγάλες έπιτυχίες που αναγνωρίζονται από παντού.

ΚΟΝΤΑ ΣΤΟΝ ΠΟΝΟ

Αξιόλογη ήταν, και τη φετινή χρονιά, ή εργασία της «Όμάδος Αγάπης» της Χ. Φ. Ε. Διωργάνωσε αρκετές Λειτουργίες σε στρατιωτικούς καταυλισμούς, ύστερα από τις όποιες άκολουθούσε ήγκάρδια συναναστροφή μεταξύ στρατιωτών και φοιτητών. Η ίδια όμάς έπραγματοποίησε και άλλες επισκέψεις σε πολιτικά Νοσοκομεία. Επίσης ωργανώθηκαν διάφορες ειδικές άποστολές σε όλα σχεδόν τα κέντρα άνταρτοπληκτικών παιδιών. Η εργασία αυτή συνεχίζεται ακόμη και περιλαμβάνει μαθήματα Κατηχητικού Σχολείου, παιδικές ψυχαγωγίες κλπ. Οι μικροί, αλλά και οι διευθύνοντες, είναι κατενωσιασμένοι με ότι συντελείται από την «Όμάδα Αγάπης» της Χ. Φ. Ε. στα κέντρα των έσπιτωμένων αυτών παιδιών.

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΑΣ

Δίπλα στα τακτικά μέλη της Χ. Φ. Ε. στάθηκε το χειμώνα μία άλλη, πολυπληθέστερη, παράταξις. Ήταν οι 2000 φοιτηται και φοιτήτριες που παρηκολούθησαν έφέτος τα «Χριστιανικά Μαθήματα» στην Άθήνα, τον Πειραιά και τη Ν. Νίκαια. Χαρακτηριστική ήταν

ή προθυμία, με την όποια παρηκολούθησαν τα έλεύθερα αυτά μαθήματα, αλλά και οι συζητήσεις που άκολουθούσαν και που βοήθησαν πολλούς ν' άποκτήσουν πιο συνειδητή έπαφή με την χριστιανική πίστι και ζωή. Ο τομαξός που ως άποστολή του έχει την εργασία μεταξύ των φοιτητών, έκτος από την δράση του, διωργάνωσε μία σειρά διαλέξεων για τους τελειοφοίτους των Κατηχητικών Σχολείων, τους πρωτοετείς φοιτητάς, τους φοιτητάς της Άατρικής, της Παιδαγωγικής Άκαδημίας καθώς και 40 τουλάχιστον επισκέψεις σε Κατηχητικά Σχολεία των Άθηνών και του Πειραιώς. Η «Χορωδία» της Ένώσεως συνέβαλε κι' αυτή στη γενική εργασία με τον δικό της τρόπο. Τα χριστιανικά Μαθήματα, ή Ένωσις Έπιστημόνων και ή Ένωσις Γονέων στα προγράμματα πολλών συγκεντρώσεών τους περιέλαβαν και τη χορωδία, που μετέδιδε πάντοτε τον χαρούμενο και άγωνιατικό τόνο των τραγουδιών της Χ. Φ. Ε. Επίσης ή χορωδία της άβελφότητος «Εξοσέβεια», με την ένιοχουσι φοιτητριών του Β' Τμήματος, έσημειωσε στις φετινές εμφανίσεις της νέες έπιτυχίες.

ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Στη Θεσσαλονίκη, το Παράρτημα της Ένώσεως έλειτούργησε με παρόμοιο ρυθμό και άνέπτυξε αξιόλογη δραστηριότητα με ένθουσιασμό και ίκανοποιητική άπόδοσι, συμπληρώνοντας έτσι έπάξια το έργο της Χ. Φ. Ε. στο μακαδονικό Πανεπιστήμιο. Τα μέλη του άνέρχονται σε 300 και άλλοι 600 φοιτηται μετείχαν στα Χριστιανικά Μαθήματα. Το Παράρτημα της Ένώσεως στάς Πάτρας, ένα μόλις χρόνο μετά την ίδρυσή του, έχει 100 μέλη. Ανάπτυξε και αυτό πολλαπλή δραστηριότητα, σύμφωνα άλλωστε με τη μορφή και την έκταση της εργασίας που γίνεται στην πόλη του.

Τέλος ή «Έπιτροπή Έπικοινωνίας» δι' άλληλογραφίας είχε έπαφή με 60 περίπου κινήσεις νέων των Έπαρχιών. Η έπιτροπή αυτή σκοπό έχει να έναρρνή και να ένωχούση κάθε έπαρχιακή νεανική κίνηση και να άποκτήση επίσης μία πρώτη γνωριμία με τους νέους εκείνους, που θα βραθούν άργώτερα στην πρωτεύουσα για άνώτερες σπουδές.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΑΘΟΥΣ

Έκείνο όμως που έδωσε θερμίο και βάσι στην όλη εργασία ήταν ή ιδιαίτερη έκτίμησι των μελών της Ένώσεως προς τις διάφορες σκαίριες πνευματικού καταρτισμού που τους έδόθησαν. Είναι γεγονός, που τό μαρτυρεί ή καθημερινή πάτρα, πως κάθε μέλεια στη βαθύτερη καλλιέργεια του έαυτού μας, όποιαδήποτε υποτίμησις της έπίμονης προσπάθειας για την πνευματική τελειοποίησι του άτόμου έχει πάντοτε θλιδερές συνέπειας. Το καλό ξεκίνημα, που προοιωνίζει καρποφόρο και έντονη πνευματική ζωή, γρήγορα μένει χωρίς συνέχεια, κάποια άπατισιο-

θεξία δηλητηριάζει την ψυχή του αγωνιστού που άργα ή γρήγορα αφήνει άδεια την θέση του στη χριστιανική παράταξη. Το εχθρόιστο είναι πώς αυτό έχει γίνει καταληπτό από όλους και μία ένουσιδητη προσπάθεια καταβάλλεται από κάθε πλευρά για τήν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αύξηση του πλούτου της πνευματικής μας ζωής. Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερος έθογήςος ή συμμετοχή στην μυστηριακή ζωή της έκκλησίας. Γι' αυτό και οι φοιτητικές Λειτουργίες κι' έφάτος έχρησίμευσαν σαν ένας πολυδύναμος πυρήνας πνευματικής ακτινοβολίας και τροφώσας. Και είναι, αλήθεια, πολλοί εκείνοι που, παρά τις πολλαπλές ασχολίες τους, βοήθησαν με αγάπη την Ένωσι, ώστε το πνευματικό της επίπεδο ν' ανεβαίνει διαρκώς. Στο σημείο αυτό κάθε μέλος της Ένώσεως θυμάται με αισθήματα εγνώμισούνης την συμβολή όλων εκείνων, που έδιναν τόσο άφθονο το οικοδομικό ήλικό του πνευματικού καταρτισμού.

Τά φροντιστήρια Δοκίμων και Άρωγων μελών, με θέματα γύρω από τά κοινωνικά προβλήματα και τόν τρόπο εργασίας του χριστιανού σπουδαστού, συνέβαλαν κι' αυτά σε μεγάλο βαθμό στην τόνωση της συνειδησεως των μελών ότι ταυτοχρόνως είναι και χριστιανοί εργατάι. Στην άπόκτηση μιζς τέτοιας συναισθησεως πολύ συνέτέλεσαν οι φοιτητικοί κύκλοι μελέτης της Άγίας Γραφής, που έφάτος εργάσθηκαν σε πολύ μεγαλύτερη έκταση από πριν. Η Γραφή είναι τό βιβλίο, που διεμόρφωσε και ανέδειξε τους αληθινά μεγάλους ανθρώπους. Γι' αυτό ήταν κάτι έντελως φυσικό ή ζέσις, με την οποία την έμελέτησε κι' έφάτος ο χριστιανός φοιτητής, αλλά και έξαιρετικές οι ώφέλειες που άπεκόμισ.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

"Άλλη έξαιρετική ευκαιρία γενικής μορφώσεως, που βοήθα τό πνεύμα νά ξεφυγή από τόν στενό κύκλο της ειδικότητας, όηήρξε ή Σχολή Γενικών Σπουδών. Πολλοί φοιτητάι και φοιτήτριες είχαν την δυνατότητα νά παρακολουθήσουν τά μαθήματά της ως τακτικοί σπουδαστάι ή ώρισμένα άπ' αυτά, αναλόγως με τις ευκαιρίες που διέθεταν. Σεδαστοί καθηγγητάι και

Άλλοι έπιστήμονες προσέφεραν στην ώριαία διδασκαλία τους, ότι θ' άποκοτοβσε κανείς ύστερα από έκτανείς μελέτες. Όρισμένες ειδικώτερες ευκαιρίες είχαν οι φοιτητάι και οι φοιτήτριες της Άτριακής γύρω από έπιστημονικά προβλήματα και ζητήματα του κλάδου των. Έξ άλλου, μεγάλος αριθμός φοιτητών των Σχολών Θεολογίας, Φιλολογίας και της παιδαγωγικής Άκαδημίας παρακολούθησε σειράν ώμιλιών από μέλη της Χριστιανικής Ένώσεως Έκπαιδευτικών Λειτουργών γύρω από τό έργο του εκπαιδευτικού και τόν ρόλο του μέσα στην σημερινή κοινωνία. Οι περισσότεροι άπ' αυτούς έγιναν και δόκιμα μέλη της Ένώσεως των Έκπαιδευτικών Λειτουργών, ώστε και στο μέλλον νά έχουν περισσότερες ευκαιρίες νά συζητούν τά προβλήματα της ειδικότητός των.

ΑΤΕΝΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

"Έτσι, με την εχάριτη πετρα και της έφετεινής χρονιάς, που είχε σαν κύριο χαρακτηριστικό της την έπιτυχημένη προσαρμογή και άνταπόκριση της Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως στις τεράσιες άπαιτήσεις των καιρών που ζώμε, οι φοιτητάι της κυττάζουν πρός τά έμπρός με περισσότερη πίστι κι' αισιοδοξία. Η συναισθησις ότι και ή Ένωσις μας συνέβαλε κι' αυτή στον μεγάλο αγώνα της πνευματικής άνοικοδομήσεως της αγαπημένης μας Πατρίδος, ως μας γεμίξη την καρδιά με χαρά και ίκανοποίησι. Άλλά και με τή βαθύτερη κατανόηση του γαγονότος ότι ή Ένωσις μας, σαν Ένωσις χριστιανών φοιτητών και φοιτητριών, έχει πάρει πιά κεντρική θέση μέσα στην ιστορική εξέλιξη και τή ζωή της Ελλάδος, ως αισθανώμεθα πιο έπιτακτική και βαρειά την εθύνη για τή μεγάλη προοπτική εργασίας που άνοίγεται μπροστά σε κάθε χριστιανό εργατή, ιδιαίτερα στον χριστιανό φοιτητή. Πρό πάντων, ως αξάνη ο βαθμός της άπερωσεως στην κήσι Έκείνου που μας έταξε στον δρόμο των μεγάλων άπαιτήσεων αλλά και της μεγάλης δημιουργίας. Κήσι όμως που θέλει πραγματικούς πνευματικούς οδηγούς για νά φέρωμε τό μήνυμα της καινούργιας ζωής στην Ελλάδα.

Ο ΕΝΤΕΤΑΜΕΝΟΣ

Ν Ε Ο Ι Π Ο Υ Γ Ρ Α Φ Ο Υ Ν

ΣΤΟΝ ΤΑΠΕΙΝΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ ΕΡΓΑΤΗ

"Άλιχο ρόδο τοῦ Μαγισθ
ζήλεψα τ' ἄρωμά του
κί κίνησα γιά νά τό βρω,
ρόδο γλυκό καί δροσερό
στά χρυσαρχαντικά του.

Κί' ἔλο τριγύρναε τό μυαλό
πῶς θάτανε — φαντάσου —
μέσα στήε σέρας τούς ἀνθούς
(πρίγκηπες πλοσίους, μωθικούς)
ρήγισσα ἡ ὀμορφιά του !

Μά ἦτανε πλάνη οἱ στοχασμοί
καί μάταια τά ὄνειρά μου
τό βρήκα πέρα στό βουνό,
ρόδο μικρό καί ταπεινό,
μά θάμπωσῃ ἡ ματιά μου

Μέσ' ἀπ' τὰ πέταλα τ' ἄγνά
— ὄνειρο παραδείσου —
ἐξείναγα μαγευτικό
καί ξεχονόταν στό βουνό
τ' ἄρωμα τῆε ψυχῆε του.

"Ἄδολο ρόδο τοῦ Μαγισθ
ζήλεψα τ' ἄρωμά σου,
πού σοῦ τό χάρισε ὁ Χριστός
ὁ ἀγαπημένος ἐκλεχτός
τῆε ταπεινῆε καρδίεε σου.

ΑΔΑΚΗΣ ΚΡΙΤΕΛΗΣ

Ο ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΟΥ

Ποιός εἶσαι Σὺ, πού μύριους ἄνοιξεις
δρόμους στό ἅγιο πέρασμά Σου ;
Ποιός εἶσαι Σὺ, πού τὰ κουρέλια μου
γίναν πορφύρες στ' ἄγγισμά σου ;

Ποιός εἶσαι Σὺ, πού σάν τό χάραμα,
σάν μιὰ ὑπερκόσμια μελωδία
καταπραθνεῖς τ' ἀνεμόδαρμα
καί τῶν κυμάτων τήν μανία ;

Ποιός εἶσαι Σὺ, πού μέσ' στό πνεῦμα μου
ξέχυσες τῆ δική σου σκέψι ;
Ποιός εἶσαι Σὺ, πού τὰ πετάγματα
τῶν στοχασμῶν μου ἔχειε μαγέψι ;

Ποιός εἶσαι Σὺ, π' ἔσαν σέ δέχτηκα
βαθιά στούε κόλπους τῆε καρδίεε μου
εἶδα ν' ἀστράφτη ἤλιος μέσα μου
νά παίρνουν σάρκα τά ὄνειρά μου ;

Σὺ, τῆε Ἀγάπης ἡ τρανή θυσία,
εἶσαι ὁ μέγας πλαστοουργός μου,
π' ἀγωνιστή κι' ἀφθαρτο μ' ἔκανες,
μέσ' στά φθαρτά τούτου τοῦ κόσμου.

Τί κι' ἄν βογγάη γύρω ὁ ἀνεμος ;
κι' ἄν πέφτη μπόρα ἡ χαλάζι ;
Τώρα, πού γνώρισα τήν δύναμι,
ὁ κόσμος πιά δέν μέ τρομάζει.

Γ. ΜΕΓ.

ΜΕ ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΣΤΑ ΧΕΙΛΗ...

"Άνοιξε μέ χαμόγελο κάθε καινούργια μέρα
καί σκόρπιζε τό γέλιο σου σέ ξένους καί δικούς.
"Άσε τῆ σκέψι σου ἀδελφέ, νά ταξιδεύη πέρα
σέ χρυσοφώτιστες ἀγῆε, σέ κόσμους μαγικούς.

"Άκουσε τό μωρμυρητό τοῦ φλοίσβου ἀπ' τὰ ρυθ-
[κία,
κόττα πῶε πρασινίζουε πύο πέρα οἱ ρεματιέε,
μέσ' ἀπό τὰ φυλλῶματα πῶε φάλλουν τὰ πουλάκια.
Νοῖθωε τὰ μύρα πού σκορποθνο οἱ θάφνεε κι' οἱ μυρτιέε.
Τόν ἔμνο αὐτόν πού ὀλόχαρη φάλλει ἡ δημιουργία
σέ ἕνα τέμπο ἀθάνατο, μυριόχορδο, ἀπαλό,
μέσα σέ χρώμα ὀλόφωτο λουμένο σέ ἁρμονία,
μέ ἕνα γέλιο ἀνέδωσ' τον σέ τόνο πύο ψηλό !

Γέλα καί ὄταν μέσα σου βαθειά φωληάζει ἡ λύπη,
κόβονταε τῆε πικρόχαλης τῆε θλίψης τὰ φτερά.
Σκόρπα, διαδάτη τῆε ζωῆε, αὐτό πού ἀπ' ἔλους
λείπει !

"Ἐνα γλυκό χαμόγελο λουμένο στή χαρὰ.

Γ. ΚΑΤΖΗΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Ο ΘΑΜΜΕΝΟΣ ΘΗΣΑΥΡΟΣ

Σταμάτησε στήν θάλασσα τό πλοιοῦ
Τ' ἀστέρια λάμπουνε στόν οὐρανό
Καί κάπου-κάπου φλόγεε ἀσημένιεε
Ἄνάθουνε στόν πλατόν ὠκεανό.

Σκοτάδι βασιλεύει στήν ψυχῆε μαε.
Ἄκούγεται παράπονο πικρό...
Τήν πεθωμένη κλαίμε τήν ἐλπίδα
Μαζὺ μέ τόν θαμμένο θησαυρό.

"Ἄπό τοῦ Ὁμάν τό ξακουστό λιμάνι
Τό πλοιο δέν φορτώσαμε βαρειά,
Μαργαριτάρια στόν καραδοκῆρη
Τοῦ δώσαν νά τὰ φέρη μακρυά.

Τήν δόξα του ζηλέψαμε οἱ ναῦτεε
Στήν θάλασσα τόν ρίξαμε νεκρό.
Καί σκέπασεν ἡ θάλασσα τό σῆμα
Καί σκόρπισε τό κῆμα τόν ἄφρό...

Γλεντήσαμε, μεθῶσαμε... μέ τώρα
Πῶσθωε ἡ μέθη κι' οἱ λαμπροί πυροί
Ἄνάθωεμα στό μαθρο τό χρυσάφι
Καί στό καταραμένο τό κρασί !

Μά τώρα δίχως νοῦ καί Κυβερνήτη
Πῶε θάβρωμε τόν δρόμο τήν αὐγή ;
Στήν θάλασσα καί τὰ μαργαριτάρια !
Ξανά δέν θά πατήσωμε στήν γῆ.

"Ἐτσι χωρὶε σκοπό καί δίχως Πίστη
Θά πλέμε καί πού θέλει τό νερό,
Θά κλαίμε τήν χαμένη τήν ἐλπίδα
Μαζὺ μέ τόν θαμμένο θησαυρό...

Α. ΚΡΕΣΤΟΒΙΤΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Joseph Holzner: «Παῦλος», μετάφρασις Ἀρχιμ. Ἰερώνυμου Ι. Κοτσώνη, Δ.Θ., ἀπό τὴν 21η ἔκδοσι, Ἀθήναι 1948, Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός».

Ἡ ἔκδοσι θαλῆση νὰ παρουσιάσῃ τὸ βιβλίον τοῦ J. Holzner «Ο Παῦλος» πρῶται ἀμέσως καὶ χωρὶς κανένα διαταγμὸν νὰ πῆ πῶς τὸ βιβλίον αὐτό, ἀποτελεῖ ἕνα κλασικὸ ἔργον, ποῦ δὲν πρέπει νὰ λείψῃ ἀπὸ τῆ βιβλιοθήκῃ κανενὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποῦ ὅταν τὰ συναντήσῃς στὸ ὄραμα σου, ἡ ζωὴ σου ἐπηραζέται βαθειά ἀπὸ τὴν μελέτη τους. Ἔτσι ὅσο προχωρεῖς στὴ μελέτη τοῦ «Παύλου» αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτὸν σου ὄχι μόνον πλουτισμένον σὲ γνώσεις, ἀλλὰ καὶ τονωμένον πνευματικὰ ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Κάθε κεφάλαιον σου ἐρχεται νὰ τὸ διαδύσῃ καὶ δεύτερην καὶ τρίτην φοράν γιὰ τὴν πλοῦσιαν πνευματικῆς του τροφῆς. Θέμα τοῦ βιβλίου, ὁ Παῦλος, ὁ ἀπόστολος τῶν ἔθνων — ὡς προσήκοντα ἐδῶ τώρα, ὁ ἀπόστολος, εἰδικώτερα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ ζωὴ, οἱ ἀγῶνες, ἡ δράσις, οἱ διωγμοί, τὰ δεσμά, οἱ θρίαμβοι τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου φανερόντως ἀναγλυφαίνονται ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῇ. Πλοῦσιον σὲ εἰδικὸν ὄραμα τὸ βιβλίον αὐτὸ παρουσιάζει μὲ βάθος καὶ πληρότητα τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ δίνει τὴν τελευταία λέξιν τῆς ἐπιστήμης. Ὅμως, δὲν εἶναι ἕνα ξηρὸ ἐπιστημονικὸν δοκίμιον. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔχει μέσα του ζωὴν. Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ζῆσαι τὸ ὑπέροχον μέγαλον θέμα του, τὸ ἔκαμε ζωὴν του καὶ γράφοντας, ἔδινε κάτι ποῦ εἶναι γεμῆτον ζωῆς. Ἐπιστήμη ἀλλὰ καὶ πίστις βαθειά καὶ ἀνωτερότης πνευματικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ταλάντου ἐξαιρετικῆς, ἀλήθεια, ἔχουν συνδυασθῆναι γιὰ νὰ ἀπαρτιθῇ μὲ τέτοια ἐργασία. Δὲν εἶναι περίεργον, πῶς τόσο ἐξαιρετικῆς συμβολῆς στὴ μελέτη ὄχι μόνον τοῦ Χριστιανισμοῦ μὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας γενικὰ εἶχε παγκόσμιαν ὑποδοχῆν.

JOSEPH HÖLZNER

Μετάφρασθῆναι σὲ διάφορας γλώσσας καὶ ἀπὸ τὸ 1937 ὡς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐκυκλοφόρησε σὲ 19 ἔκδοσιν τὸ γερμανικὸν πρωτότυπον!

Καὶ τώρα ἡ Ἑλληνικὴ ἔκδοσις. Ὁ μεταφραστὴς Ἀρχιμανδρίτης κ. Ἰερώνυμος Ι. Κοτσώνη, εἶναι βέβαια γνωστὸς στοὺς ἀναγνώστῃς τῶν «Ἀκτιῶν», εἶναι γνωστὸς ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἄλλας ἐργασίας ποῦ ἀνάγονται ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἦταν, λοιπόν, ὁ ἀριόμοιος, ἀκρι-

βῶς ἐκεῖνος ποῦ χρειαζότανε γιὰ νὰ ἀναλαβῇ μὲ ἐπιτυχίαν τὸ δυσκολώτατον ἐγχείρημα τῆς μετάφρασσεως ἐνὸς τέτοιου ἔργου. Μᾶλλον εἶπεν μιά μετάφρασις, ποῦ ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ μίαν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ἀριστα ἀπὸ κάθε ἀποφί. Ἡ γλώσσα δημοτικῆ, χωρὶς ἀκρίβεις ὑπερβολάς. Πρέπει νὰ ἐχαριστήσωμε τὸν μεταφραστὴν γιὰτὶ κάνει προσιτὴν ἐπὶ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν μιά ἐργασία, ποῦ ἀποτελεῖ πρῶτης τάξεως πνευματικὴν τροφήν.

Δὲν εἶπα τίποτα γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως, ἀπὸ τὸ θαυμάσιον ἐξοφύλλο, ὡς τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπιμελημένην ἐκτύπωσιν. Ὅποιος ἔχει ὄψιν σου καὶ τὴν γερμανικὴν ἔκδοσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν, θὰ ἰδῇ πῶς ἀπὸ τὴν ἐκδοτικὴν ἀποφί ἡ μετάφρασις δὲν ὑστερεῖ καθόλου ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, θάλαγα μάλιστα πῶς σὲ

πολλὰ σημεῖα εἶναι πολὺ ἀνώτερον τοῦτο φαίνεται ἰδιαίτερα σὲ ἐπιμέλειαν τῶν χάρτες.

Ὁ συγγραφεὺς εἶχε ἰδιαίτερον συγκινηθῆναι μὲ τὴν ἰδέαν πῶς θὰ μετάφρασθῇ τὸ βιβλίον του ἐν Ἑλληνικῷ. Πιστὸς καθολικὸς θεολόγος, ἦταν ἀπὸ ἐκείνους ποῦ δὲν ἐπροσκόνησαν τὸ θηρίον τοῦ χιλιετισμοῦ καὶ ποῦ ἀπέτασαν τὸν πυρῆνα τῆς πνευματικῆς ἀντιστάσεως ἐπὶ τὸ πόδι τους. Στὸν πρόλογόν του, γραμμένον εἰδικῶς γιὰ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν, δὲν διατάζει νὰ ὁμολογήσῃ καθαρὰ τὸ ἄδικο ποῦ ἐγένετο ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Γράφει: «Τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐπὶ τὸν εὐγενικὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὴν αἰσθανομένην, συγχρόνως καὶ ὡς πρᾶξι ἐξελικτικῆς καὶ ἐπανορθωτικῆς, γιὰ τὸ ἄδικο ποῦ ἐγένετο, καὶ ὡς δαίτημα ἐγνωμοσύνης τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος πρὸς τὴν ἀθά-

νατὴ Ἑλλάδα... Εἶθε ὁ μεγαλόφυχος ἑλληνικός λαός, μὲ τὴν ἀνάμνησιν αὐτῶν ποῦ ἔχει προσφέρει ἢ γερμανικὴ ἐπιστήμη γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, νὰ συγχωρήσῃ τὸν λαόν μας, γιὰ τὸ ἄδικο ποῦ τοῦ ἔκαμε.

Δὲν πρόφθασι ὅμως νὰ ἰδῇ τὴν μετάφρασιν αὐτὴν. Ἐδῶ καὶ μερικoὺς μῆνας (στὶς 8 Νοεμβρίου 1947) ἐξεδήμητος ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, κλείνοντας μὲ ζωὴν χριστιανικὴν καὶ καρποφόρον μὲ τὰ λόγια ταῦτα: «Χαίρω, γιατί σὲ λίγο θὰ συναντήσω τὸν Κύριο...» Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ἐργασία, τοῦτο τὸ βιβλίον, «ὁ Παβλος», θὰ μείνῃ «εἰς μνημόσυνον κλιόντων» τοῦ συγγραφέως. Εἶναι βιβλίον ποῦ κάθε Χριστιανός, κάθε ἄνθρωπος ποῦ θέλει νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ μας πρέπει νὰ τὸ προσέξῃ. Ἰδιαίτερα θὰ συνιστοῦσα θερμότητα σὲ κάθε ἀναγνώστη τῶν «Ἀκτιῶν» νὰ τὸ μελετήσῃ μὲ προσοχὴν καὶ νὰ ἀφοσιώσῃ τὸ πλοῦστο γνωσιολογικὸ ὄλικόν καὶ τὰ βαθύτατα πνευματικὰ νοήματα, ποῦ ἀπαρτίζουν τὸ πολυτίμητο τοῦτο βιβλίον.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

*

Lloyd C. Douglas: «Ὁ Χιτῶν», μετάφρασις Γιάννην Λάμψα μὲ εἰδικὸ πρόλογον τοῦ συγγραφέως στὴν ἑλληνικὴν. Ἐκδόσεις ἢ «Δαμασκός».

*Χάρις σὲ μιά ὀραία πρωτοβουλία τῆς «Δαμασκός» τὸ ἑλληνικόν κοινὸ ἀπολαμβάνει σήμερον τὸ βιβλίον ποῦ στὰ χρόνια τοῦ πολέμου σημείωσε μετὰ τὴν Ἁγία Γραφήν, τὴν πρώτην κυκλοφορίαν στὴν Ἀμερικὴν, τὸ βιβλίον ποῦ διαβάστηκε ἀπὸ ἑκατομύρια ἀνθρώπων, σ' ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις, ποῦ τόσο ἀριστοτεχνικὰ ἀποδόθηκε στὴν ἑλληνικὴν μᾶλλον ἀπὸ τὸν κ. Λάμψα, ἀποτελεῖ τὴν 18ῃν κατὰ σειράν μετάφρασιν τοῦ «Χιτῶνος». Ὁ Lloyd Douglas, ὁ ἀμερικανὸς ἱερωμένος ποῦ σὲ ἡλικία 64 ἐτῶν ἀρχιστὴν φιλοσοφικὴν τὴν παραγωγὴν, χάρις στὸν «Χιτῶνα», τὸ τρίτον λογοτεχνικὸν τοῦ ἔργου ποῦ κυκλοφόρησε στὴν Ἀμερικὴν τὸ 1939, ἔγινε παγκόσμιον γνωστός. Σήμερον οἱ ἐκδόσεις τῶν ἔργων του στηρίζουν τὴν διαφήμισιν τοῦσδε σὸ ὅτι τὸ βιβλίον ποῦ κυκλοφοροῦν, ἔχει γραφῆ ἀπὸ τὸν «δημιουργόν τοῦ Χιτῶνος».

Μὰ ποῦ ὀφείλεται ἢ πρωτόκουστη αὐτὴ ἐπιτυχία τοῦ «Χιτῶνος»; Τί εἶναι αὐτό ποῦ κάνει σπουδαίους καὶ ἀσήμους, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μικροὺς καὶ μεγάλους νὰ διαβάξουν τόσο ἀπληστα, νὰ μὴν ἀφίνουν κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦσδε τὸ βιβλίον μὲ τὸν ἀπλό τίτλον;

Ὁ «Χιτῶν» — ποῦ ἢ ὅλην τὴν δρᾶσιν πλέκται γύρω ἀπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ ἄρραφου χιτῶνα τοῦ Κυρίου καὶ θὰ μπορούσε νὰ ἦναι γιὰ τίτλον τοῦ ἔκλεινον τὸ γεμάτον κοίτης ρητὸ «θεμισθισαντο τὰ ἱμάτια μου ἐαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον» — δὲν εἶναι «οὐλόμω τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων», ὅπως στὸν εἰδικὸν πρόλογον γιὰ τὴν ἑλληνικὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου του ὁ ἴδιος Douglas τονίζει. Ἐσικνὰ βέβαια ἀπὸ τὸ δρᾶμα τοῦ Γολγοθᾶ, μὰ

κάθε ἄλλο παρὰ μυθιστορηματικὸν «βίον Ἰησοῦ» κάνει ὁ συγγραφέας τοῦ «Χιτῶνος».

Γιὰ τὸν λογοτεχνικὸν δημιουργόν, τὸ πέρασμα τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν γῆ τῆς Παλαιστίνης καὶ ἢ βαθεῖα ἀπλήχους, ἢ δραματικὰ συγκινητικῆς, ἢ ἀνακκινιστικῆς καὶ σωτήριας, ποῦ τὸ πέρασμα τοῦ Πατρὸς ἀφῆκε στὶς ψυχὰς τῶν πρώτων προνομιούχων ποῦ πρωταντίκρυσαν καὶ συντρόφευσαν τὸν Κύριον, εἶναι τὸ μεγάλο εἶδημα. ὁ καμῆδης ἐπάνω στὸν ἔποιο, σὸν ὄρατον κέντημα, ἀπλώνει τὴν πλοκὴν τοῦ δημιουργήματός του. Μία πλοκὴ, ποῦ ἔμφ εἶναι γεμάτη περιπέτειας καὶ δράσις, ἔχει καὶ σκοπὸν νὰ μιλήσῃ στὶς βαθύτερας ἀνάγκας τοῦ σύγχρονου ἀναγνώστη.

Διαβάζοντας τὶς σελίδας τοῦ «Χιτῶνος», ἐνθουσιάζεσαι μὲ τὸν ὑποβλητικὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου παίρνει τὸν πολυμέριμον ἄνθρωπον τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καί, μὲ τὴν διήγησιν του τὸν μεταφέρει, μαζὶ μὲ τοὺς ἡρώεις του, στὸς ἄγιους τόπους ποῦ «βγήκε ὁ Χριστός νὰ περπατήσῃ». Ἐκεῖ στὴν Γεννησαρέτ, στὴν Κανά, στὴν Βηθθαίμ, στὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ «πρῶτον στόμα» ἀπὸ τὸ στόμα τῶν «πρώτων μαθητῶν», ἀκοῦν ὁ Μάρκελλος καὶ ὁ Δημήτριος καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ ὁ ἀναγνώστης, ὅλας τὶς ἱστορίας τῶν θαυμάτων καὶ ὅλην τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου σ' ὅλην τὴν ἀπλότητά τῆς καὶ σ' ὅλε τῆς τὸ μεγαλεῖο.

Κι' ὅλα αὐτὰ, δοσμένα σὸν σημερινῶν γεγονότα, ἐσκοῦραται καὶ ἀπλά. Πουθενὰ στὶς σελίδας τοῦ βιβλίου δὲν συναντᾷς τίποτε ποῦ νάναι ἀντιχριστιανικόν, ποῦ νὰ μὴ σέβεται τὰ δοῖα καὶ ἱερά ποῦ ἀπὸ παιδὶ διατηρεῖς μέσῃ σου σὸν ἀποραβίασθη παρακαταθήκη. Μὲ τὸν «Χιτῶνα» συμβαίνει τοῦτο τὸ ὄρατον. Πῶς ἐνῶ δὲν εἶναι «κείμενον ἑλληνικῆς, ρωμαϊκῆς ἢ ἰουδαϊκῆς ἱστορίας», σέβεται τὴν ἱστορίαν. Σέβεται τὴν παράδοσιν καὶ, πρὸ παντός, σέβεται καὶ πιστεύει σὸ χαροῦμένο καὶ λυτρωτικὸν μήνημα τοῦ Εὐαγγελίου.

Χάρις στὴν περίφημην λογοτεχνικὴν πέναν τοῦ Lloyd Douglas, ζωντανεῖς εἰς ὅλους τὸν πρώτων ἐτῶν τῆς χριστιανισμοῦ, στὴν Παλαιστίνην, στὴν Ἀθήναν καὶ στὴν Ρώμην. Μὲ θαυμαστὴν μαεστρίαν δίπλα στὴν περιπέτεια, περιπέτεια ἐντελῶς κινηματογραφικῆς πολλῆς φορές, ποῦ ἔσικνὰ ἀπὸ ξιφασκίαις Ρωμαίων γιὰ νὰ καταλήξῃ σὲ ἡρωϊσμοὺς Ἑλλήνων ἢ ἀκόμη καὶ φυλοδαρμῶν, ποῦ μυστρίζουν σύγχρονους παληκαράδας, ὁ συγγραφέας παρεμβάλλει καὶ περιγράφει ἀριστοτεχνικὰ τὴν βαθύτατην πνευματικὴν συγκρουσὴν τοῦ εἰδωλοκρατικοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου ποῦ δόσει, πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, τὸν κόσμον ποῦ ἀνατέλλει. Ὁ «Χιτῶν», ἀνάμεσα στὶς τῶσδε ἐκλεκτὰς μυθιστορηματικὰς τὸν σελίδας, ἔχει καὶ κεφάλαια ὅπου ἢ πόλις τὸν σοφῶν, ἢ πόλις μὲ τὸ ἀδάμαστο ἄρχαον κάλλος, ἢ Ἀθήναν, μὰ καὶ ἢ Ρώμην, μὲ τὸν γερὸν Τιβέριον τὸν Καλιγούλα, καὶ τοὺς ἐλαεινούς ἐκπύλους μηχανορραφούς ἀλλοκότους τῶν, ἢ Ρώμην τῆς παρρηχίης, ἀποτελοῦν τὸ φόντον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀτμοσφαιρὰν μέσῃ στὴν ὅποιαν θρηκευτικὰ κινεῖνται εἰς προσήλυτοι τοῦ καινούργιου ἔσσηκμοῦ, τὰ ἐκλεκτὰ παιδιὰ τῆς

ἐποχῆς τους, οἱ πρῶτοι Χριστιανοί.

Μὰ ἐκείνο πού, περισσότερο ἀπό κάθε τι, κάνει τὸ μεγάλο αὐτὸ μυθιστόρημα νὰ γίνει ἀξιόλογο βιβλίο εἶναι ὁ συγχρονισμός, ὁ ἀνόθευτος Χριστιανισμός τῶν ἡρώων του, πού βαθεῖα συγκινεῖ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Μέσα στίς σελίδες τοῦ «Χιτῶνος», παρουσιάζεται ὁλοζώντανος ἕνας Χριστιανισμός πού στηρίζεται σὸ ἀσθεσιμὸν τῆς προσωπικότητος, πού ἀγωνίζεται γιὰ τὴν δικαιοσύνη, πού θυσιάζεται γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ πλησίον πού πραγματοποιεῖ στήν πράξι τὰ αἰτήματα κοινωνικῆς δικαιοσύνης, πού φτιάχνει τὴν κοινωνία του, τὴν ἐκκλησία τῶν πιστῶν, δέπου φτωχός καὶ πλοῦσιος, δούλος καὶ ἐλεύθερος, διανοούμενος, καὶ ἀπλοῖκος, ὅλοι μαζί με πνεῦμα ἀδελφωσύνης, ζοῦν τὰ προβλήματα τοῦ ἐμπράκτου Χριστιανισμοῦ. Αὐτός ὁ καθολικός, ὁ ἀληθινός Χριστιανισμός, ὑπάρχει στίς σελίδες τοῦ βιβλίου, σάν κρίκος πού συνδέει τίς ἐπιπτώσεις καὶ τοὺς πόθους τῶν Χριστιανῶν σ' ὅλες τίς ἐποχές. Κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ μαρτύριο—πού σ' αὐτὸ μὴν τόσο χαρὰ δηγοῦνται ὁ Μάρκελλος καὶ ἡ Διάννα, οἱ ἥρωες τοῦ βιβλίου, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴν ὑποκύβουν στοὺς «ἀρχόντες τοῦ αἵματος τοῦτου», στοὺς ἀνθρώπους τῶν εἰδωλῶν, πού, ὅπως σ' ὅλες τίς ἐποχές, ζητοῦν θυσίας ἀρχῶν, ὑποχωρήσεις καὶ συνθηκολογήσεις με τὴν συνείδησι, δὲν εἶναι γιὰ τὸν συγγραφέα παρά ἐνωτικὸ σημεῖο τοῦ ἀγωνιστικοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν πρώτων χρόνων με τίς ἐπιπτώσεις τῶν σημερινῶν πιστῶν πού, πρὶν ἀπ' ὅλα, θέλουν τὸν Χριστιανισμό τους νά γίνει ἀγωνιστικός, ἀναπλαστικός στήν κοινωνία καὶ ὁλοκληρωμένος.

Μ' αὐτὲς τίς ἀρετὲς καὶ τὰ προσόντα, δὲν εἶναι παράξενο πὼς ὁ «Χιτῶν» εἶχε τέτοια ἀπήχησι στὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀναγνωστῶν του. Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ μίλησε στήν καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Συνέδεσε σφιχτὰ βιβλίο καὶ κοινὸ. «Μπορεῖτε νὰ μᾶς πῆτε τί ἀπέγινε ὁ Δημήτριος πού τὴν ἱστορία του ἀφήνετε ἀτελείωτη στὸ βιβλίο σας;» γράφουν οἱ ἀναγνώστες στὸν συγγραφέα. «Μήπως μαρτύρησε στήν Ἑλλάδα ἢ μὴν εἶναι ὁ Ἅγιος Δημήτριος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας;» «Τί ἀπέγινε ἡ Θεοδοσία, ὁ Δίων καὶ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι;»

«Ἐφαξα σ' ὅλη τη Γραφή γιὰ νὰ βρῶ κάτι γιὰ τὴν Μερσίμ, τὴν κοπέλλα με τὴν μελωδικὴ φωνή, τὸν μικρὸ Ἰωνάθαν καὶ τὸ μαγαζὶ τοῦ Μπέν-Γιοσέφ ἀλλὰ δὲν βρῆκα κάτι τὸ σχετικὸ. Παρηκαλῶ πληροφορησατέ με». «Σὰς χρωστῶ χάριτας, γράφει καὶ ἕνας Ἑλληνας ἀναγνώστης, πού μού γνωρίσατε τὸν Ἰουστο Βασαδά, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἐβδομήκοντα».

Ὅταν ἕνα βιβλίο ἔχει τόση ζωντάνεια, πού τὰ φανταστικὰ του πρόσωπα, περνοῦν γιὰ πραγματικά, καὶ στέκουν ἀφοῦ ἐπιβὰν στὰ σπῆτὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας, τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν εἶναι μυθιστόρημα παρά γεγονός. Καὶ γι' αὐτὸ καὶ σάν γεγονός πρέπει νὰ χαιρετισθῇ καὶ ἐδῶ στήν Ἑλλάδα.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

*

Τ. Τοth, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, Χριστιανικῆ πίστεως καὶ ἐπιστήμης, κατὰ μετάφρασιν Ἰ. Παναγιωτίδης, ἐν Ἀθήναις 1948 (Βιβλιοθήκη Ἀποστολικῆς Διακονίας ἀρ. 2) καὶ Ἀλ. Σ. Παρασκευοπούλου, Γνωστὸς ἐπιστημονικῆ καὶ γνῶσις θρησκευτικῆ, ἐν Ἀθήναις 1947.

Τὸ θέμα εἶναι πολὺ γνωστὸ σὲ ὅλους τοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτίνων» καὶ ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφίαν τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν «Ἀκτίνου» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Κάθε μιά ἡμέρα ἀπὸ τίς δύο ἐργασίαις ἐξετάζει τὸ ἴδιο θέμα ἀπὸ διαφορετικῆς ἀποφί. Τὸν ὄγγο μελετητῆ ὁ γνωστός—Κωνσταντινουπολίτης—διανοούμενος καθηγητῆς κ. Ἰ. Παναγιωτίδης τὸν ἔχει καταστήσει γνωστὸν σὸ ἑλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ με ἄλλα του ἔργα πού ἔχει μεταφράσει στὰ ἑλληνικά. Σὲ τοῦτο τὸ βιβλιαράκι ὁ Καθηγητῆς Τοth παίρνει μιά-μιά τίς συνηθισμέναις ἀντιρρήσεις πού προβάλλονται συνήθως κατὰ τῆς δυνατότητος συνεργασίας θρησκείας καὶ ἐπιστήμης καὶ με πολὺ ἀπλό τρόπο, πού φανεροῦναι ὅμως πλατεῖα γνῶσις καὶ βαθεῖα μελέτη τῶν σχετικῶν προβλημάτων, ὀδηγεῖ τὸν ἀναγνώστη του σὸ συμπέρασμα, πού εἶναι καὶ συμπέρασμα ὅπου καταλήγει: καθὲς ἀντικειμενικὸς ἀρευρητῆς. «Ὅτι, δηλαδή, ἡ ἀντίθεσις θρησκείας καὶ ἐπιστημονικῆς γνῶσεως ὑπάρχει μόνον σὸ μυκλὸ τῶν προκατειλημμένων. Ἡ οὐσιὰ τῶν μεγάλων σοφῶν, πού εἶχαν συνδέσει τὴν πίστι θρημὴ πίστι με τίς μεγαλύτερας ἐπιστημονικῆς κατακτήσεις, ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο καὶ πὸ ἀποστομωτικὸ ἐπιχείρημα τοῦ συγγραφέως».

Στὸ ἴδιο ὅμως συμπέρασμα, ἀλλὰ με φιλοσοφικὴ μέθοδο ἐργασίας, με γνωσιολογικὴ ἔρευνα, καταλήγει καὶ ὁ κ. Παρασκευοπούλου στήν ἐργασία του: «Κακὴ ἐκτίμησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ τῆς θρησκευτικῆς γνῶσεως ἢ συναμφοτέρων βλέπει μεταξὺ αὐτῶν σχέσις ἐχθρότητος» (σ. 66) Στὸ συμπέραμά του αὐτὸ φθάνει ἀφοῦ ἐξετάζει πρῶτον πὼς σχηματίζεται ἡ ἐπιστημονικῆ (σ. 5-28) καὶ ἡ θρησκευτικῆ γνῶσις (σ. 29-50), ἔπειτα δὲ ἀν ἡ ἐπιστημονικῆ καὶ ἡ θρησκευτικῆ γνῶσις συγκροτοῦνται. «Διάκρισις γνῶσεως καὶ θρησκείας σημαίνει διάσπασιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς» (σ. 61), θὰ ἠμποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἀποτελεῖ τὸ γενικὸν συμπέρασμα τῆς ὅλης μελέτης τοῦ κ. Παρ. Μόνον σὲ μερικὰ σημεία θὰ εἶχε κανεὶς νὰ διατυπώσῃ μερικὰς ἐπιφυλάξεις, ὅπως π.χ. στήν «εἰσαγωγή» του, ὅπου φαίνεται δυνατὴ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Spengler (σ. 2) καὶ τῶν παλαιότερων ἱστορικῶν (σ. 3), καὶ στὰ σχετικὰ με τὴν οὐσιὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέναντι τῆς ἐπιστήμης στὸν Μεσαίωνα. Στὸ γενικὸ ὅμως διάγραμμα καὶ σὸ συμπέρασμα τῆς ἐργασίας δὲν θὰ εἶχε κανεὶς παρά νὰ ἐκφράσῃ τὴν συμφωνία του με τὴν ἀξιόλογη αὐτὴ ἐργασία.

Ι.Ι.Κ.

*

Ἡ στήλη αὐτὴ με χαρὰν εἶχε χαιρετίσει

(1947, σ 476 ἐξ) τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἄσθηρ» τῶν ἀδελφῶν Παπαδημητρίου, νὰ ἐκδώσουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Β. Μ. Βέλλα ἑξῆς βιβλία: τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἄλλ' ὁ φόβος, τὸν ὅποιον ἐνδομύχως αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης, δὲν βέβητη τοιαύτας προσπάθειαι, εἶναι ὅτι θὰ σταματήσουν μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ πρώτου τόμου, καὶ τὰ λοιπὰ θὰ μείνουν θναίρα καὶ σκεδία. Ἐτύχως ὁμως ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν συνέβη κάτι παρόμοιον. Τούναντίον ἤδη ἐξεδόθησαν καὶ ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος τόμος τῆς ἰδίας σειράς. Ὁ δεῦτερος τόμος, ἀφιερώνεται: εἰς τὸν προφήτην Ἰσαΐαν, καὶ ὁ τρίτος εἰς τοὺς προφήτας Μιχαΐαν, Ἰωὴλ καὶ Ἀβδίου. Καὶ εἰς τοὺς δύο τόμους ὑπάρχουν εἰσαγωγὴ—μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ—καὶ κείμενον τῶν ἐβδόμηκοντα καὶ οχθλίας, ὑπὸ Βασιλείου Μ. Βέλλα κ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὅπως καὶ ὁ πρῶτος τόμος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ δύο νεώτεροι μᾶς μεταφέρουν εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἀτμοσφαιρὰν τῆς προφητικῆς διδασκαλίας, μετὰ τὴν πρόσκλησιν πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἐπικράτουσιν καταστάσεως, μετὰ τὰς προβλεπομένας συνεπείας τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, μετὰ τὴν πρόσκλησιν πρὸς τὴν ἀληθινὴν μετάνοιαν. Ἡ σειρά τῶν βιβλίων αὐτῶν, ὅπως εἶπε τοιαυτῆ καὶ εἰς τὸ σημείωμα πρὸ ἐγγράφου εἰς τὴν παροῦσαν στήλην ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ πρώτου τόμου, εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο πολύτιμος. Διότι διαφωτίζει καὶ τὴν σύγχρονον πραγματικότητά καὶ βοηθεῖ εἰς τὴν ἐξέδρασιν τῶν βαθεύτων αἰτίων τῆς σημερινῆς καταστάσεως καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς καλύτερας θεραπείας. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ σημερινὸς Ἕλληνας διανοούμενος πρὸ θέλει νὰ βασίση τὴν συμβολὴν του εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πατρίδος του ἐπὶ στερεωτέριον βάσισιν, πολλὰ θὰ ἔχη νὰ ἀφελῆθῃ ἐκ τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τούτων ἔργων.

ΕΡ. ΟΛΥΜΠΙΑΣ

*

Κωνσ. Κούρκουλα: Βίβλος καὶ Τέχνη.

*

Ψυχικὴ τόνωσις, χριστιανικὰς μελέτας διασημῶν Ἀγγλῶν καὶ Ἀμερικανῶν, τεύχος Α' καὶ Β'.

*

Robert Claude. Τὸ φῶς τοῦ Βουνοῦ. Ἐκδόσεις «Ὁ Λόγος».

*

Θεοφίλου Ἀμαραντίδου, δικηγόρου: Ἀσάλευτος Ἀλήθεια ἢ θεότης τοῦ Χριστοῦ.

*

Διον. Ν. Κωνσταντοπούλου: Τὸ Βάλες τῆς ζωῆς. Λυρικὴ πρόζα. Ἐκδόσεις Ροδόκη-Παύλου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

—Ἡ θρησκευτικὴ κίνησις εἰς τὴν ἑλληνικὴν παροικίαν τῶν Παρισίων εὐρίσκεται ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς. Ὅπως αἱ μεταπολεμικαὶ συνθήκαι ἐδημιούργησαν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μίαν οσοδάρην στροφὴν πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν νὰ δημιουργηθῆται καὶ εἰς τὴν πλειονότητα τῶν Ἑλλήνων τῶν Παρισίων μία πραγματικὴ θρησκευτικὴ ἀναγέννησις. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι κατὰ τὸ παρελθόν εἰς τοὺς τελευταίους παρετηρηθεὶτο πνεῦμα θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας... Ὅχι. Ὅταν ὁμως ὁμιλοῦμεν περὶ θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Παροικίας μας, ἐννοοῦμεν κάτι βαθύτερον ἀπὸ τοὺς τύπους τῆς λατρείας κ' ἀπὸ τὰς παραδόσεις. Πρόκειται διὰ τὴν συνειδητοποίησιν τῆς χριστιανικῆς ἰδιότητος, πρόκειται διὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐμπράκτου κατὰ Χριστὸν ζωῆς, διὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὅσον πρὸ πολλοῦ ἤρχισεν νὰ πνέῃ εἰς τὴν Πατρίδα χάρις εἰς τὴν ἐργασιαστῶν ἐμπνευσμένων ἐργατῶν τοῦ Ἀμπαλῶνος τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ὅποιον, μετὰ τὸν πόλεμον, ἔσαν ἐπανηλθῆθη ἢ ἐπαφῆ τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων μετὰ τῆς Πατρίδος, ἤρχισεν νὰ ἐπιδρᾷ ἐδεργτικῶς ἐπ' αὐτῶν.

Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι φορεῖς τοῦ πνεύματος τούτου εἶναι εἴτε μέλη τῆς παροικίας πρὸ ἐπισκέπτουσι τὰς Ἀθήνας ἢ καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ βλέπουσι τὴν αὐτὴν χριστιανικὴν κίνησιν καὶ πνευματικῶς ἀναγεννῶνται καὶ ἐπανερχοῦνται ἐδῶ κήρυκας τοῦ πνεύματος τούτου, εἴτε ἄλλοι μετ' ἰδίου πνεύμα πρὸς ἔρχονται ἀπὸ τὴν Πατρίδα ἐδῶ δι' ὑποθέσεις των, εἴτε νέοι φοιτηταὶ, ἄλλοτεμαθηταὶ τῶν κατηχητικῶν σχολείων, πρὸς ἔρχονται δι' ἄνυπτα σπουδὰς. Διὰ τῆς ἐπαφῆς αὐτῆς, ὅπως διὰ τῆς ἐργασίας τῶν κληρικῶν τῆς Παροικίας, καθὼς καὶ διὰ τῆς μικρᾶς, ἐπὶ τοῦ παρόντος, κυκλοφορίας χριστιανικῶν περιοδικῶν, ἤρχισεν ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια τῆς Παροικίας κατὰ τρόπον σταθερῶν. Εἰκόμη δὲ τῆς ὅλης αὐτῆς κινήσεως εἶναι αἱ δύο ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι τῶν Παρισίων, αἱ ὅσαι ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἀφ' ἑνὸς μὲν πυκνότερον ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τὰς Κυριακάς καὶ ἑορτάς, τὸ ὅποιον μετ' εὐλαβείας καὶ κατανόησεως παρακολουθεῖ τὴν θεῖαν Λειτουργίαν, ἀπρῶται μετὰ προσοχῆς τοῦ θεοῦ Κηρύγματος καὶ μεταλαμβάνει τακτικῶς τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ μίαν οσοδάρην θρησκευτικὴν κίνησιν εἰς τὴν νουολίαν τῆς Παροικίας, τὴν ὅποιαν ἔχουν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν των, διὰ τῆς ἐν αὐταῖς λειτουργίας τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων. Τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι, τελευταίως, κατὰ τὰς ἑορτάς παρατηρήθη ἀθρόα προσέλευσις πιστῶν, ἰδιαίτερος νέων, ἀκόμη καὶ φοιτητῶν, εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως καὶ εἰς τὴν θεῖαν Κοινωνίαν.

Ὅλα αὐτὰ δεκνύουσιν τὴν χαραγὴν τῆς νέας ζωῆς, τῆς ζωῆς κατὰ Χριστόν, εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν Παρισίων, ὃ ὅποτος διακρίνεται μίσα

εἰς τὰς μειονότητες τῆς μεγάλης αὐτῆς πόλεως, διὰ τὴν ἐργατικότητά του, διὰ τὰς ὑπερβόλους ἀρετὰς του καὶ διὰ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὰς παραδόσεις τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἔθνους.

Μ. Κ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Γ. Πιερ, καὶ κ. Μ. Τσεκ. Μεγαλό-πολιν. Εὐχαριστοῦμεν θερμῶς διὰ τὰ ἀισθητά σας πρὸς τὸν συνεργάτην μας — κ. Σ. τ. Ἐλ. Ἐν-ταῦθα. Παλὸ ὄραβι οἱ παρατηρήσεις σας καὶ θὰ ἐπενέλθωμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐν καιρῷ — δ. Ἀθ. Δαβ. Λιόπεσι. Ἐχετε ἀνοσηφρητῶς ποιητικὰς ἰκανότητες. Χρειάζεται, ὅμως, ἀκομὴ δουλειά. Καὶ πρῶτα — πρῶτα να ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ ἕνα — ἄρρωστον κάπως — συναισθηματισμόν — β. Μ. Ἀργ. Χιον. Καλὸν τὸ ποιῆμά σας, ἀλλὰ... ἐπὶ τέλους! Δὲν νομίζετε ὅτι φθάνει πιά αὐτὴ ἡ ἐπιστοφή πρὸς τὸ παιδί, πρὸς τὴν ἀγνοή-τητα του, τὴν ἀδωσίτητα του καὶ; Δὲν εἶθε μόνον εἰσις. Ἀπὸ τὰ ποιήματα ποῦ μᾶς στέλλονται, τὰ 23 περὶ τὴν ἐπιστοφὴν αὐτὴν ἀσχολοῦνται. Κινδύ-νεύομεν, ὅμως ἔτσι, να πῶμεν ἕνα εἶδος «ψυχι-κοῦ παιδομορφισμοῦ», ἐπιστρέφοντες εἰς μίαν κα-τάστασιν ποῦ δὲν εἶναι ἡ παιδικότης ἀλλὰ κατὰ τὸ παιδιδασκικόν, μίαν παραφθορὰ τοῦ παιδιοῦ. Θὰ χρεια-σθῆ να ποχορήσωμεν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν τέχνην μὲ τὰ ἐφόδια ποῦ μᾶς δίδει καὶ ἡ σημερινὴ ἡλικία μας... — δ. Ἐλ. Πιερ. Ἐνταῦθα. Ἡ προ-δὸς ὀλοφάνερη. Σύντομα θὰ δώσετε κάτι καλόν. Κάτι μὲ ἀκόμη περισσώτερον μοχθητικὴν διαθέσιν. Κοιτάξετε τὴν πραγματικότητά ποῦ ἀικοδομοῦν οἱ χριστιανοὶ ἐν ἁγίοις — καὶ οἱ εἰς μεταδὸ αὐτῶν. Μὴν ἐμπνεῖσθε μόνον ἀπὸ τὸ ἀτομικόν σας «ἄρμα». Εἶ-ναι μίαν μορφή ἐναῖσθησιν αὐτῶ — ποιητικῶ ἔσω. — δ. Β. Α. Ἐνταῦθα. Ἐλπίζομεν να δημοσιου-θῆ τὸ «Σε πιστεύω». Ὁ χριστιανὸς ἀγωνίζεται καὶ εἰς τὰ «μικρὰ» καὶ εἰς τὰ «μεγάλα» καὶ ἀχνά, τὸ πρῶτα ἀπειτῶν μεγαλύτερον ἥρωισμόν ἀπὸ τὰ δεύτερα. — Πελασγίδας. Ἀρίστησαν χρειάζε-ται δουλειά ἀκόμη διατὶ τόσο ἔσω τὸκτικοὶ καὶ Ἀ-ρετοῦσι εἰς τοὺς στίχους σας; Τραγουδοῦτε μὲ ἀπλοτήτα τὴν καθημερινὴν ζωὴν, τὸν ἀγῶνα τὸν καθημερινόν, τοῦ χριστιανοῦ ἐσώτου. Τοτε ἡ ποίησις σας θὰ κερδίῃ — ἀν μὴ καὶ εἰς τι ἄλλο — τοῦλοχιστόν εἰς πνεύμα ἡρωικόν. Τὸ θεωρεῖτε μικρόν κέρδος οὕτῳ; — κ. Ἀν. Λάζ. Ζαχάρω. Εἰς τοὺς στίχους σας διακρίνομεν ψήγματα ποιητι-κῆς συγκρίσεως. Ἀλλὰ χρειάζεται διόβ σμα, ὀπο-μονή, ἐστιατικὴ καλλιέργεια καί... ὀρθογραφία! Ἐμπρός, λοιπόν! Ἐοσις να κοιτάξετε μ. π. ρ. σ. τ. α! — δ. Β. Π. Ἐνταῦθα. Τὰ ποιήματά σας εἶναι ἀκόμη μίαν ἀρχή. Καλὴ ἀρχή, βέβαια, ἀλλὰ θέλει συνέχεια ὕστερα ἀπὸ πολλὴν μελέτην καὶ προσπά-θειαν — Μελλισσάνθη. Ἐνταῦθα διαβαστε μετελληνικὴν ποίησιν. Ὅταν ὄρωμος σιγα-σιγὰ δὲ μέσα σας κόσμος, τότε καὶ αἱ ποιητικαὶ σας ἰκα-νότητες — ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀχνὰ καὶ ἀμφιβολοῦ-θὰ ἀξιοποιηθοῦν. Τὸ ποιῆμά σας δια τὸν «νεκρὸν» πατέρα σας, τὸ θεωρεῖτε χριστιανικόν; — κ. Ν. Καρ. Σ. τ. Γ. 990 α. Συγχαρητήρια διὰ τὴν ἔγγραφον σας, ἡ ὁποία ἐνγράφη ἐκεῖ ἐστίνω. Ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι πολὺ γενικόν καὶ πολὺ σύντομον ἡ σκιαγραφία του. Περιμένομεν κάτι περισσώτερον συγκεκριμένον, κάτι ποῦ να τὸ ζῆτε οἱ εἰς ὅπως περισσώτερον. — κ. Σ. τ. Κ. α. Ἐνταῦθα. Σὰ να μὴ μᾶς τὰ λέτε καὶ τόσο καλὰ! Ποιὸς σὰς εἶπε ὅτι ἡ χαρὰ, ἡ χριστιανικὴ χαρὰ, δὲν ὄπαρχει εἰς αὐτὴν ἐξὸ τῆν

ζωῆν; Κάποιο λάθος συμβαίνει ἀσφαλῶς. — κ. Φ. Τσ. Κατοῖ πόδι. Συμφωνοῦμεν. Ἀλλὰ δι' αἰὰν αὐτὰ αἰ «Ἀκτίνες» εἶνουν ἀσχολληθῆ ἐπὶ αἰετῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου τεύχους τῶν ἡῆ. Σὺς πα-ροπέμπομεν, λοιπόν, καὶ εἰς τὸ πρῶ τοῦ Ματ. ἔ. ε. τεύχῳ, τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ἀγνοεῖτε. — κ. Κ. Τ. ζ. Ἐνταῦθα. Τὸ ποιῆμα σας γεμῖτο ρυθμῶν καὶ ἀρμονίαν, ὅπως ταιριαζεῖ ἀλλως τε εἰς ἕνα φηγι-τὴν τῶν νοηματικῶν. Πρέπει, ὅμως, να κοιτάξετε ἀκόμη. Προσπαθήστε να ἐκφράσετε κάτι οὐσιαστι-κότερον, κάτι περισσώτερον πρῶτόντων. Εἰμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ προχωρήσετε εἰς τὸν ποιητι-κόν σας δρόμον μὲ «μετωπικὴν πρόδον». — κ. Σ. π. Ἀμπ. Νάουπακτον. Εὐχαριστοῦμεν. Ἐγασσῆτε μεταξὺ τῶν φίλων σας. Ἡ χριστιανικὴ ἀνοικοδομοῦσι τῆς πατρίδος μας εἶναι ὀδοθεσις, πρῶτα — πρῶτα, τῶν νέων. — κ. Αἰμ. Βασ. καὶ κ. Γ. Τσουκ. Ἐνταῦθα. Πέραστε, παρακα-λοῦμεν, ἀπὸ τὰ γραφεῖα μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7.8 μ.μ. — κ. Σ. Σ. Ἐνταῦθα. Ἐλήθη τὸ ποιῆ-μά σας καὶ εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ ἀισθητά σας πρὸς τὸν ἀειμνητόν συνεργάτην μας. — κ. Χρ. Σ. τ. Ζαχάρω. Ἡ Προσευχὴ τοῦ Σαῦλου, περιμένει τὴν αἰετῶν. Ἐργασθε πάντοτε ἐπὶ τῶν εἰς δα ἐμείναμεν σύμφωνα — κ. Ε. Τσιμ. Αἴγιον. Ἐ-λήθη καὶ ἡ νεώτερα ἐργασία σας Εὐχαριστοῦμεν. — κ. Ρ. Γαβ. Ἀρίστησαν. Δὲν νομίζομεν ὅτι ὁ φίλος σας εἶεν ἀδικόν. Ἐχει ἀρκετὰ καλὰ σημεῖα τὸ ποιῆμά σας. Θὰ ἠθέλαμεν, ὅμως, να διαβά-σωμεν καὶ ἄλλα ποιήματά σας. Ἐλπίζομεν ὅτι θὰ δώσετε κάτι καλόν. — Περ. Ε. Φ. ἡμ. Ἐν-ταῦθα. Ὅσα γράψομεν πρὸς τὸν κ. Ρ. Γαβ. ἰσχυρόν καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν σας ἐργασίαν — ἰσχυρόν. Ν. Κ. Σ. τ. Γ. 902 Β. Συγχαρητήρια διὰ τὴν ἐργατικότητά σας. Καὶ βέβαια πρὸς τὸ πε-ριμένον τὸ διήγημα! Τὸ ποιῆμα σας ἐλπίζομεν να δημοσιουθῆ πρὸς ἀρχάς. Ἡ τεχνικὴ σας ἡλωσινε καπως — κ. Χρ. Νικ. Ἐνταῦθα. Συμφωνοῦμεν μὲ τὰ δσα γράφετε. Ἀς ἔχετε, πάντως, ὀπὸφιν ὅτι, ἀπὸ καιροῦ ἤδη, ἐτοιμάζεται σχετικὴ ἐργασία. — κ. Ἀν. Τριφ. Ἐνταῦθα. Ἐλήθη Εὐχαρι-στοῦμεν — στρ. Χρ. Χαίτ. Β. Σ. τ. Γ. 902 Α. Ὁ-τό, ἀκριβῶς, τὸ πνευματικόν στοιχείον, εἶναι ἔλλις διὰ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος μας — κ. Θ. Καμ. Θεσσαλονικὴν. Ἐλήθη Εὐχαριστοῦ-μεν διὰ τὸ ἐπιδορῶν σας. — κ. Ν. Ρογδάκην. Πάτρας, κ. Γ. Ἀλεξ. Λουτράκι. Λοχ. κ. Γ. Ραγκοῦσιν. Σ. τ. Γ. 912 β. κ. Ἐμ. Β. Βα-ροῦχον Πηγὴ Ρεῶδῶννης, Στρ. Ι. Μερτ. Σ. τ. Γ. 916 α. κ. Τρ. Αἰτήν. Νάουσα, Αἰδ. κ. Γ. Παπαδημ. Κίρρα. Παννασιδός. κ. Β. Μανίκαν. Κίστον. κ. Σ. π. Τόγιαν. Καλαμνάκαν, κ. Ἰ. Δερικ. Ἰ. Ὑδραν. Π. Ἀρχιτῆν. κ. Π. Μοσχονάδ. Κεφαλληνίαν, κ. Ἰ. Μαρῆν. Πάρτηρα. Ἡρακλ. κ. Ἀνθι-μον Βαρδάκην. Παλαιόχωριον Χα-νίων, Δίδα Ζωὴν Ζιώγαν, Κιλκίς, Καν-Ραδ. Λουλάκη, Παλαιόκαστρον Ση-τείας, Δίδα Εἰρ. Ἀλιφραγκῆ, Θήρον. Ἡ ἐτήσια συνδρομὴ σας ἐλήθη. Εὐχαριστοῦμεν. Ἀδελφοῦς Βλάμη, Ζαχάρω, κ. Γ. Πιερρᾶ-κον, Μεγαλοπόλιν, Ὑψλόν κ. Τριαντα-φύλλου, Κοζάνην, Καν. Ἀρτ. Δροσοῦλη, Σκόπελον. Ἡ ἐξάντος συνδρομὴ σας ἐλήθη. Εὐχαριστοῦμεν. κ. Α. Εὐάγγ. Δράμαν. Ἡ με-ταβολὴ τῆς διευθύνσεως εἶναι — κ. Κ. Ν. Χρυσ. (Πόρυον Κόμησ). Τὰ τεύχη σας στέλλονται κα-νονικῶς. κ. Ἐλ. Βενετο. Π. Κ. Ἀνάληψιν. Τὸ τεύχος σας ἐστάλη μὲθω Ν. Δ. Δ. Αἰγυλίου. Πι-ρριῶς. — Στρατ. Γιαννοῦλατον. Ἀ. π. Σ. τ. Γ. 918. Τὸ τεύχος ἐστάλη. Ἡ καθυστέρησις φελεται εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν ὀνομάτων.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρότου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 85-023 — Θεσσα-λονικῆς: Ἀγ. Σοφίας 88. — Πειραιῶς: Τοκαροῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67. — Ὑψιθῶνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Ποικίλης 5 Ἀθήναι. — Ἐτήσια συνδρομὴ ὄρχ. 15,000, ἑξαετηρικῶ δολλ. 3. — Πρωστ. τυπογρα-φείου: Δ. Παπακωνσταντίνου. Μαυρομύγαλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιουόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τυπ. «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α. Ε. (Τεχνικὴ Διεύθυνσις) Ι. Μ. Σκαζίκης